

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ÁGH ISTVÁN, CSEH KATALIN,
FERENCZ IMRE VERSEI
HORVÁTH SZEKERES ISTVÁN,
KISS TIBOR NOÉ, PÉNTEK ORSOLYA PRÓZÁJA
NOBILE OFFICIUM: BESZÉLGETÉS
GRÓF HALLER BÉLÁVAL
KÖDOSZLÁS: A TELEGDI FŐESPERESSÉG
ÉS A TELEGDI SZÉKELYEK
MENS SANA: INTERJÚ BÖLÖNI LÁSZLÓVAL
MŰTEREMTÉS: TORÓ ATTILA

XXIX. ÉVFOLYAM 6. SZÁM 2025. JÚNIUS

<i>Szépirodalom</i>	
Agh István: Versterápia	5
Ferencz Imre versei	7
Cseh Katalin versei	18
Borsodi L. László versei	22
Kiss Tibor Noé: Olvadás	25
Péntek Orsolya: Anacapri	29
Horváth Szekeres István novellái	38
Hornyák Tibor rövidprózái	53
Kürti László versei	56
Nyilas Atilla versei	57
Nagy Attila versei	62
Kopriva Nikolett: Erdő	64
Fellinger Károly versei	66
Székelyhidi Zsolt versei	68
Szente B. Levente: Mester – jó lehetne itt	70
Bakoss Géza: Szárnyasok	72
<i>Nobile Officium</i>	
„Nem egyértelmű az arisztokrácia eltűnése a történelem színpadáról” (Orbán László beszélgetése gróf Haller Bélával)	82
<i>Ködoszlás</i>	
Kolumbán-Antal József: A tegledi főesperesség és a tegledi székelyek	102
<i>Ujjlenyomat</i>	
Gál Levente: Az örmény kérdés egy székelyföldi lapszerkesztő szemszögéből. Vákár P. Arthur konstantinápolyi útja	117
<i>Irtattár</i>	
Lőrinczi Dénes: Az 1879-es illyefalvi tüzesetek	126
Végh Balázs Béla: Michael Weiss brassói szász városbíró élete és halála	131
<i>Mens Sana</i>	
Portugál olajfa, székely fenyő (Csinta Samu beszélgetése Bölöni Lászlóval)	143
<i>Szemle</i>	
Márkus Béla: Kánonok és emléktáblák	155
Tamás Dénes: Szoborrá szelidülve	166
Biró Annamária: Kik vagytok, narrátorok?	171
Zsidó Ferenc: Az emlékirás hasznáról	176
Előfizetők névsora	179
Hegyek, fák, füvek. A <i>Székelyföld</i> folyóirat pályázata	194

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Fodor Janka (janka.szekelyfold.kf@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lővétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Bíró Barna Botond,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek egy évre 96,00 lej
Külföldieknek egy évre 8400 Ft / 30 EUR

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Ágh István
VERSTERÁPIA

Rövidre fogott póráz
köt ágyhoz, míg a kórház
egészségemet menti,
azt is el kell viselni,

ahogy másokban látom
koldussá változásom,
akikkel együtt kérek
pár garast, néhány évet,

befog egy labirintus,
megszabja, hova indulj,
vörös nyilak mutatnak
fönről az alagsorra,

az út végén az exit
a távozást jelenti,
a végsőt, vagy a járás
tétova folytatását,

innen is nyílik ablak
a hegyre és folyamra,
belátok a világba,
a Császár uszodába,

lány magzatvizű emlék
tölti meg a medencét,
ott most mindenki gyermek,
vagy még nem született meg,

enyém a panoráma,
a Duna egyik ága,
a Margit-sziget éje
a lakatlan sötétben,

s az ég a Rózsadombbal,
mint kozmikus hasonlat,
hol ég hét utcalámpa
a Göncöl magasában,

innen kell hazamenni,
oda, hol nem vár senki,
aki várna, azt folyton
magamban hordom,

özvegyen vagyok házas
az elhagyott szobával,
mit ő töltött be nemrég,
mára zsúfolt üresség,

már csak nyomát találok
valamelyik szerszámon,
nincs itt, és mégis itt van
az ujjlenyomatban.

Teljesség, 2024 (digitális nyomat, 65 x 29 cm)

Ferencz Imre

BUKVENC

Csak Bukvenc ne jutna eszembe,
de eszembe jut!

Így hívták a kollégái az egyetemen.
Miután végzett, kezdő tanárból rövidesen
iskolaigazgató lett, aki bezárta tanár beosztottjait
egy osztályterembe, hogy tanulják meg a párt
téziseit, majd levizsgáztatta őket...

Magyar szakot végzett. A megyésítéskor
megnyílt előtte az újságírói pálya. Rövidesen
behozták a megyei laphoz újságírónak,
ahol már rovatvezető volt akkor, amikor
engem felvettek... A keze alá kerültem.

Kicsifiúnak szólított, s épp csak
barackot nem nyomott a fejemre.
Különben egy fejjel magasabb voltam nála, növetelre.
Mint kezdő újdondászt elküldött panaszleveleket,
családi perpatvarokat kivizsgálni, vagyis a
szocialista erkölcs nevében megleckéztetni
bizonyos embereket. Áthúzta a cikkem szelíd címét,
és odaírta: „Nyesni a vadhajtásokat!”
Harcos kommunista újságíró volt, nem véletlenül
kapta meg aztán az Augusztus 23 kitüntetést...
Most is előttem, amint Molnár H. Lajos
Falra hányt esztendő című kisregényét
az asztalra csapja, és azt kérdezi:
„Hogy engedhette meg a párt
egy ilyen könyv kiadását?”

Nem szimpatizáltuk egymást,
de szakmai szempontból azért tanultam tőle...
Az igazság az, hogy a rendszerváltás után
elkövettem vele szemben néhány durva gesztust,
hát szégyenlettem is magamat utána,
furdalt is a lelkiismeret, s talán bocsánatot
kértem volna tőle később, ha hirtelen nem ragadja
el ötvenkét évesen a halál... A temetése után
a barátai alapítványt jegyeztettek be a nevére,
azzal a szándékkal, hogy évente majd
tehetséges, fiatal újságírókat díjaznak.
Helyeseltem, nem találtam a döntésben
semmi kivetnivalót...

Sokszor arra gondolok,
hogy nagy igazságtalansága volt a sorsnak,
hogy fiatalon elragadta őt közülünk.
Ha élne, már túl lenne a nyolcvanon,
és mint akik már rég nyugdíjasok,
találkoznánk tán a parkban délutánonként,
és beszélgetnénk erről-arról.
Persze, sok mindenben nem értenénk
egyet most sem...

Persze, nem lenne a nevén alapítvány,
nem lenne kuratórium, nem lenne díjkiosztás.
Persze, akkor nem dicsekednének ötvenen
azzal a díjjal, amely a nevét viseli...

Arra gondolok, hogy az a félszáz
díjazott valahogy meglenne díjak nélkül,
és egyiküknek sem jutna eszébe,
hogy él egy nyugdíjas, öreg újságíró,
aki nem kapott szívinfarktust, ezért
nem jegyeztettek be a nevére alapítványt.
S mert életben van, és már öregember,
kinek is jutna már eszébe, hogy alapítványt

kellene a nevére most bejegyeztetni?
Arra gondolok, hogy ha élne,
kitüntetnénk egymást azzal,
hogy találkoznánk és beszélgetnénk.
Mint akik évekig voltak kollégák
a múlt évezred végén...

SZÓRA SEM ÉRDEMES

Megöregedtem öregem
a maradékot tengetem

szóra sem érdemes eset
hisz ez mással is megesett

ha el volnék már temetve
sem csodálkozna senki sem

hisz a sírkövem ott áll már
a sírkertben a síromnál

éldegélek amíg lehet
kibírok tán még egy telet

megjön a pap és eltemet
mit is tehetne egyebet

rávés egy számot a köre
valaki ha lesz vésője

hallgatkozom lent kihűlve
kényelmesen hátradőlve

engem ott semmi sem izgat –
(egyétek meg a zoknimat)

DEBÜT

*„A táj felejtése:
emlékezetem –”*

Első könyvem év végén
karácsony táján látott napvilágot
majd az új esztendőben a húsvét előtti
nagyhéten került sor a bemutatására
a szülőfalumban

most már
negyvenöt éve annak hogy
akkor úgymond költőként
léptem fel arra a színpadra
amelyen gyermekkoromban
celofánba csavarva
üvegkirályfi voltam
a színdarabban

a könyvbemutatót
a marosvásárhelyi rádió magyar
nyelvű szerkesztősége kezdeményezte –
jött a stáb teljes létszámmal és felszereléssel
operatőr hangmérnök riporter stb.
és a még egyetemista színészek
Lőrincz Ágnes
Salat Lehel

már nagy hét volt
már rég véget ért a farsang
már rég lejárt a bikaütés ceremóniája
az atyafiság azonban még kitartott
egy csoport az altízi híd alatt
röhincsélve szivarozgatva

töpdösgetve adogatták egymásnak
a pálinkás üveget

nagyhét volt
Krisztus „szenvedeje” –
mit keres vajon ilyenkor a kultúrházban
Ferencz Laji fia az újságíró
(újságíró lett belőle/másnak írja az újságot/
nékünk a szomorúságot stb.)
mit mind szerepel mit mind veteszkedik
gondolták hát nem is nagyon igyekeztek
a kultúrház felé

a találkozó véget ért és hirtelen
sűrű havazás vette kezdetét
fehér húsvétunk lesz mondották
a híd alatt az atyafiak
miközben mi a havas úton a Nyergesen
lihegve taszítottuk kifelé a rádió
mikrobuszát

nem emlékszem már
mikor került adásba a hangfelvétel
azóta sok minden elhalványult
elmosódott az emlékezetemben
egyedül élesben
csak a híd alatt heherésző szivarazó
töpdösgető és a pálinkás üveget egymásnak
adogató atyafiakat látom

túl voltak már
a bikaütésen
a híd alatt igyekeztek áthidalni
a farsang és a nagyhét közötti
mély szakadékot
kedd vagy

szerda lehetett
esetleg csütörtök
nem is tudom de az biztos hogy
még nem feszítették volt fel
Jézus Krisztust

talán még
nem kerepeltek a toronyban
az is lehet hogy a harangok sem
indultak volt el még Róma felé

VISSZAJÁTSZÁS

Ülök a fotelben
viszonylagos mozdulatlanságban,
hisz az élő sosem tud eléggé mozdulatlan lenni,
mert szuszog, mert a mellkasa tágul, a szíve ver.
Igazán csak a halott tud mozdulatlan maradni,
bár ez is viszonylagos, mert egy darabig még
ő is tüsténkedik, amíg véglegesen le nem teszik a sírba.
Ha esetleg elhamvasztották, és a temetéséről csak
később intézkednek, addig is az urnát még
teszik-veszik a lakásban, mint valami kelléket.
Hordozzák, mint kutya a tolluseprút...

Ha a Föld a megszokott sebességgel
kering és forog, és mi rajta a megszokott
sebességgel mozgunk, és a futóbajnok is
csak az emberileg lehetséges csúcsot tartja:
minden normálisnak mondható!
De ha túlságosan felgyorsul valami,
azonnal nevetségessé válik!
Megy a gyászmenet a halottal.
Filmezik, hanem a visszajátszáskor,

ha hirtelen megfutamodnak az emberek,
bohóccá válik minden szereplő:
a pap, a kántor, az egész gyülekezet...
Ahogy a koporsót hirtelen
felkapják a gyászhuszárok,
ahogy a koporsót hirtelen leengedik,
ahogy egy-két másodperc alatt elföldelik...

Mintha chaplines filmet látnánk!
Fogjuk a hasunkat a kacagástól.
Kacagunk ezen a dokumentaristának
mondott felvételen,
amely normálisan visszajátszva
szomorú, megrázó lenne...

Arra gondolok,
hogy halálom előtt talán nevetségesnek
fogom látni magamat,
amikor néhány másodperc alatt
lepereg előttem az életem!
Kérdezem, mielőtt végérvényesen
lecsukódna a szemem,
vajon fogok-e röhögni utoljára
még egyet magamon,
Uram?

ÁTJÁRÁS

Birtók Józsefnek

Átmegyek az úton a túlsó oldalra.
A zebrán piros és fehér sávok,
mellette a kerékpárút zöldre festve.
Vagyis: piros-fehér-zöld!

Ez valamikor
merényletnek minősült volna.
Irredentizmussal vádolták volna meg
a magyart, aki ilyesmit elkövetett.
Nem csupán a hatalom, hanem az utca
embere is felhercsent volna...

Emlékszel, egyszer
egy arasznyi piros-fehér-zöld
szalag kiverte a biztosítékot!
Intézkedett azonnal a politikai rendőrség,
kirúgtak az ifjúsági szervezetből,
és mehettél vissza a gyárba, munkásnak.
Résen voltak a besúgók is:
nem voltak némák,
nem voltak süketek,
nem voltak színvakok...

Most már
eszébe sem jut az embernek
a „hátsó gondolat”, mert tudja:
az illetékesek az európai közlekedési
szabályok szerint használják a színeket.
Senki sem gondolhatja tehát már,
hogy ez „irredentizmus”, vagy aki
átmegy ott, az „lábbal tiporja
a nemzeti színeket”...

Amikor átmegyek, szétnézek,
nehogy elgázoljon valaki.
Márpedig aki elgázolna,
az leginkább magyar lehetne,
hisz itt a számarány még olyan
nyolcvan százaléknyi...

AJÁNLÁS

Herceg!

Nemzetiségi

hovatartozás nélkül

nézz körül figyelmesen,

ha épen át akarsz jutni a túloldalra!

A színek nem jelentenek életbiztosítást!

A temetőben egyébként még mindig a fekete járja.

HA MEGHALTÁL

*„Keljen fel s nézze meg...”
(Kászoni sirató)*

Ha meghaltál, ne kelj fel,
ne nézz körül, ne vakarózzál,
vesd meg a hátadat a koporsóban,
ne ugorj ki belőle, ne kergetőzzél
a pappal a sír körül, ne randalírozzál,
ne légy kíváncsi a nász népre, azaz a
gyásznépre, ne érdekeljen, hogy ott van-e
Antal Gergéné, Mihály Estánné
s a többi jó imádkozó asszony,
és ne háborogj amiatt, hogy Kata testvéred
nem tudott eljönni a temetésedre,
mert a kutyája beteg lett,
és a kórházba kellett szállítsa!
Eszedbe se jusson, hogy
Jancsi megette vót a mosogatót!
Eszedbe se jusson többé semmi!
Ami vót, vót, ami nem vót, nem vót,
ami lesz, lesz, ami nem lesz, nem lesz.
Nincs mit idegeskedj, maradj nyugton
a koporsódban, húzd meg magad,
várd ki a szertartás végét türelemmel!

Ne botránkoztasd meg a násznépet,
azaz a gyásznépet, ne mind szökdöss,
mert megcsúszol a sáros, agyagos földön,
és törött lábbal nézheted majd magad,
sántikálhatsz odafent a mennyben,
és sántikálhatsz hazafelé,
ha bekövetkezik a feltámadás!
Vesd meg a hátadat a koporsóban,
becsüld meg magad benne,
légy fegyelmezett ez egyszer,
ámen!

POST MORTEM

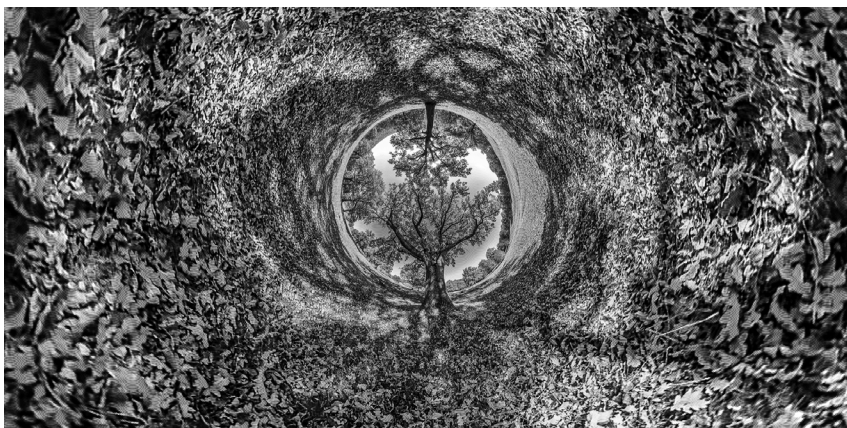
Ha meghalok megnyugszik minden körülöttem
a gordiuszi csomó magától kioldódik a kötélén
többé soha senki sem vet bogot hurkot rája
a kések a fiókban átfordulnak a másik oldalukra
többé eszembe sem jut olyat mondani amit
más korábban másként már megfogalmazott

ha meghalok lehet még nyílnak a völgyben
a kerti virágok és a kertben lehet még nyílnak
a rózsák és ha koszorúkat tesznek a síromra
akkor az én támogatásomat élvezik a kertészek
ha koszorúmegváltás címen pedig pénzt adtok
az egyháznak akkor az én támogatásomat
élvezi az egyház persze nektek kell eldöntenetek
hogy általatok voltaképpen én kit támogatok
vagyis a világmegváltás ügyében koszorú vagy
koszorúmegváltás ez hát a kérdés itten

tudom földi életemben viszonylag keveset
tettem a fenntartható örökkévalóságért

hanem a túlvilágon mindezt jóvátehetem
természetesen a lehetőségek az adottságok
függvényében hanem az biztos hogy ott fent
sem kívánok majd találkozni azokkal akiket
itt lent sem nagyon szívleltem de remélem
elég tágas ott fent a tér ahhoz hogy széles
ívben elkerüljük egymást hogy véletlenül se
tapossunk rá egymás lábára egymás szárnyára
egymás lelki üdvösségére

olyan isten nincs hogy ott fent el tudnám felejtetni
mindazt ami itt lent megtörtént és ami még fáj
mert én egy világháborúból itt maradt döglött akna
voltam ezért hát csínján az elhamvasztással
maradjunk abban hogy ünnepélyes gyászzenével
lábbal eléfelé óvatosan visztek a gödör felé
miközben másik oldalukra fordulnak a kések
miközben a gordiuszi csomó magától kioldódik
a kötélén és senki sem próbál többé azzal már
hurkot vetni a nyakamba –

Átjáró, 2023 (digitális nyomtatás, 70 x 40 cm)

Cseh Katalin
ANYÁM, A VERKLI

Anyám számtalanszor elmesélte,
hogy nem vehetett részt a saját
apja temetésén, mert gyermekágyi
lázban feküdt a kórházban, elsősülött
fia érkezése után, neki meg sem mondták
hogy az apja meghalt, és már el is temették,
csak annyit tudott, hogy nagybeteg,
sokáig gyötrődött, önmagát hibáztatta,
pedig csak kiszolgáltatója volt a helyzetnek,
nekem pedig eszembe jutott József Attila,
ő sem búcsúzatott el a Mamától,
s ráadásul még gyerek volt, anyám
meg fiatalasszony, vagyis már felnőtt,
s az ő esetében az elmúlással együtt jött
a születés, a végzet mellé az ígélet.

Apám érezte, hogy fiam lesz, mondta anyám,
a nevét is ő választotta, de már nem várta meg,
elment, mert mennie kellett, szép szál, magas
ember volt, kár, hogy nem maradt fénykép róla,
szeretett olvasni és elmélkedni a világ
dolgairól, verseket is írt, valahol megvannak,
szívesen beszélgetett bárkivel, érdeklődő,
segítőkész, munkájában megbízható ember volt,
istenem, istenem, sopánkodott anyám,
nem kísérhettem el utolsó útjára.

Tudod mit, jut eszembe, énekeljük el
nagyapám kedvenc nótáját, a Darumadár
fenn az égen kezdetűt, már elfelejtettem
a szövegét, nem baj, megkeresem a mobilomon,

ülünk anyámmal a szobában, és énekelünk,
bátortalan, vékony hangon kezdünk, aztán belejövünk,
s egyre erősebb hangerővel dalolunk,
megnyugodtál, kérdem anyámat, miután befejezzük,
nem szól, csak int a fejével, hogy igen,
még sokáig maradunk a szobában,
aztán már nem is a szobában,
nem is térben, és nem is időben,
nevenincs helyre kerülünk hirtelen,
görcsös erőfeszítéssel próbáljuk
megnevezni, de képtelenek vagyunk,
már az érzéseinkre sincsenek szavak.

Anyám most verkliként működik tovább bennem:
tudod, fiam, nagyapádat nélkülem temették el,
amikor a nagyobbik bátyád született,
tudod, fiam, nagyszerű ember volt a nagyapád,
kár, hogy nincs fénykép róla,
tudod, fiam, verseket is írt a nagyapád,
keresd meg, kutasd fel, megtalálod,
talán a padláson, talán a pincében,
abban a nagy zöld ládában,
talán a barna, csatos bőröndben,
talán bennem, talán benned,
talán az elvermelt kegyelemben.

BUSZPÁLYAUDVAR

ÉLETKÉP

Minden reggel elmegy a buszpályaudvarra
leül egy padra és figyeli a várakozó utasokat
vagy az éppen érkezőket az egykedvű unott
sofőröket amint pecsételésre viszik az úti

okmányokat az irodába utána kávét vesznek az automatából aztán felszállnak a félig üres vagy éppen tele buszokra és kigördülnek a főútra ő soha nem utazik pedig szeretne de nincs kihez mennie meg pénze sincs kiruccanásokra mint a moziban úgy figyeli a történéseket az emberek arcát az arcokon átsuhanó szomorúságot vagy felhőtlen örömet időnként zsebéből kivesz egy félliteres üveget jót húz belőle majd óvatosan visszateszi van hogy egész napját ott tölti máskor délben hazamegy és később visszatér leginkább a délutánok mozgalmasok a buszpályaudvaron fölgyorsul az élet jönnek-mennek az állandó meg az alkalmi járatok emberek szállnak le illetve fel a járművekre olyankor rajta is különös izgalom lesz úrrá mintha ő is az utazás részese lenne a távozásé vagy a megérkezése váratlanul felszáll a néhány perce kiürült buszra leül s máris vérbeli utasként viselkedik a kabátját is leveszi rutinosan bámul ki az ablakon közben a sofőr is megérkezik kérdőre vonja mit keres itt ez a busz ma már sehová sem megy szótlánul száll le még téblábol egy darabig aztán a kijárat felé veszi az irányt majd visszatér leül törzshelyére az ütött-kopott barna padra végigfekszik rajta feje alá gyúrja kabátját a következő pillanatban már horkol a biztonsági őr káromkodva rázza föl rákiált hogy takarodjon el a buszpályaudvar lassan elcsendesedik miután az utolsó járat is útjára indul

MÁMI

Haragszom mámira mert nem adott zsebpénzt
azt mondja hogy hülyeségekre költöm meg azért is
haragszom rá mert folyton tudni akarja hogy merre
járok kivel találkozom mikor megyek haza
nem szereti hogy sokszor éjféلكor sem vagyok még otthon
idegesít bár meghalna már hogy ne kötekedjen annyit
már nem vagyok gyermek januárban töltöttem
a negyvenedik évemet akkor diós csokitortát süített
és együtt ettük meg ő csak egy szeletet a többit én
igaz nem egyszerre de másnapra elfogyott fehér inget
vett nekem ajándékba mert a régi már elszakadt és
egy pár cipőt is olyan hegyes orrút ami a kedvencem
nagyon szeretem mámimat mert gondoskodik rólam
főz nekem finom ebédet reggel szendvicset készít
mielőtt elmegy otthonról amikor beteg és nem kel fel
az ágyból akkor nagyon félek miután helyrejön
megnyugszom de haragszom is rá nem engedi
hogy egyedül csináljak dolgokat azt mondja
hogy képtelen vagyok hogy mindent elrontok azt akarom
hogy ne legyen többé mámi hogy elmenjen örökre tőlem
de azért nagyon szeretem őt a legjobban a világon
mi lesz velem nélküle mert már öreg és fájdalmi
vannak a szívére panaszkodik a derekára a gyomrára
jaj mámi úgy gyűlöllek miért nem mész már a fenébe
jaj mámi úgy szeretlek mindig te várj haza

Borsodi L. László
FÉLBETÖRT ÉVEK

(HÍVÁS)

Balázsnak

Hét elején felhívott a barátom,
azt akarta, pénteken találkozunk.
Ma egész nap vártam, nem telefonált,
a találkozó, valószínű, elmarad.
Majd amikor ideje lesz, felhív,
és akkor, végre, áztatom magam.
Csak az a fölöslegéből lesz,
nem a nekem szánt időajándéka.

(VISSZAHÍVÁS)

Oravecz Imre Alkonynaplójára

Hívtam az egyik barátomat, aztán egy ismerősömet,
majd a szomszédot csengettem meg, és a vízgázszerelőt.
A barátom nem vette fel, azóta sem hívott vissza,
az ismerősöm kinyomta a hívást, és ő sem, azóta sem.
A szomszéd közben dimenziót váltott, meghalt.
Csak a vízgázszerelő, egyedül ő keresett később,
de olyan magas árat szabott, lecsaptam a telefont.
Nem tudom, képtelen leszek megfizetni.

(SZÁZTIZENKETTŐ)

Noszlopi Botondnak a Leállósávra

Amikor százharminccal száguldok az autópályán,
arra gondolok, egyszer kirobbanhat valamelyik gumi,
esetleg hirtelen leáll a motor, elfolyik az olaj.

És ha megúsznám baleset nélkül, minden bizonnal
vészjelzőznék, segítségért integetnék a leállósávon.
Arra gondolok, reménytelenül, kihez fordulhatnék,
ki jönne értem száz, kétszáz, kétszázötven kilométert.
De a segélyhívón kívül nem jut eszembe senki.

*(EMPÁTIA)**Fekete Vince Csütörtökjéhez*

Egy férfi áll a szemeteskuka mellett, vérzik az orra:
véres a kézfeje, csuklója, ingujja, szőke haja,
vércseppek az aszfalton, a szemeteskuka tetején.
P. odanéz, továbbáll, J. odapillant, továbbmegy,
J. úgy tesz, mint aki nem is látja, M. elfordítja a fejét.
Csak Júdás az, aki egyharmincért papírzsebkendőt kínál.
És nem kellett volna annyit szeszelni, sziszegi.

*(FÉLBETÖRT ÉVEK)**Dankuly Csabának*

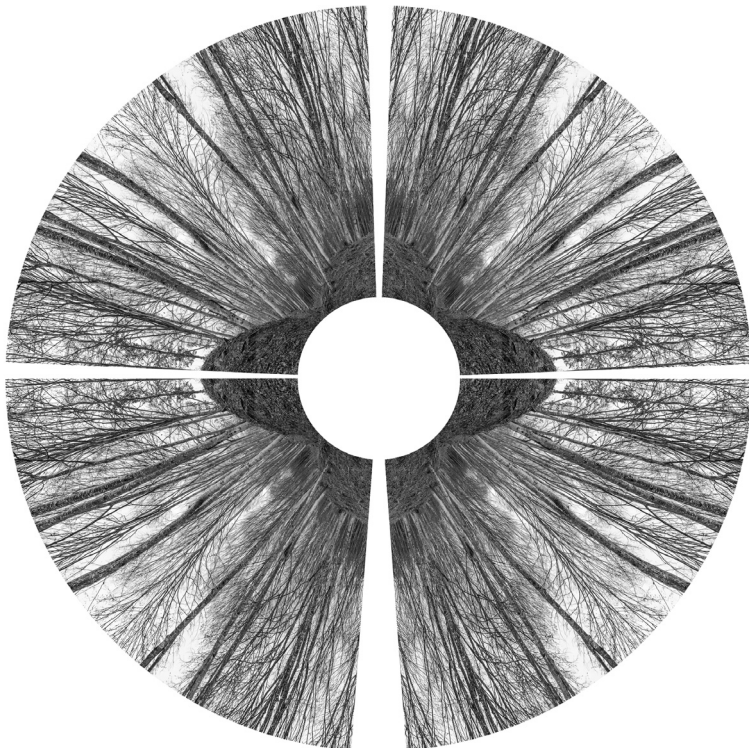
Elhagytam a feleségemet,
a gyermekeimet, az alkoholt,
hátat fordítottak a barátaim,
itt hagyott apám, anyám,
végül magamra hagyott Ő is.
Költözöm lakásból lakásba.
Mint egyik versből a másikba.

*(TRANSCEND)**In memoriam Szilágyi Domokos*

Megkönyékeztek engem az ég madarai,
a víz halai, az erdő állatai, a mező virágai,
a város aszfaltbetyárjai, megkönyékeztek

engem a föld sói, savai, a levegő vírusai,
meg hogy környékeztek engem, merre
késlekednek a tegnap angyalai, szépasszonyai,
hol van arcukról a megkísértés, a mosoly, a rettenet?
Csak a hiányuk vesz körül, fojtogat,
és nem tudom, nem találok a rést, a módszert.
Hova jutottam, mire ítéltél engem, istenem, Isten?

Csíksereda, 2024. február 23. – március 2.

A Föld ajándékai, 2024 (digitális nyomtatás, 70 x 70 cm)

Kiss Tibor Noé

OLVADÁS*

2019. április 5., Vaszkinó/Ljuganka

Mindjárt éjfél, tizennégy fok, bent a házban. Épségben megérkeztünk, ez a legfontosabb. Kolja még tesz-vesz a kemencével, ellenőrzi a bragát. Én a fejlámpa fénye mellett írok az új füzetbe, amit reggel vettem Kalasevnél. Átfagytak az ujjaim, nem érzem a lábamat. Rettenetesen hosszú nap volt, felért egy teljes héttel. Hullafáradt vagyok, de a mai napot mindenképpen le szeretném írni, még frissek az élmények. Annyi minden történt!

Bikov pontban reggel nyolckor érkezett. Hozta a formáját: még be sem pakoltuk a csomagjainkat, de már morgolódt. Hogy nincs meg a medve, hiába követik a nyomait. Olgáról semmi hír. Lehetett volna annyi esze, hogy nem ezzel kezdi, Kolja teljesen „lefagyott”, és egész délelőtt meg sem szólalt.

Az időjárással szerencsénk volt. Szeretem ezt az éles, kora tavaszi napfényt, kicsit megtöri a téli szürkeséget. A Balkovoje felé vezető úton indultunk el. Útnak sem mondanám, inkább egy széles nyiladék. Valamikor az olajbányászok vágták ki az erdőből, a régi lovasszános ösvényeket már senki sem használja. Nyílegyenes, mint minden nyiladékút a tajgán. Az alja kissé mocsaras, de Kolja biztosra vette, hogy nem lesz szükség a csörlőre. Bikov a kabinban ült, mi fent voltunk a tetején. A gép hangosan zúgott, a fákról felrebbentek a madarak. Kolja egyfolytában cigarettázott. Szerintem már a vadászat járt a fejében, a lányoknak kacsát ígért Ljugankából. Előttünk az út, mély sár. Messziről nézve olyan, mintha folyón mennénk előre. Körülöttünk mindenütt nyírfák voltak, ameddig a szem ellát. Lenyűgöző ez a táj.

Aztán a tajga, szokás szerint, visszarángatott a földre. A Szuholka fölötti fahídnál Bikov leállította a gépet. A híd elég rozoga volt, legutóbb nem így nézett ki. Rögtön tudtam, hogy innentől gyalogolni fogunk.

---

* Regényrészlet.

Kolja bemászott a híd alá, hogy megvizsgálja a lábazatot, Bikov a pallókon ugrált, majdnem beszakadtak alatta a deszkák. Komikus volt, ahogy Bikov ugrándozott, a háttérben a húsztonnás géppel. Kár, hogy a lánctalpasban hagytam a fényképezőgépet, jó fotó lett volna.

Nem indultunk el azonnal. Hanti szokás szerint teázás következett. Tűzet raktunk a lánctalpas mellett, Bikov előhalászta a bögréket. Sütött a nap, három fok lehetett, jólesett a tűz mellé húzódni, forró teát kortyolgatni. Valahogy személyes témákra terelődött a szó. Bikov a fiával büszkélkedett, állítólag nagyon jól kosárlabdázik. Szerinte most már neked is el kellene jönnöd, ha már én szinte „hazajárok” ide. Mondtam neki, hogy majd megfontoljuk.

Egyszer csak váratlan fordulatot vett a beszélgetés. Kolja és Bikov azt kezdték találgatni, hogy pontosan hol lehetnek a Bondarczuk fivérek. Valahol itt vannak a közelben, hajtogatták, és én nem értettem, mire gondolnak. Aztán rájöttem, hogy tényleg itt vannak a közelben, mármint a jég alatt, a folyóban. Teljesen ledöbbsentem. A történet rettenetes. Anton tizennyolcadik születésnapján szokás szerint jól berúgtak. Elloptak egy traktort, ráhajtottak vele a befagyott Szuholkára, de a jég beszakadt alattuk, és elnyelte őket a víz.

Igencsak nyomott hangulatba kerültem. Nehéz megszokni az ilyen eseteket, de azt talán még nehezebb, hogy ezek itt természetesnek számítanak. Kuzmin vejét most csukták le gyilkosságért, és Fegya is azért volt börtönben, mert megölt valakit. Évente többen is eltűnnek a faluból úgy, hogy soha többé nincs róluk hír. Olga miatt most különösen fájdalmas ilyesmikkel szembesülni.

A búcsúzkodásra nem pazaroltuk az időt, kezet ráztunk Bikovval, aki már fordult is vissza a vezgyehóddal. Eleinte magasan fekvő, szárazabb területeken haladtunk. Az utat nem lehet leírni. Gyönyörű, végtelen erdő és mocsár. Ebben a szépségben nincs semmi lágyság, inkább megközelíthetlenség, vadság, nyersesség. Ez az „igazi erdő”, a helyi nyelvjárás szerinti urmán. Mindenre rátelepedett a tajga mély csendje. Ez még téli csend volt, a fekete harkály kopogásával, de azért már láttunk zöldikét, barázdabillegetőt. Még mindig a barázdabillegető a kedvenc madaram. Szeretem a csivitelését, és az ideges, megátalkodott járkálását.

A nyomottságomat fokozta a rengeteg medvenyom és medveürülék, amibe belebotlottunk. Újra megfogadtam, hogy legközelebb csak akkor jövök ki a tajgába, ha megtanulok lőni. Igaz, ezt mindig megfogadom. A medveriasztó spray egy vicc, ezt mondja mindenki, de azért szorongatom a kezemben. Az ösvény sűrű, bokros szakaszainál rettenetesen féltém, alig vártam, hogy nyílt terepre érjünk. Persze, a félelem legtöbbször pár nap alatt elmúlik, de most nem is maradunk tovább. Vittem a hátamon a puskát, és arra gondoltam, hogy mire megcéloznám vele a medvét... Hagyjuk is. Igazi balfácánnak érzem magam. Szerencsére Kolja figyelmes. Nem tesz szóvá semmit, pedig biztosan látja, mi a helyzet.

Az utolsó kilométeren már hasznát vettem a halászcizmának is. Kényelmes volt, nem törte a lábamat, megérte bejáratni Vaszkinő körül. Végre valami úgy sikerült, ahogy elterveztem! Ahogy lassan leereszkedtünk a tóparthoz, egyre többször merültem el térdig a mocsárban. Nagyon kellett figyelni. Az idegeim akkor simultak ki teljesen, amikor megláttam a nagy cédrusfenyőt. Egyedül áll a tóparton, távol a házaktól. Szélcsend volt, a madarak is hallgattak. Sehol senki, ahogy sejtettük. Nekem ez itt a világ vége, és ezt én mindig szépnek látom. Közben az a szomorú megérzésem is erősödött, ami napok óta bennem motoszkál, hogy én idén vagyok itt utoljára.

A ház rendben megvolt. Nem költözött be senki, nem dülta fel a medve, nem lepték el az egerek. Egy nagy helyiség, középen vaskályha, körülötte sámlik, három sodronyos vaságy. Kész luxus. Tele a fal szögekkel, halászhálók, zsákok lógnak rajtuk, Kolja mindent ezekben tárol.

Találtunk bent száraz tűzifát, Kolja azonnal bedurrantotta a burzsujkát. Kiderült, hogy ceruzaelemeket nem hoztunk, és a cukor is kapott egy kis vizet. Bosszantó apróságok. Legnagyobb meglepetésemre Kolja bragát állított, pár nap múlva már ihatjuk is. Ettől előre félek. Koljára nem jellemző az italozás. Miközben takarítottunk, rendezkedtünk, próbáltam kicsit szóra bírni. Nem nagyon sikerült, Olgáról pedig egyáltalán nem akart beszélni. Ezt egy kicsit ügyesebben kell csinálnom.

Nem hagytak nyugodni a Bondarcsuk fivérek sem. Mironnak volt egy kisboltja Vaszkinőban, de főleg olajbányászokkal seftelt. Anton épp

végzett a gimnáziumban, egyetemre akart menni. Értelmes fiúk voltak. A baleset tavaly novemberben történt, Bikov szerint az anyjuk egy éjszaka alatt megöszült.

Így telt a mai nap. Nem is tudom, mikor éreztem utoljára ilyen fáradságot. Kolja megpihent, nemsokára raknom kell a tűzre. Amíg a levelet írtam, itt bent felment tizenhat fokra. Szinte már meleg van. Rettenetes lelkiismeret-furdalásom van veled szemben. Ma egész nap azon gondolkodtam, hogy amint visszaérünk Vaszkínóba, nézek egy járatot, és hazautazom. Tomszkból könnyebben el lehet jutni Moszkvába, az meg már majdnem Budapest, Magyarország. Aztán visszajönnék. Csak két hétre kellene felfüggesztenem a terepmunkát, ennyi belefér. Neked, nekünk viszont annál többet jelentene egy kis együttlét. Jaj, de nehezen mennek idén a dolgok...

Jó éjt, naplóm, jó éjt, kedvesem!

Csendvonalak II., 2022 (digitális nyomtatás, 50 x 36 cm)

Péntek Orsolya

ANACAPRI

Toszkána, ahová évekig nem merek visszamenni, Nápoly szívében, egy nyári délutánon tűnt először otthonnak, akkor, amikor elmenekültem Dionüszosz elől.

Firenze Apollóné, azért olyan sfumatos és fényes a toszkán festészet, és azért porlik ezüstként az Arno habja a hullámtörő gáton, és azért finomak és lágyak a fények mindenhol a városban, minden évszakban.

De Nápoly Dionüszoszé. Látni véltem nemegyszer, amióta itt vagyok, fentről jön mindig lefelé, a kikötő felé táncos léptekkel, rá se pillantva a mellette ideges párdücléptekkel haladó nőre, akinek szeme általában nem ígér semmi jót, sziszegve és csattogva mondja a magáét, másnap egy másikkal tűnik fel, az mintha részeg lenne, úgy röhög, rekedten, ahogy a sirályok csinálják az öböl felett, ezek itt délen mind részegek a kurvaélettől, miközben az öböl partján ott a hegy, és az égre köpköd. Élni a halál árnyékában. Micsoda közhely, ha Közép-Európában leírja az ember a mondatot: élni a halál árnyékában. És milyen valóságos a vulkán alatt.

A Piazza Dante egyik bárjának napernyője alatt ülök, a vállamon megfeszül a könnyű nyári ruha pántja, a zöld csíkok a hátamon elrendeződnek, és néha összekeverednek. A szandálom bőrszalagjai legalább stabilan tartanak, lehajlok, hogy meghúzzam a bokámon a csomót.

A Piazza Dantéről nem látszik a vulkán. Elég tudni, hogy ott van. Minden pillanatban, minden reggeli ébredéskor és amíg az ember halat és egyéb tengeri élőlényeket eszik papír stanicliből ebédre, tudni, amíg könyvet válogat és belelapoz egy bibliapapírra nyomott Pirandellóba, tudni alkonyatkor, ha elindul egy találkozóra, és tudni az orgazmus pillanatában, hogy ott van a vulkán, szemben, és te tulajdonképpen alatta élsz. Na, így milyen?

Egy idő után nem igazgatom a ruha pántját, hagyom, hogy a bal oldalon kifeszüljön, a jobb oldalon lecsússzon a vállamról. Olyan könnyű az anyaga, hogy minden mozdulatnál úgyis újrarendeződik rajtam.

Rómában vettem, idedefelé, egy kis boltban, olyan színe van, mint a nagyon érett pisztáciabélnek. Az első ruha évek óta, amelyet szeretek.

Dögmeleg van, képtelenség ebédelni ilyen időben, még a tintahalkarika sem kell. Jobb híján narancsot veszek a Piazza Dantén egy árusnál. Elképzelhetetlenül édes.

A leve végigfolyik a kézfelemen, aztán a csuklómon, csiklandoz és simogat, ráfolyik a cigarettásdobozra, odaragasztja a könyökömet az asztalhoz. Lenyalom a kézfelemet.

Ott áll a tér közepén. Rezzentlen arccal néz, résnyire nyílt szájjal. Telt, sötét szája van, a haja csigákban hullik a nyakára. Nagyjából levetkőztet és az asztalra fektet a tekintetével, de nem tudom elfordítani a fejem.

Olyan, mintha Gloeden báró fotózta volna. Szicíliai arc. Déli arc. Sumér, zsidó, perzsa, egyiptomi arc.

Az egyik legszebb férfi, akit valaha láttam.

Egyenletesen, erősen lüktet egy ér a köldököm alatt, a narancs illata még a bőrömnön. Az árnyék kettévágja az asztalt. Átnyúlok a napcsikon, és gyors, határozott mozdulattal felhajtom a kávémat.

Vagy magamtól vagy tőle félek jobban; nem tudom.

A tegnapi férfi az, és a tegnapelőtti, az, akit Dionüszosznak neveztem, akit mindennap más nővel láttam eddig, és aki egyetlen szót sem szólt, amíg a nők mondták a magukét, hadarva és ki-kihagyó lélegzettel, átnézett rajtuk, mintha máris a következőt keresné.

Na ezzel: soha.

Semmivel sem vagyok jobb nála. Pont azért.

A fém asztal forró pereme a karomba nyomódik, amikor meglátom magam az ő szemével, ahogy ott ülök, a szájamon a sötétvörös rúzzsal, a vállamba vágó pánttal, occhi verdi, zöld szem, ezt az eddigi három évben, akármerre mentem, mindig megjegyezték, elmélázva, ámulattal, pikírten, sokatmondóan, három pontot odasejtetve, áhitattal, mosolyogva, halkán, hangosan csodálkozva, kedvesen, felkiáltva, automatikusan, pedig errefelé annyira nem különös a zöld szem, bámulok rá, az övé fekete, és retteg bennem a toszkán.

A közép-európai nem is tudná, mitől kell félnie. Annak olasz mindkettő, a firenzei is, meg a nápolyi is. A toszkánnak nem mindegy. Az, a józanabb vidékhez szokott közép-olasz az, akinél itt

nem lehet senki idegenebb. Tudja, hogy nem vagyok nápolyi, ezek messziről megmondják, kiszúrják, kiszagolják, kiérik a toszkánt, vagy legalábbis az északit.

Gondolatban beletartom az arcom az Arno feletti szellőbe, novemberi esőt képzelek, bottegát, ahol lapis lazulit keverek fehérrel, látom, mert látni akarom a dombokat, amikor leereszkedik az első köd egy őszi hajnalon és átderengenek rajta a hegyek hajlatai, a fák közé akarok menni, ahol Hermész a narancsért nyúl, és ahol a törzseket a Vénusz testéből sugárzó fény világítja be, hül körülöttem a levegő, a fejem tiszta és józan, de mindaz, ami Dionüszoszé a köldököm alatt, lázad ellenem. Mindaz az övé belőlem, és tudja.

Lassan jön oda, mintha fellépésre készülne. Prológus. Balról feláll a kar. Mégsem őt láthattam tegnap azzal a nővel. Az egy másik isten volt. A déliek mind egyformák. Ezek mind istenek.

Dialektusban beszél. Nem számítottam erre a hangra. Szomorú. Majdhogynem józan. Úgy figyelt az előbb, ahogy a vadállat les a prédára, összeszűkül szemmel, legszívesebben pofon vágnám csak azért, ahogy néz. De a hangja – az halk és finom.

Teljesen mindegy, hogy mit mond, nem mintha az alignál jobban érteném. Nem tudok nápolyiul. Tudom, hogy direkt beszél napulitanót. Így pont azt mondhatja, amit akar.

A bőre kékes, akár Krisna úr különféle avatárjaié, a szemében eltűnik a pupilla a fekete íriszben, a bal karját maga mellett tartja, behajtott ujjakkal, párduchórt vagy álarcot szokott így tartani, ha vázára festik.

Nem lehetek benne biztos, hogy isten – bár látni csak egyszer láttam őket, messziről, Aquincumban, pontosan tudom, hogy az egész birodalom területén járnak-kelnek ma is; micsoda ostobaság azt hinni, hogy engedelmesen eltűntek Constantinus és utódai intésére.

Az övék az egész vidék Pulától Marseille-ig és Rómától Lisszabonig; a Cais do Sodrén láttam egyszer az óceán androgün istenét. Szakállas, bajszos, nagymellű, íves csípőjű nő volt, fehér garbóban sétált a napon, úgy lépkedett, mint egy modell, míg bal kézzel a szakállát simogatta. Tökéletes férfifej tökéletes női testen.

Nem tudtam továbbmenni. Előbb azt hittem, rosszul látok, aztán hogy férfiprostituált nőnek öltözve, de nem volt benne semmi a nyomornegyedek bűzéből, sem a luxuskurvák pénzsága nem érzett rajta, zavarba

ejtően tiszta tekintete volt, kaján vigyor ült a szemében, egy férfi vigyora volt ez, miközben biztosan, láthatóan nő volt – vagy fordítva. Múmelle lehet valakinek – de női vállat nem lehet csináltatni. Feneket igen, de csípőt nem, combot sem, és ez itt: nő volt. És férfi.

Talán egy percig néztük egymást, aztán elmosolyodott, biccentett felém. Még mindig ott ült az az ironikus mosoly az arcán.

Akkor mentem csak tovább, de pár lépés múlva visszafordultam. Nem volt sehol. A fehér garbónak világitania kellett volna, akármerre indult el. Mielőtt odaér az ember a Cais do Sodrera, nyílt téren halad át a folyó mentén. Itt nem lehet elbújni.

Mivel a görögök, sem a latinok közt nincs ilyen isten, nem jutott eszembe, hogy köztük keressem, napirendre tértem felette, mint a folyó- vagy óceánparti városok megannyi különce felett, legyenek bár hermafroditák, feminiellók, férfikurvák vagy törpe matrózok. Véletlenül találtam meg a képét egy könyvben, amely az antik világgal foglalkozott, pár hónap múltán, és felismertem az arcát. Az óceán androgün istene volt. Eltűnt aztán a könyv, és elfelejtettem a nevét, kétségbeesve próbáltam visszaemlékezni, mely kultúrához tartozik, de többé nem mutatkozott.

És most itt áll előttem Dionüszosz, ez a mindenekfelett déli isten, aki, tudom, azt akarja, hogy neki hódoljak, ne a veji Apollónnak. A pillantása nem ereszt, mint ahogy én sem az övét, mint a sötét füst a vulkán felett, gomolyog mindaz az emberben, amiről nem beszél, mind kurvák vagyunk, mind gyilkosok vagyunk, mind részegesek vagyunk, mind test vagyunk, ott lakik mindenkiben Dionüszosz embere, a mainasz és a szatír, ott lakott abban a nyomorult Pentheuszban is, aki kizavarta őt Thébából, szülővárosából, büntetésből részeg nőekkel, köztük a saját anyjával tépette szét a királyt.

A részét akarja belőlem, és pontosan ez az, amit nem akar bennem a toszkán. Nem a testről van szó. Hanem hogy nem akarok többé szeretni. Szeretni semmiképp.

Pénzt dobok az asztalra, összekapkodom a napszemüveget, a cigaretát és a táskát, és elindulok a kikötő felé, gyorsan, majdnem futva. A szandálom csattog a járdán, neki-nekimegyek valakiknek, sűrűn elnézést kérek, kerülök.

Amikor kibukkan előttem a Vezúv és az öböl, megállok. Kapkodom a levegőt.

Lihegek még akkor is, amikor leérek a kikötőbe. Az egyetlen pénztárhoz állok, ahol nincs sor. A pénztáros tanácstalanul néz rám, amikor kérem, hogy adjon egy jegyet az első hajóra, ami indul.

- Sorrento? Capri? - kérdezi ijedten. Caprira rábólintok.

Alulra ülök, oda, ahonnan látszik, hogy milyen mélyen süllyed a vízbe a hajótest, és hogy miként köpködi a vizet hátrafelé a katamarán.

Nem jött utánam. Valahol félúton ráztam le, persze tudom, sohasem rázom le. Észak örökké szemben áll déllel, a Vezúv örökké áll az öböl felett, Apollón örökké kifeszíti az íját, Dionüszosz mindig felemeli a kupát, aztán elindul az alvilágba, aztán felemeli a kupát, és újabb nővel hál, Ariadné megannyi alakban születik neki újjá, a férfiban a nő örökké a férfit akarja a nőben, mondogatom, amilyen nyelven eszembe jut, és nézem, ahogy a hajó habot köp.

Capri szigetének kikötője apró betonplacc, bevág a tengerbe. Köznapibb megérkezés kevés van. Mégis: Nápoly után van a szigetben valami megnyugtatóan unalmas. Onnan lentről, ahol kiszáll az ember, semmit nem lát Európa egyik legszebb helyéből. Ahhoz fel kell menni.

Megkérdezek előbb egy nőt, aztán egy férfit, hogy merre. A nő egykedvűen int, a férfi a karomra teszi a kezét.

- Nagyon meleg van. Biztosan ma akar felmenni?

Áll, mintha minden a válaszomtól függene.

- Muszáj felmennem - válaszolom némi tétovázás után.

Mintha értené.

- Arra. De vizet vigyen - mondja végül.

Előbb gyorsan lépegetek felfelé. Tíz percig se bírom. Lépcsős kertek mellett haladok, néha vissza-visszanézek a kikötőre. Délután egy körül jár, a nap tűz a fejemre. Ahol kihajlik egy fügeág vagy a pálma csíkokban árnyékot vet, beállok alá, és úgy fordítom az arcom, hogy érje a tengeri szellő. Ég a bőröm, belülről tüzel az arcom. Mögöttem és előttem is kanyarog a lépcsősor.

Mintha megállt volna a világ. A siesta elején jártunk. Be-belesek a kertekbe. A falakon vörös szirmú virágok omlanak alá, a narancs- és citromfák mélyzöld leveleinek árnyéka néhol csempés kútkávákon táncol, máshol fehér kövekkel kirakott kerti úton.

Néhol víz csobog apró medencékben, máshol hatalmas, mozaikos tálban fodrozódik, a tál peremén madarak zsinatolnak.

Mindig lassabban és lassabban indulok neki a következő szakasznak. A kikötő messze alattam marad, de nem látom, mennyire vagyok még Anacapritól és a San Michele-villától. A szívem előbb vadul nekikezdett, de amióta felvettem a ritmust, lelassult megint, hiába, hogy felfelé gyalogolok. Háromnegyed üveg víz van nálam. Húsz perc múlva iszom egy kortyot – mondom magamnak, vagy a szívemnek. Mintha homokot rágnék, mégis citrom és levendula, ciprus és sós víz illatával telik meg a tüdőm. Elsötétedik a világ, egy pillanat csak, olyasmi ájulás, amely után az ember zavartan pislog, mintha épp akkor ébredt volna fel, nem tudja, hol van, pedig gyalogolt abban a tört másodpercben is, a lába vitte, felfelé.

De istenek közt minek félni.

Növények fala közt haladok. Iszom két kortyot, és a halántékomhoz szorítom az üveget. Megpróbálok mindig jobb lábbal fellépni a következő lépcsőfokra, aztán mindig ballal, végül ötször így, ötször úgy. Jó húsz percet haladok megint. Addigra csuromvíz a testem.

A szandál pántja kidörzsöli a bokámat, a karkötőm izzik a csuklómon. Leülök a lépcsőre, és leveszem mindkettőt. A sarkamat nekiszorítom a langyos kőnek. Márpedig akik itt laknak, mindennap feljönnek valahogy. Mondják, Axel Munthe háziasszonya naponta lement a kikötőbe, bevásárolt, aztán felvitte a kosarat a villáig. Sokáig élt, öregasszonyként halt meg. Ha a hegy tetejére házat építő svéd orvos háziasszonya fel tudott itt menni télen-nyáron, én is fel tudok.

Fáj felállni. Mégis: meztláb könnyebb. A vállamra kötöm a szandált a pántjánál fogva, a hátizsákot szorosabbra húzom. A következő húsz perc majdnem könnyű, mintha könnyebb lenne a testem is. Alattam néha kibukkan a tenger a kertek fái közt. Alig fodrozódik, a kékje mély és meleg, összemosódik az éggel, egy szikla körül ezüst gyűrűbe hajlik a víz.

Hollandok jönnek mögöttem, túracipőben, bottal. A nő rám mosolyog, azzal a semmire sem kötelező nyugat-európai mosollyal, amely egyszerre nyugöz le és idegesít fel. Visszamosolygok. Ha helyi lenne, megállna mellettem, megkérdezné, elfáradtam-e, tudni akarná, miért vagyok meztláb, azt mondaná, jó utat, hátra van még vagy háromnegyed óra,

megkérdezné, honnan jöttem, és elmondaná, hogy ő honnan. De a hollandok: hollandok.

Megvárom, hogy eltűnjenek a szemem elől.

Megint nehezebb a lépcső, és már alig lötyög pár korty víz a palackom alján.

Kertek, sövények, bokrok, kövek, fel-felvillanó tenger, a jöttömrre elsurranó kövér gyíkok, lándzsalevelű fák, kék virágok, sárga, pöttynyi virágfejek, gyantailat, hullott fenyőkéreg. Fáj a bokám, majd belenyilall a fájdalom a hasamba. Ezt el is felejtettem. Ideje van.

Újra leülök a lépcsőre. Már nem érdemes visszafordulni, közelebb vagyok a villához, mint a kikötőhöz.

Nagyanyám, aki nagyapám oldalán bejárta Európát, mindenről szívesen és sokat mesélt, ült az ágyam szélén, fogta a kezem, és elmondta, milyen az angyalok arca a genti oltáron, elmesélte, hogy néz ki az isztambuli nagybazár, leírta az isztambuli rózsák illatát és a gránátalma ízét, mesélt Párizs körútjairól és Róma kútjairól, elmondta, merre forduljak majd a Villa Giuliában, hogy megtaláljam a fiatal lány arcmását, de a San Michele-villáról nem tudott mit mondani. Akárhányszor szóba került, megnémult.

Lassan fújom ki a levegőt, majd lassan beszívom. A görcs tompa, erős fájdalommal hűl. Egyre melegebb van. Elfogynak a kertek, a lépcsők pedig egyre magasabbak, már-már nem tudok fellépni a következőre.

Váratlanul jön a mélypont, akkor, amikor úgy tűnik, mindjárt felérek. A hasamba késeket szúrnak, nincs több erőm, elfogyott. Megkapaszko-dom egy, a lépcső fölé nyúló faágban, aztán összefacsar a fájdalom, hogy le kell hajolnom.

A madarak hangja távolról szól, de a kabócák folyamatos reszelőzaja felerősödik. Úgy tűnik, nem tudok megállni a lábamon, és fel kell adnom itt, a cél előtt. Jó egy-másfél órája jöhetek felfelé a lépcsőkön.

Túlbecsültem magam – gondolom kétségbeesetten, aztán az utolsó erőmmel fellépek a következő lépcsőfokra.

Olyan hirtelen tisztult ki minden, mint ahogy az előbb összezavarodott. Még remeg a lábam, de onnantól visz fölfelé, mintha Hermész szárnyas saruja volna a meztelen bokámon.

Az ezredfordulón hagyták el Aquicumot az istenek. Visszavonultak biztonságosabb városokba, Sopianaebe, Savariába. Ha ellátogattak

északra, legfeljebb májusi éjjeleken jöttek, három körül; volt, hogy leszálltam az éjjeli buszról, és elindultam utánuk a könnyű illat mentén, gyalogoltam az üres külvárosban, hol zöld gally simított végig a vállamon, hol virágszirom hullott a fejemre, máskor felragyogott egy-egy csillag a fejem felett; tudtam, hogy ott vannak, egészen sokáig, majdnem harmincéves koromig tudtam, aztán lett csak minden matt és köznapi, és elfeketedett a világ.

Isztrián, a Kamenjak erdejében közel tíz év sötétség után tűnt fel újra a sarus isten, aztán éveken át megint nem láttam, most mégis rám adta a saruját.

Őt magát nem látom sehol.

- Találkoztam az öcséddel, akit bevarrtál Zeusz apátok combjába, talán emiatt kell neki minden nő. Anyahiány. A kikötőben hagytam - mondom neki, vagy inkább gondolom.

Semmi válasz, hacsak az nem válasz, hogy táncolok felfelé a lépcsők maradékán, sem fáradtságot nem érzek, sem szomjúságot, sem mást. Nincs testem.

Milyen szerencsés az, akit az istenek kedvelnek, ha magát nem is bírja megtartani, ők megtartják, mondogatta a nagyapám, akit annyiszor elvittek és annyiszor elvihettek volna, mégsem fogott rajta sem a németek fegyvere, sem az oroszok gépfegyvere, és durrdefektet kapott az ávósok fekete kocsija, amíg őt szállították.

Az utolsó métereken futok. Most már tényleg látni akarom.

Most. Azonnal.

Amikor kilépek a villa teraszára, és megpillantom a lábam alatt a tengert, elnémul bennem az összes hang, mint ahogy nagyanyám elnémult ezerkilencszázhatvanvalahányban, úgy, hogy azóta sem tudott beszélni Anacapriról, nem tudta elmondani, hogy milyen a tenger onnan fentről, és azt sem, hogy egy szfinx őrzi, a fenekét a villa felé fordítva, a villát, nem tudta elmondani a kőkorszokba ültetett virágokat és az oszlopcsarnokot, amelyen keresztülfúj a szél, ültem ott, és bepötyögtem nagyanyám számát, alig élt már, kilencvenkét éves volt, tudtam, ilyenkor félálomban fekszik Dél-Budán, mert éjjel már egy évtizede nem tud aludni, könnyű takaró alatt pihen a csonttá fogyott teste, amelyre ráfeszül a pergamenfehér, finom bőr, hamarosan minden pillanatban meg fog halni, talán most hal meg, talán holnap, talán

megvár; hosszasan kicsengett, számoltam a csörgéseket, a kilencediknél vagy a tizediknél vette fel, és először nem értette, honnan hívom.

Aztán megértette. Akkor elnémult. Hallgattunk, én az Axel Munthe-villa teraszán, a lábam alatt az öböllel, amelyen delfinrajok húztak át épp, és amelyre egy szfinx szobra vigyáz, és amely mögött – tudtam – ott vár Dionüszosz, mert ő nyert, már amikor megszülettem, és hallgatott a nagyanyám Dél-Budán a könnyű takaró alatt.

Aztán letettük.

– Nagyapa elküldte Hermészt utánam – mondtam az elsötétült képernyőjű telefonba, mintha még hallaná, aztán váratlanul, ahogy egy nem várt íz szétrobban a szájban, mondjuk az első szem cseresznyéé egy undok tél után, vagy egy különösen rafinált boré novemberben, átjárt az öröm.

Nem tudom, meddig ültem ott, talán több mint egy órát.

Lefelé mozaikkal rakott kapuív mellett vitt el az utam, ahogy felpillantottam, a kopott betűket még épp össze tudtam olvasni: Gioia. Öröm.

Akkor töltött el az anacaprii kora délután citromsárga derűje, amely azóta nem hagy el.

Lent, a kikötő mellett beleálltam térdig a tengerbe, és lemostam az arcom, mielőtt beszálltam a hajóba.

Másnap tizenegykor Ovidiussal ültem ki a bár teraszára, kínlódva próbáltam összeolvasni a latin és az olasz szöveget, egyik se ment valami fényesen.

Biztos voltam benne, hogy jön.

Ha nem hajlandó olaszul beszélni, megint itt hagyom – gondoltam, aztán belepörgettem a könyvbe. Daphnénál nyílt ki, mint mindig. Most először továbblapoztam. Daphné Apollón, és nem Dionüszosz elől menekült.

Horváth Szekeres István

BÚZAMEZŐN A FÁK ZÖLDJE

A feleség vezetett, neki volt jogosítványa. Először a klíma kapcsolt ki, aztán az autórádió, majd megszűnt a motorhang, és meghajtás híján az autó veszíteni kezdett a sebességéből. A lendület tovább vitte őket még pár száz méteren, végül a feleség az útpadkára kormányozta a járművet, majd fékezett, és megálltak. Megpróbálta újraindítani, de meghalt a gyújtás, leállt az elektronika. Tücskök és kabócák serege cirregett körülöttük a déli forróságban, és nem volt térerő.

Sem ő, sem az asszony nem értettek az autókhoz, fogalmuk sem volt a belső égésű motorokról. Valahányszor gond volt, egyikük kiszállt, felnyitotta a motorháztetőt, majd ugyanazzal a lendülettel vissza is csapta, akár a buditetőt, és gyorsan trailert hívtak.

Szótlanul ültek egymás mellett egy darabig, végül az asszony résnyire nyitotta az ajtót, és rágyújtott.

- Most akkor? - kérdezte, és elkalandozva szívta a cigarettáját.

A légáram visszasodorta a füstöt az autóba.

A férj életét adta volna egyetlen slukkért. Alig két hete tette le a cigarettát, szándékai szerint végleg, és azóta hozzá sem nyúlt. Éppen aznap reggel telt ki a második hét. Utánaszámolt: tizennegyedik napja nem gyújtott rá, az elvonási tünetek is alább hagytak. Az asszony két hete tapintatosan, minden alkalommal kivonult füstölni az erkélyre. Hasonlóan tett aznap reggel is, így amikor visszatért a nappaliba, és a férfi megérezte rajta a kesernyés bagószagot, kamaszos gerjedelem borította el az agyát. A mosogatógépen tette magáévá párját, aki eleinte egy kissé tiltakozott, kérette magát. De másodpercek múlva már a férj dereka köré kulcsolt lábaival diktálta a tempót, miközben feneke alatt meghittén duruzsolt az elektronika.

A feleség a búzamezők látványába mélyedve szívta a cigarettáját. Hőség volt. Kissé fanyar, dezodorral kevert izzadságszag lengte körül, és a férj még mindig bőrén érezte az aznap reggeli vad üzekedés emlékét. A füst egy részét a szél az utastérbe lökte, és a nikotin

levegőben szálló molekulái is fájó sóvárgást váltottak ki benne, szinte már nyelvén érezte a cigaretta dohos ízét. És amint szeme sarkából a ráérősen cigarettázó asszony fényes, gömbölyű térdét meg az íves combján csillogó szőke pihéket fürkészte, már ő sem tudta, mit akar jobban: a füstöt vagy a lány női idomokat.

- Szóval? - kérdezte a feleség. Hosszan beleszívott a cigarettába, szinte sóhajtva fújta ki a füstöt, majd a csikket az aszfalra fricskázta.

Válasz helyett türelmetlen mozdulattal az asszony térdébe és combjába markolt, de amaz csak összerándult és minden porcikája megfeszült.

Abbahagyta a taperolást, kezét az ölébe ejtette.

- Adj egy cigit! - mondta aztán lemondóan.

Felesége meg sem szólalt, mintha mi sem történt volna. Még a cigit is meggyújtva adta át. A férj is résnyire nyitotta az ajtót és behunyt szemmel füstölt. Szédült, a vérében hirtelen megugró nikotin a libidót is lenyomta: töpörödött hímtagja úgy hanyatlott vissza combja tövébe, mint egy bágyadt, meztelen csiga.

- Szóval? - tette fel újra a kérdést az asszony.

- Nincs térerő, ezért... - válaszolta a férfi, és messze dobta a parázsló csikket, egyenesen a búzatábla szélébe, azt remélve, hamarosan lángba borul a határ. Nem történt semmi. Rövid hallgatás után folytatta:

- Tulajdonképpen azt sem tudjuk, hol vagyunk. Csak úgy kábé... - mondta meglepően nyugodt hangon. Közben kiszállt az autóból, és két kézzel a jármű tetejébe kapaszkodva nyújtózott egyet - Most az lesz, hogy várunk. Csak jön valami. Ha meg semmi nem jön, gyalogolunk.

- Akarod mondani, te gyalogolsz - mondta szárazon a felesége. - Én ezekkel a szandálokkal...

A férfi idegesen megvonta a vállát. Megkerülte az autót, áthajolt neje fölött, elvette a csomag piros Pall Mallt a műszerfalról, kihúzott egy szálát, és a füle mögé tűzte. A pakkot hanyagul az asszony ölébe dobta, majd a látóhatárt kezdte kémlelni. Fél nap autóút volt mögöttük, és több mint egy órája nem láttak mást, mint okkerszín búzamezőket és sárga repceföldeket, lakott településnek nyoma sem volt. Az arany színben hullámzó domborzatot csak néha szakította meg egy-egy monumentálisan sötétlő tölgyfa, meg akácliget.

Előhúzta a füle mögül a cigarettát, rágyújtott. Körbe-körbe fordult az úton, fülelt, de a tücskökön és kabócákon kívül semmit nem hallott.

Vagy tíz percig szenvedett így a tűző napon, aztán elege lett, és visszament az autóhoz.

- Hol a víz? – kérdezte az asszonytól. Amaz vállat vont.

Idegesen fújt egyet, hátrament a csomagtartóhoz, kinyitotta. Úgy emlékezett, egy kétliteres palack vizet is csomagoltak a többi holmi mellé, de nem találta.

- Szépen nézünk ki, faszom! – kiáltotta.

- Te nekem itt ne faszomozz! – jelentette ki tárgyilagos hangon a felesége.

„Mész te a picsába, futólépésben”, gondolta a férj. Lecsapta a csomagter tetejét, és idegesen belefricskázta a csikket a búzatáblába. Nézte egy darabig a helyet, ahova a cigarettavég repült, de ez alkalommal sem kapott lángra a határ. Dél körül járt az idő, ők meg térerő és víz nélkül rostokoltak egy forró autóban. Csak a karosszéria vetett némi árnyékot, a legközelebbi tölgyfa meg legalább kétszáz méterre volt. Onnan nem lehet stoppolni. A kocsí árnyékában meg inkább megfőni lehet, az aszfalt tűzforró volt.

- Én elindulok arra... – szólalt meg némi tünődés után, és a menetirányba mutatott -, biztosan lesz ott valami. Egy tanya, vagy falu, vagy valami.

- Felőlem – válaszolta vállát vonogatva a nő.

- Nem kellene itt maradnod egyedül – mondta a férj. – Mindenféle alak mászkálhat erre.

- És mi lesz, ha egy ilyen „mindenféle” alak rám talál?

A férj a vállát vonogatta.

- Az lesz, hogy megbasz. Végre jól megbasz valaki, egy becsületes fasszal. Az lesz – adta meg tárgyilagosan a választ is a párja.

A férj elindult arra, amerre az imént mutatott. Úgy harminc lépés után megtorpant, mondani akart még valamit, végül csak legyintett és tovább lépkedett.

Egyébként majdnem teljes volt a csönd. Évekkel korábban utazott már át ezen a vidéken, igaz, vonattal. Elképedve meredt a fülke ablaka előtt elvonuló okkerszín búzamezők és a krómsárga repceföldek négyzetmintáira. Nem az ablakhoz szólt a jegye, ezért egy mozivásznon futó, több órás snittnek tűnt a látvány. A sárga enyhén hullámzó tucatnyi árnyalata, a távolban sötétlő tölgyfákkal és az alföldi erdők feketés-sma-

ragd tömege teljesen a hatalmába kerítette. Amikor órák múlva az alföldet a dombvidék lassan elvonuló lankái váltották fel, eldöntötte: egyszer még eljön erre a vidékre. Elhoz ide valakit, és megmutatja neki ezt az egészset. És most itt volt, egyedül, a vékony talpú cipőn át is perzselte a talpát a tűzforró aszfalt, nem volt vize, és még egy szál cigarettát sem hozott magával.

Vagy kétszáz méter után enyhe lejtő következett, utána balra kanyarodott az út. Egy közepes tölgyfa tartott némi árnyékot, leült a tövébe, hátát a törzsének vetette, és lehunyta a szemét. Valószínűtlennek tűnt a hőség, amit csak tovább fokozott a zajos mezei csönd, a tücsökzizegéses semmi.

Hosszú percekig ült a fa tövében, azt remélve, egyszer csak a neje is felbukkan a kanyarban. Mivel semmi nem történt, felkászálódott, leporolta nadrágját, és fülelni kezdett. Majd amikor tenyerével letörölte arcáról az izzadságot, egy pillanatra megérezte az ujjain a cigaretta szagát. A cigaretta szagáról felsejlett felesége idomainak tapintása, bőrének illata, a reggeli szeretkezés hangjai, farkán ott érezte a vagina csuszamlós forróságát. Újra erekciója támadt. Már-már félrehúzódt volna könnyíteni magán, amikor motorzúgást vélt kihallani a végtelen pusztai csendből.

A motorhang egyre határozottabb volt, majd hirtelen elhallgatott és egy hangos szisszenés hallatszott, mint amikor kamion vagy busz fékez. Majd újra felzúgott valami motor, és a kanyarból előbukkant egy narancssárga busz. Himbálózva közeledett a hullámzó aszfaltcsíkon. Ő meg biztos volt benne, hogy a neje is rajta van, és azért fékezett a sofőr, hogy felvegye. Leszaladt az útpadkára, két kézzel integetni kezdett, mire a busz sziszegve fékezett, és kinyílt a vezető felőli ajtó. És a nyitott ajtón a nyolcvanas évek román könnyűzenei slágerei omlottak ki, olyan hangerővel, hogy nem is értette a sofőr kérdését. Üvöltöztek egymásnak egy darabig, aztán a másik kézmozdulatokkal jelezte, szálljon fel. Az ajtó sziszegve bezárult mögötte, és amikor padlógázzal elindultak, a lendülettől kis híján a székek közé zuhant. Az ülések között jobbra-balra verődve a jármű végébe botorkált, majd ledobta magát a busz hátuljában. A zene a hátsó ajtó mellett, egy hatalmas hangszóróból üvöltött. Csak ekkor vette észre az utaster közepén utazó tucatnyi öreg férfit. Tizenvalahány vizenyős szempár

meredt rá, miközben ő tekintetével a feleségét kereste. Önmagán és a színes melegítőt meg rikító hawaii inget viselő öreg főszeréken kívül egyetlen utast fedezett fel, aki nem illett a képbe. Egy fiatal, húszas férfi volt, arcra akár indiai vagy pakisztáni, nem tudta megállapítani. A Lonely Planet angol nyelvű példányát lapozgatta, meg néha az ablakon túl hullámzó okkersárga tájat figyelte.

Áthajolt hozzá. Minden angol tudását megpróbálta összeszedni, többkevesebb sikerrel:

- Did you see a milf woman?¹

A férfi értetlenül nézett rá, röhögni kezdett, majd széttárta a kezeit, és a fülére mutatva jelezte, egy vak hangot nem hall. És valóban: olyan hangerővel üvöltöttek a slágerek a buszon, hogy az arccsontjai is beleremegtek.

Szótlanul ringatóztak néhány kilométeren át, majd a fiatalember fél kézzel az egyik székbe kapaszkodva felállt a helyéről, átnyúlt a ruhászekrény méretű hangszóróhoz és lehalkította. A nyugdíjas hordából kivált egy kopasz, derékig vetkőzött egyén, és visszahúzta a hangerőt, mire a srác újra lehalkította. És ezt játszották még néhány percig.

- It's fucking loud! That's too loud!² - üvöltötte teljesen kikelve magából, miután már legalább hatodik alkalommal vette vissza a hangerőt.

Az előbbi főszer odaimbolygott a sráchoz, megállt előtte, és jobbra-balra hintázva bámult rá, végül kibökte:

- Care-i problema, țigan împuțit?³ - kérdezte. Nagyon részeg volt. Szeme keresztbe állt, a busz ide-oda rángatta, feje meg-megbicsaklott, vékony nyakán ide-oda fityegett egy műanyag rózsafüzér.

- N-ai și tu niște căști? Futu-ți mă-ta pe catafalc...⁴

A kopaszhoz lassanként egyre többen csatlakoztak. Egyetlen szót sem szólt többé senki, némán meredtek a fiúra, aki megpróbált úgy tenni, mintha belemerült volna az olvasmányába. Azonban a halántékán izzadságcsepp jelent meg, homloka a légkondi ellenére is gyöngyözni kezdett. Végül a kopasz intett a sofőrnek, és a busz hatalmasat fékezve

1 Nem látott erre felé egy milfet?

2 Kibaszottul hangos! Túl hangos!

3 Mi a gond, büdös cigány!

4 Nincs fülhallgatód? Basznád anyádat a ravatalon...

megállt. Hárman megragadták a srácot, és karjánál meg a nyakánál fogva, pillanatok alatt letuszkolták a buszról. De olyan vehemenciával, hogy majd térdre rogyott. Valaki utánadobta a hátizsákját, repült a Lonely Planet is, be egyenesen a repcétáblát szegélyező rózsabokrokba.

Az utasteret tovább rázta a ritmus. És most már mindenki őt nézte. És a zenét néha üvöltő reklámok váltották. „Legalább előfizetnétek a Spotify-ra, bazdmeg!”, futott át fején, ám csak idáig jutott gondolatban, mert a galeriből kivált az előbbi rózsafüzéres, odament hozzá, megragadta a csuklóját és erőteljesen húzni kezdte. A többiek ekkor már ott billegették magukat a busz közepén a zene ritmusára. „Muszaj lesz”, futott át a fején. Nem mert ellenkezni, követte a rózsafüzérest. A felesége harminc kilométerrel odébb sül a napon egy lerobbant fekete Opelben, de őneki táncolni kell. Tett még egypár kísérletet rá, hogy elmagyarázza, mi is a nagy harci helyzet vele, senki nem hallgatott rá. Ott ringatózott a többiekkel a kanyargó buszon, és ha megvetette a lábát, hogy el ne terüljön a padlón, valaki azonnal oldalba bökte, és intett, hogy tessék táncolni. És amint ott riszálta a csípőjét az utaster közepén, váratlanul fázni kezdett. A busz hőmérője huszonnégy fokot mutatott, ennek ellenére libabőrös volt, és egyre inkább úgy tűnt, mintha a zene ritmusára rázná a hideg. Tenyere ráizzadt a kapaszkodóra, a fogai összekoccantak, a tovaúszó tájat nézte, mint évekkorábban a vonatablakból, csakhogy a látvány ez alkalommal már inkább tűnt kézikamerás felvételnek, mint profi snittnek. Minden oldalról forró, izzadt testek nyomták, és hogy az egész elviselhetőbb legyen, ő is felvette a ritmust. A rózsafüzéres mindvégig szemmel tartotta, közben feltartott mutatóujjával vezényelt. A társaság egy-egy strófánál hangosan csujogott, akár egy drukker csapat, és tenyerükkel az üléseken meg az ablakokon verték a ritmust. Mikor már azt hitte, csillapodnak a kedélyek, az egyik májfoltos nyakú, valahová a mennyezet felé emelve az arcát, elragadtatottan felvonított:

- Mái! Bagä ceva patriotic!

A buszsofőr erre matatni kezdett a műszerfalra rögzített telefonon, majd hátrakiabált valamit és a slágerlistáról népzeneire váltott. A társaság szemmel láthatóan megvadult. Dübörgött a busz padlója, ide-oda ingott az egész jármű, félő volt, hogy az egész kóceráj leszalad az útról. Hárman-négyen összekapaszkodva valami körtáncfélét roptak, páran a

pocakjukkal bökdösték, mások a derekát karolták át. Ő meg kihasználva az alkalmat, minden egyes bökés meg félfordulat után egy-egy lépést tett az elülső ajtó felé. És közben azért fohászzkodott, nehogy becsússzon valami polka vagy szirbszka. Mikor tánclépésben a sofőrig ért, az csak szánakozva ránézett, majd lassan fékezni kezdett. Végül a busz megállt az út közepén. A vezető megnyomta az ajtónyitó gombot, és csak a fejével intett, hogy most aztán tipli.

Ott állt újra a sárga pusztaság közepén. Két inggombja leszakadt, és az egyik cipője hiányzott. Az út előtte is, mögötte is többfelé ágazott. Forgolódott egy darabig, de csak annyit ért el vele, hogy egy idő után már azt sem tudta, melyik irányból jött. A nap túl volt a delelőn, a gabonatáblákból felszálló finom por narancsszínűre festette a fényét, a kevés árnyék, amit a sötétzöld tölgyfák vetettek, lilának tűnt, az aszfalt fölött remegett a levegő, és a szél is elállt. Ácsorgott egy darabig a záróvonalon, majd levetette a megmaradt cipőjét és belevágta a búzába. A zoknikat a zsebébe gyúrte, elindult szembe a nappal, és ha abban a pillanatban egy lassan felszálló helikopterből filmezte volna valaki a jelenetet, látható lett volna, amint óvatosan lépkedve letér az országútról, és alakja lassan belevész a hullámzó búza- és repceföldek sárgájába, amit csak néha szakít meg egy-egy monumentálisan sötétlő tölgyfa meg az akácligetek zöldje.

A SZEKCIÓ

- Szóval ezekben a rekeszekben tartjuk azt, ami hét óraker kerül majd áthelyezésre - mondta a Csabika nevű fickó, mikor másnap kora hajnalban körbevezetett. Köményes pálinka szagát fújta maga köré, sántított a jobb lábára, és ilyen kifejezéseket használt, mint „szekció”, „áthelyezésre kerül” meg „anzsetta”. Az anzsettában nem vagyok biztos, lehet, félrehallottam valamit, mindenesetre nem volt velem dolgom, soha nem tudtam meg, mi az. Bemutatott a többieknek is.

- Ez itt Istike - mondta hangosan, mintha nem volna biztos benne, hogy az összes apró helyiségben és zugban hallják.

- Mától ő is velünk bassza a rezet! - tette hozzá.

A többiek meg afféle „kapd be a faszom” tekintettel éppen csak egy pillantásra méltattak kettőnket, majd folytatták a munkájukat. Egyikük apró kis kartondobozokat rakosgatott egy falra szerelt polcraól egy durva szövésű zsákba, mások meg hasonló, de kék színű zsákból ugyanolyanokat dugdostak a szemközti fali rekeszekbe. Ketten egy buherált olvasólámpa fényénél, régi furnérozott íróasztalon valamilyen íveket töltögettek, mintha keresztrejtvényt fejtenének.

- Jól nézz meg mindent - mondta a Csabika nevezetű. - Jegyezd meg, mi hol van, mert később nem lesz rá időm elmagyarázni!

Jól megnéztem mindent.

- Mehetünk tovább? - kérdezte, amikor már úgy vélte, hogy alaposan magamba szívtam az összes fontos részletet. Bólintottam. Nem jegyeztem meg én az égvilágon semmit, de úgy voltam velem, hogy majd csak belejövök menet közben. Ha mégsem, akkor nem nekem való ez az egész.

Csabika intett a fejével, hogy kövessem, majd elindultunk egy krumpliszagú, sötét folyosón.

- Egy cseppet húzd be a nyakad, vagy hajolj le picit, mert belevered valamibe a fejed - magyarázta. Meleget éreztem fejmagasságban, amiből arra következtettem, hogy közvetlenül fölöttünk futhatnak a fűtésrendszer vezetékai. Nemsokára a folyadékkal meg gőzzel teli csövek jellegzetes neszezését is hallottam. A felfogatásnál meg illesztéseknél biztosan éles csavarok állnak ki, én pedig magas vagyok. Így aztán jócskán megdőlvén, jobb kezemet előrenyújtva igyekeztem követni Csabikát, aki hirtelen megállt és sikerült őt nyakon ragadnom.

- Na! - mondta. - Van itt egy kapcsoló, bal kéz felől.

Hallottam, amint tenyerével végigsimítja a betonfalat, aztán kattant valami. Neoncsövek kezdtek el vibrálni a mennyezeten, majd hideg fénnel kigyulladtak. Egy kivételével, ami csak vibrált, zümmögött és pattogó hangokat adott ki.

- Azt a neoncsövet majd ki kell cserélni! - mondta Csabika. - Szólok a vezetőségnek, hogy küldjenek tartalékot. A te dolgod lesz a csere is. Meg nyilvántartást kell vezess arról, hogy mi az, ami nemsokára cserére vagy javításra szorul. Mindig időben kell szólni, és akkor meg lesz oldva. Értve vagyok? Próbáld úgy intézni itt a dolgokat, hogy mindez, a

terepmunkán felül, a te feladatod. A villanyt mindig le kell kapcsolni, ha kimész, mert tűzveszélyes itt minden. Okés?

- Okés - válaszoltam

Mit mondhattam volna erre? Abban sem voltam biztos, hogy valaha is el tudok majd igazodni ezeken a folyosókon. Mert miután Csabika villanyt kapcsolt, láttam, valamiféle főfolyosón lehetünk, amelyből egy egész sor mellékhelyiség, mellékfolyosó ágazik le, szerteszét, minden irányba.

A labirintus végén egy kis odúhoz hasonló szoba volt. Bent egy asztal, egy szék. A falon négy, a kint látottakhoz hasonló, falra szerelt, apró rekeszes polc, minden falon egy-egy. Az asztal sarkán egy csavarokkal rögzített, buherált olvasólámpa, akárcsak kint. És egy furnérból készült irattartó, tele nyomtatványokkal. Ablak sehol.

Odamentem az íróasztalhoz és felkattintottam az olvasólámpát. Ekkor észrevettem a falon egy kis, fogantyúval ellátott ajtót, amit a jelek szerint alulról felfelé húzva kell kinyitni, mint az ételliftet a vendéglőkben vagy a szállodákban.

- Ez itt mi a csuda? - kérdeztem. Rápróbáltam a kis fogantyúra, de az ajtó nem engedelmeskedett.

- Azon a nyolc meg a kilenc órai cuccok mennek fel a következő szintre, pontban nyolc órakor és kilenckor. Ez lesz a fő munkapontod. Majd a srácok behozzák a zsákokat. A nyolcóraiakat a kétkben, a kilencórásokat meg a festetlenekben. A többi is a festetlenekben lesz, de azok később jönnek, nem fogsz összezavarodni. Ha mind felment, a kilences is, nincs ahogy elkavarodj. Egyszerű, meglátod!

- Ahüm... - mondtam, mert nem értettem semmit. Csabika nem zavartatta magát, rendületlenül folytatta:

- Amint felküldted a kilencórásokat is, a srácok áthozzák az X-el megjelölt zsákokat, azokkal mész majd terepre. A terepmunkával márpedig igyekezni kell, mert van még adminisztrációs munka is bőven. Műszak végéig ki kell majd tölteni a munkalapot két példányban, aláírni, és az egyik példányt ezzel a lifttel három óráig felküldeni, max tizenöt perc késéssel. Ha elkésel a munkalappal, az nagyon nem jó. Kérést kell felterjeszteni, hogy megkapd a béredet arra a napra, az meg időbe telik, egy-két hónap, mire kifizetik.

Még mondott valamit, amit én már tényleg képtelen voltam megjegyezni. Aztán csípőre tett kézzel azt kérdezte:

- Te drogozol?

- Nem, csak fáradt vagyok... - válaszoltam. Előző nap ünnepeltük valakinek a valamijét. Vagy valaki valakijének a tudom is én mijét, fogalmam sincs, már nem emlékszem. Mindenesetre csodával volt határos, hogy időben sikerült beérnem a „szektorba”, ahogy Csabika nevezte a helyet.

Hosszan rám nézett, megcsóválta a fejét, mint aki hiszi is, meg nem is, majd valami olyasfélét morgott, hogy „ezek a mai fiatalok”. Nagyjából hat-hét évvel volt idősebb nálam.

Nemsokára már egyedül ültem a bunkerszerű odúban, és vártam. Valaki behozott egy kék zsákot. Kibontottam. Apró, kis kartondobozok voltak benne. A súlyuk alapján üresnek tündek, ezért megrázogattam egyiket, de attól sem lettem okosabb. Viszont minden egyes doboz meg volt számozva. Láttam, hogy a polcok egyikére kék szigszalagdarabot ragasztott valaki. És néhány polcon meg voltak számozva a rekeszek. Így a dobozkák számát a rekeszek számával párosítva, mindent a helyére rakosgattam. Majd az üres zsákot négyrét hajtottam, és az asztal sarkára tettem. Nagyjából tíz percembe telt a „művelet”. Megint várnom kellett, valószínűleg az újabb zsákokra. Hogy teljen az idő, körbejártam a munkapontot. Csak az egyik polcon találtam kék szigszalagot, kettőn nem láttam semmilyen jelzést, az ajtó mellettire meg filcel egy nagy fekete X-et rajzolt valaki. Valószínűleg abba kell majd rámolni az X-szel jelölt zsák tartalmát. Viszont ha abba járnak az X-el jelöltek, mit kell terepre vinnem? Ráadásul az X jelű polc rekeszein nem találtam számozást. Ettől kissé nyugtalanná váltam, de abban reménykedtem, hogy ha az X-es zsákokban lévő dobozokon sem lesznek számok, akkor nyugi van. Aztán arra gondoltam, hogy majd csak belejövök ebbe is, mint annyi mindenbe már, amiről úgy gondoltam, hogy soha nem fog menni. Ha meg nem, hát nem. Egyelőre még szerződést sem írtam alá, szóval csak lesz valahogy. Esetleg nem lesz sehogyan sem, és akkor a következő napon be sem jövök. Nem köt ide vérszerződés vagy hűségeskü. Reméltem, hogy a következő műszakom kevésbé lesz kétségbeejtő, addig kialszom magam, és a másnaposság is elmúlik.

Nemsokára neszezést hallottam, és pillanatokon belül felbukkant az ajtóban egy velem nagyjából egyívású, unott arcú alak. Egy halványkék zsákot dobott be a szoba közepére, elvette az asztalra tett üreset, ideges mozdulatokkal kihajtotta, kifordította a fonákjára, és megint négybe tűrte. Az ajtóban megállt, hátrafordult és azt mondta:

- Ebbe minél hamarabb bele kell rázódni! Fel kell venni a tempót! Nem lehet az, hogy majd mindenki rád vár! – mindezt olyan hangsúllyal mondta, mintha egy világ terhe nyomná a vállát. Majd meglegette az üres zsákot a feje fölött, mint valami zászlót, és eltűnt a sötétben. Fontos, hogy a zsákot kifordítsam és úgy hajtsam négybe, vontam le a következtetést a jelenetből. Mindenesetre büszke voltam magamra, amiért ilyen ösztönösen eltaláltam, hogy az asztal jobb sarkára helyezem az üreset. Menni fog ez, mint az ágyba szarás, gondoltam a széken elterpeszkedve.

Nemsokára egy színtelen zsákot dobott be valaki. Ebben lesznek a kilenc órás csomagok, logikáztam. Kibontottam. A dobozok nem voltak megszámozva, úgyhogy elkezdtem taláломra berakosgatni őket a rekeszekbe. Nagyjából felével végeztem, amikor egy újabb rakomány puffant mellettem. Majd még egy. És a harmadik zsákban lévő dobozokon már számozás volt. Csakhogy én a harmadik zsákot utoljára bontottam ki, a többi doboz meg már mind a helyén volt. Kissé elkeseredve kezdtem el kirámolni a rekeszeket. Mindent a földre dobáltam. Majd a legutolsó zsákból megpróbáltam mindent a lehető leghamarabb, a számozásnak megfelelő rekeszekbe tenni. Csakhogy az első tizennégy rekesz üresen maradt, mert egyetlen dobozt sem találtam egytől tizennégyig számozva. Ötvennyolc számozott rekesz volt, a dobozok száma viszont tizenötötől hatvanegyig tartott. Így aztán három dobozt az első három rekeszbe dugtam. Majd elkezdtem a maradék, számozás nélküli dobozokat is a helyükre tenni, vagy legalábbis oda, ahol a helyüket sejtettem. És amikor már felraktam mindent, és egyetlen kis csomagocska sem maradt rekesz nélkül, és minden rekeszbe került valami, akkor jutott csak eszembe, hogy pár órával korábban mintha azt mondta volna Csabika, hogy az X-el jelölt zsákban lévő dobozokon nem lesz számozás. Rémllett, hogy ebből a zsákból is számozott dobozokat rámoltam ki. Már csak azt nem értettem, hogy miért firkált valaki egy nagy X-et az egyik polc oldalára. Ekkor már indulatból dolgoztam. A számozatlanokból

több volt, ezért a számozottakat mind visszadobáltam az X-es zsákba. Bekötöttem a száját és arra gondoltam, most mindennél jobb volna az asztalra borulva zokogni. A maradék számozatlan dobozokat szépen elhelyeztem a számozott rekeszekben, amelyről úgy gondoltam, hogy a kilencórás küldemények helye.

A hónom alatt az X-es zsákkal visszamentem a válogatóba.

- Ezzel mi legyen? Hova kell vinni? - kérdeztem a zsákot lóbálva.

- Dugd a seggedbe! - mondta valaki. A többiek röhögtek. Aztán egy zöld lajbis férfi megszánt.

- Tedd arra az asztalra, ott! - mutatott a bejárati ajtó irányába. A bejárat két oldalán egy-egy asztal volt.

- Melyikre? - kérdeztem

- Arra, amelyikre mutatok, bazdmeg! - mondta a zöld lajbis.

Találomra ledobtam a zsákot az egyik asztalra.

- A másikra... - mondta a zöld lajbis. Közben a fejét csóválta.

Átraktam a zsákot a másik asztalra. A válogatóban volt egy falióra, láttam, hogy mindjárt nyolc, ezért visszamentem a munkapontomra, az odúba.

A telefonomon lestem a pontos időt. Pontban nyolc órakor a kis, falba szerelt ajtó mögül surrogó hangot hallottam, majd csattant is valami. Megkönnyebbülve tapasztaltam, hogy ez alkalommal ki tudom nyitni a lift ajtaját. Ezek szerint csak működtetés közben nyitható. És mindig pontos időben jön le a lift. Érdekes, gondoltam. Átpakoltam mindent a nyolcórás rekeszekből a felvonóba, lecsaptam az ajtaját, és hallottam, amint felmegy a rakomány, majd csend lett.

Leültem a székre, kivettem néhány úrlapot az irattartóból. Egyik oldalán táblázat: dátum, óra, műszak száma külön oszlopban, illetve sorban, a hátlapon meg a cég emblémája: egy ecsettel maszatolt O betű, vagy kör, nem tudtam eldönteni. A műszakok száma tizenkét sorban szerepelt, fentről lefelé, fordított sorrendben számozva. Nem értettem az egészből semmit. Idegesen ledobtam az ívet az asztalra.

Pontban kilenc órakor megint zajt hallottam a liftaknából. Felnyitottam a kis ajtót, és két kartondobozt találtam benne. Ezeket a jelek szerint visszaküldték. Vagy az X-hez tartoznak, és akkor vinnem kell terepre, vagy a kilencórához, ez esetben bent hagyom a liftben, és felküldöm a többivel. Berámoltam a rekeszekből mindent, és lecsaptam

az ajtót. Zakatolást hallottam, majd csend lett. Éppen azon törtem a fejem, hogyan tudnék észrevétlen kilógni egy cigiszünetre, amikor a liftakna újra zakatolni kezdett. Nemsokára egy kattanást hallottam. Kinyitottam a csapóajtót. Visszajött egy doboz. Kivettem, visszamentem a válogatóba, és beletettem a zsákba.

- Csak egyet küldtek vissza? - kérdezte a zöld lajbis egyén. Nem tudtam eldönteni, hogy ez most jó, vagy sem. Összevettem a faliórát a telefonom órájával. A falióra öt perccel később.

- Elindulnék terepre - mondtam, és a zsákra mutattam.

- Ezeken a kartonokon vannak a címek. Itt egy lista az X címekkel! - szólalt meg egy idősebb, szakállas férfi, aki az íróasztalnál a papírokat töltötte. Egy puha kartonlapra nyomtatott listát nyújtott felém. Elvettem, átfutottam. Csupa ismeretlen nevű utcák, mind olyan címek, amelyekről fogalmam sem volt, hol találom. Felsőhajtottam.

Elvettem a zsákomat az asztról, és kiléptem a szabad levegőre. A nap már felkelt, meleg volt, a forgalom zajától úgy kóvályogtam kint, mint akit fejbe vertek. Leültem egy faládra a bejárat mellett. Magam mellé tettem a zsákot, és rágyújtottam. A nikotintól visszatért belém az élet, a madarak hangjától a kedélyállapotom is kezdett helyrebillenni. Most fogom szépen ezt a zsákot, belebaszom az első kukába, és elköltözöm az országból, gondoltam. A második gondolatom meg az volt, hogy szépen, nyugodtan megpróbálom végigcsinálni a műszakot, de holnaptól be sem teszem többé a lábam a „szekcióra”.

Felkötöztem a zsákot a biciklim csomagtartójára, és elindultam az egyik ipari negyed irányába. Talán egy kis szerencsével ott találom majd a keresett címekeket, és mivel a listán csak házsámokat láttam, apartmanokat nem, arra gondoltam, csakis irodákról lehet szó. Ha nem, átgurulok a város másik végére. És ha ott sem, akkor tényleg bevágom egy kukába a zsákot, hazamegyek, kiugrom az ablakon, aztán felkötöm magam, majd megint kiugrom, ésatöbbi.

A legnagyobb meglepetés az első három címen ért. Mindhárom egy útkereszteződésben volt, rögtön az elején. Az ajtó fölé kifüggesztett logó szerint ugyanannak a cégnek a fiókirodái voltak, ahová a szekció is tartozott. És mindhárom címen ugyanaz történt: amint beléptem, az egyik asztaltól azonnal felállt valaki, odajött hozzám, és pókerarccal, a szemembe sem nézve elvette tőlem a zsákot, kivett belőle néhány

dobozt, a zsákot ledobta az egyik asztalra, majd eltűnt egy hátsó, üvegezett ajtón. Vártam egy keveset, hátha történik még valami, aztán golyóstollal egy pipát firkantottam az ívre, majd mentem tovább a következő címre. És ugyanez történt a többi irodánál is: odaadtam a zsákot, kirámoltak belőle néhány dobozt, a zsákot letették egy asztalra, elvettem, köszöntem, továbbmentem, és sehol nem köszöntek vissza, csak távozáskor.

Miután végeztem a nyolcadik irodánál is, összehajtogattam a zsákot, felcsíptettem a csomagtartóra, és rágyújtottam. El sem hittem, hogy még csak délután fél egy volt, és én máris végeztem. Elégedett voltam magammal. Enyhe szellő támadt, néha felhők takarták el napot, egész kellemessé vált az idő, nem nagyon akaródzott visszamenni a sötét „szekcióba”. Végül mégiscsak visszaültem a biciklire és kényelmesen tempózva elindultam. Ki kell még töltenem a jelenléti ívet, hogy lezárhassam az első műszakomat. Menni fog ez, gondoltam. Mindaddig egyetlen munkahelyemen sem éreztem már az első napon, hogy esetleg sokra vihetem még ott.

Mikor rákanyarodtam a „szekció” felé vezető útra, szirénázást hallottam a hátam mögül. Az út szélére kormányoztam magam, megálltam és leszálltam a nyeregből. Két tűzoltóautó bukkant fel és egyenesen ahhoz a tömbházhoz kanyarodtak, ahol a „szekció” földalatti labirintusai voltak. Füstöt láttam.

Visszapattantam a bringámra, és pillanatokon belül a bejárat előtt voltam. Az ajtón fekete füst gomolygott. Az összes kolléga kint állt az épület előtt. A zöld lajbis egy üres zsákot szorongatott a kezében, rajta egy nagy fekete X, a szakállasnak sikerült kimentenie egy kartonokkal teli furnér irattartót. A többiek csipőre tett kézzel bámulták, ahogy a tűzoltók legráznak az autóról, kigurítják a tömlőket, és kettő közülük eltűnik a füstben. Aztán engem néztek.

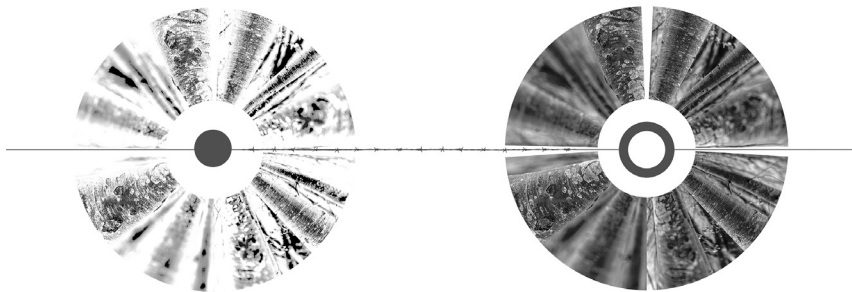
- Ilyen hamar végeztél? - kérdezte a szakállas. Mély volt a hangja, mintha egy pléhvödörből beszélne. Valószínűleg a füsttől.

- Úgy tűnik... - válaszoltam nyeglén

- Végül is, nem rossz egy kezdőtől - mondta erre a zöld lajbis.

Egy darabig a füstöt néztük, amint barnás-feketéről fehérre vált és besűrűsödik. Biztosan vizet kapott a tűz és kialudt, gondoltam. Majd ritkulni kezdett a fehér füst, és a két tűzoltó is felbukkant.

- Mi történt? – kérdeztem a zöld lajbis felé fordulva.
- Kigyulladt a liftes szoba – mondta a szakállas.
Hallgattam. Az én munkapontomról beszélt.
- Miután elmentél, kigyulladt valami. Eloltottál bent minden villanyt?
- kérdezte a szakállas.
Hallgattam.
- Mert a villanykapcsolók vezetéke és a csomagszállító lift között van valami kapcsolat. Erről nem beszélt Csabika? – szólt közbe egy vörös képű, nagydarab csávó. A füstől neki is vödörhangja volt.
- Nem tudom. Lehet. Én mindig lekapcsolom magam után az összes villanyt – mondtam kissé bizonytalanul.
- Ekkor döbbsentem rá, hogy nem látom Csabikát.
- És Csabika? – kérdeztem.
- Tudja a faszom! Eddig már régen padlót fogott valami kocsmában
- mondta a zöld lajbis.
- Álltunk, néztük a káoszt. A fehér, ritka füst hirtelen megint színt váltott. Újra feketén gomolygott ki a „szekció” bejárati ajtaján. A tűzoltók felkapták a tömlőt, és belerohantak a füstbe. Valami megint lángolt odabent.
- A zöld lajbis nyújtózott egyet, megdörzsölgette a szemeit, ránk nézett és már-már vidáman odaszólt nekünk:
- Én elugrok a boltig és hozok egy flakon sört. Szerintem a mai napnak már lőttek. Ma már nem basszuk tovább a rezet!

Hornyák Tibor

ELFÚJ

Esik. Írországból nem akkora meglepetés. Az esőcseppek végigfutnak a busz üvegén, apró buborékokat hagyva egymás után. Elkenődnek végül, szétfújja őket a menetszél. Kőkerítésekkel határolt telkek. Állnak a birkák a természetellenesen zöld mezőn. Rágják a füvet, és áznak. Üres tekintetükben nem látni semmit. Három óra busszal Dublin és Galway között. Aludni nem tudok, így van időm szorongani. Attól, hogy nem leszek elég jó. Attól, hogy nem felelek meg az elvárásoknak. Ezzel is el lehet ütni az időt. Megvizsgálni holisztikusan, majd minden részletet figyelembe véve. Lámpát kattintok és olvasok pár oldalt. Álmos vagyok, a nyakpárna kellemesen melegít. Lecsukom a szemem, majdnem elalszom, de mégsem. Semmilyen járművön nem tudok aludni. Kábán nézem a digitális kijelző piros számait. Elmosódnak fáradt szemeim előtt. Még félúton sem járunk. Ezeket ismétlem. Szorongok, olvasok, aludni próbálok. Csak az első megy üzembiztosan.

Az esőcseppek végigfutnak a busz üvegén, apró buborékokat hagyva egymás után. Elkenődnek végül, elfújja őket a menetszél.

FÉNYKÖR

Asarokban ébredek, ahová tegnap este még az utolsó erőtartalmakat kimerítve bemásztam. Köröttem a fénykör azóta sem mozdult. Órákig feküdtem éberem, de végül mégis belezuhantam valami alvásszerűségbe. A lámpa megvilágít felülről, nagyjából két méteres sugarú körben. Én vagyok a középpontjában. Mindig. Az éberalvás fáradtsága tompít, próbálok összeszedni magam.

Nehezen emlékezem. Nem tudom, miért vagyok itt. Nem tudom, mióta. A tegnap bizonyos részletei megvannak. Meztelenül ébredek a keményfa padlón. Fölöttem a fénykör. Első mozdulatra eltakarom magam, motyogni, majd üvöltöni kezdek. Miért vagyok itt? Hol vagyok

egyáltalán? Mit tettem? Elkezdek mászni. Alighogy haladok egy métert, a lámpa, ami előtte megvilágított, tompa kattanással kialszik, és ezzel egy időben felkapcsolódik egy másik. Ismét egy fénykör közepén vagyok.

Lassan felállok, igyekezve eltakarni magam. Sebeim, szemérmem. Felegyenesedek. Leengedem magam mellé a karjaim. Lássanak úgy, ahogy vagyok. Futni kezdek. Először lassabban, majd egyre gyorsuló tempóban. A mennyezeti fények századmásodperc pontossággal követnek. Ahogy elhaladok, lekapcsolódnak, amerre futok, ott fel. Mindig a fénykör közepén vagyok. Felnézek. Nincs plafon, csak fölöttem a fényforrás. A falak fehérek, de a lámpák fölött belevesznek a sötétségbe.

Tegnap már végigjártam, végignézttem mindent, ami egy ilyen limitált helyzetben elképzelhető. Egy nagyjából harmincszor harminc méteres teremben vagyok. A padló, a falak fehérek. Sehol egy illesztés, sehol egy repedés. Bárhogy is mozog, azt híven leköveti a mennyezeti fényoszóró. Dörömböltem falon, padlón, senki nem válaszolt. Nem érzek éhséget, szomjat, egyéb szükségletet. Céltalanul téblábolok, sétálva a nekem adott térben, ezen a pár száz négyzetméteren.

Eltávolodok a saroktól, és hangosan felkiáltok. A hangom visszaverődik a falakról, de pár másodperc alatt elhal. Az eddig egyenes padlón van egy kör alakú kürtő. Nem is kicsi, olyan kétszer két méteres. Próbálom megbecsülni, mennyit haladhattam a saroktól, úgy nagyjából a terem közepén lehet. Közelebb lépek, majd letérdelek a mélyedés szélénél. Nem tudom, mióta vagyok itt, nem tudom, miért. Csak azt tudom, hogy eddig nem volt semerre. Belenézek a gödörbe. Öt-hat méter mélyre hatol le a fény, aztán a sötétség. Tudom, hogy nincs más kiút, de valamiért mégis visszatart a bizonytalanság. Hátha van remény, és nincsen igazam.

Odaállok a szakadék széléhez. A lámpa kattan fölöttem, így még tisztábban láthatom a mélységet a lábam előtt. A peremhez illeszttem a lábam, majd szinte gondolkodás nélkül elrugaszodom.

Keményen csattanok a kürtőt fedő üvegpadlón. Számból, orromból vér szivárog. Elkenem az alkarommal, majd elájulok.

KÉT NAP

Középkorú férfi vonszolja magát a menet elején. Egy hosszú ránc fut végig az arcán, ingén, nadrágján. Lábán spárgával összekötött szakadt ruha, ezzel cuppog a felengedett, október közepi latyakos agyagban, ami vastagon tapad a ruhafoszlányra. Vékony, elkínzott. Szaga, mint a hideg gépszíré.

Megáll, hosszan köhög, majd vánszorog tovább, mielőtt rászólnak vagy megütik. Még tizenheten követik. Nincs köztük sok különbség. Frissen vágta őket kopaszra, fejbőrükön gőz táncol. Hátukra csatolva néhány elhasznált szerszám. Négyen kísérik őket. Nem is kell több katona. Nincsenek se túl közel, se túl távol. Ha valaki elég bátor, hogy ellenük induljon a szerszámával, vagy esetleg szökni próbálna, könnyedén lelövik. Négy férfi egyenruhában, vastag fekete bakancsban, fejükön prémes katonasapka. Fénylik az arcuk, hangos történeteket mesélnek, röhögnek. A munkások húszan indultak a táborból, de ketten összeestek a tíz kilométeres erőltetett gyaloglás alatt. Ha valaki elesik, a menet átlép rajta, egy katona föléje hajol, nem tudja, hogy szimulálnak, vagy tényleg meghaltak. Bakancsával nagyot rúg a földön fekvőbe, aki meg sem nyikkan. Mellé lép egy másik katona, ketten megfogják, és az út szélére húzzák. Az egyikük kicsatolja a repedezett barna bőr oldaltáskáját, kiveszi a kézfegyverét, és fejbőlövi. Haladnak tovább. Az egyik munkás kicsit lelassít, és úgy helyezkedik, hogy utolsó legyen, legközelebb a kísérő katonához.

- Négy aranyfogam tépték ki, elvették a láncom és a karkötőm - motyog alig érthetően. - Kérem, legalább a gyűrűm adják vissza. Nézzék, itt a helye. Az ujjam barna a napsütéstől, de körben itt az a fehér sáv.

- Kit érdekel? - kérdezi a katona. - Dolgozol még két napot, és megsüti annyira a nap, hogy nem fog látszani. Takarodj vissza a sorba!

Puskatussal odaüt a munkás térdhajlatára, mire az felszisszen, majd elindul a kőfejtő éles lépcsője felé.

Kürti László

LÉTHATÁR

mire a poharat letetted, már nem volt részeg senki,
nem röhögtek rajtad, de van-e pénzed, s mennyi?
mire eszedhez tértél, csak gatyá volt már rajtad. véget
ért a korszak, lecsengett az érdem, nemcsak neked,
másnak sem szóltak. szabadságnak öröm a felejtés,
a többi majdnem szégyen. a korszak leköszönt,
képcsöves színesstévé, ikertelefon, de még mindennek
megvolt a helye, neve anyádéknál, otthon! rágódni
a múltat, nyelni, minnek? – úgyis kiokádod. akik régi
ismerősök, tudják, mi mennyi, ki vagy. fehér
frottírozni két piros csíkkal, szandál, kihúzott szál
a műszálas ingben, abból a korból bárki magára ismer.
enyveszöld falak, csencselés, szerelem, pofára esni
nyílegyenest a gangon – persze, azt még szabad. állj fel,
rándítsd a vállad, ők is csak emberek. járd körbe a helyszínt,
van-e, aki a tényekkel még végleg tönkre tehet.

GESZTENYETORTA

munka, és hazaindulsz végre, ünnepelnek
nyugdij előtti szeniorok. majd nem mozdulsz
késő estig. híradóra nyitva az agyad, bárki
bármit mond, holnap új tényeket dob
a kismellű bemondó. felesleges a kar,
a láb, percenként átkapcsolsz a sehova.
lehúzod a zoknid, túl van fűtve a lakás,
kicsit aggódsz, hogy lesz-e még, aki jönne
szeretni. ki kéne menni megfürödni.
bal oldaladra fordulsz, a szeniorok
jutnak eszedbe, dagadó láb, tűzijátékos
gesztenyetorta, egy cikk, kettő, kistányér,
előnt végre az éjjeli zsidbadás.

Nyilas Atilla

TAU CETI

Apám soha semmi jelét nem adta,
hogy érdekelték volna filozófiai kérdések
vagy bármelyik vallás,
ám volt egy kicsi, lila fedelű imakönyve,
még gyerekkorában kaphatta
egy hívő családtagtól,
megtaláltam a könyvszekrény mélyén,
abból ismertem meg a Miatyánkot.
Foglalkozott egy keveset tenyérjóslassal,
egyszer az enyémbé is belenézett,
de inkább nem mondta el, mit lát.
Szívesen kémlelte az eget,
elváltozott arccal emlegette
az értelmes földönkívülieket
és időnként planétánkat is útjukba ejtő,
a miénknél sokkal fejlettebb technológiájú,
villámgyors űrjárműveiket;
a Fermi-paradoxon nem érintette.
Szerette a tudományos-fantasztikus filmeket,
meg a világukat idéző űrrockot,
és nem volt kérdéses számára,
hogy fajunk képviselői
előbb-utóbb nemcsak a közelebbi bolygókra,
hanem más naprendszerekbe is eljutnak,
és azokban kolóniákat hoznak létre.
Magától értetődőnek tartotta
ha nem is a kommunista társadalom,
de általában a humán civilizáció
korlátlan fejlődését.
Abszolút modern ember volt.

A TEGEZÉSRŐL

Bemegyek valahova, jó napot kívánok,
és a válasz: szia, mit kérsz?
Mégkérdezem valakitől a mozgólépcsőn,
miért tegez, mire a fejemhez vágja:
„Hol élsz te, a húszas években?”
(Igen, de ő egy évszázaddal
korábbra gondolt.)
A mi életünkben válik szegényebbé
nyelvünk egy társalgási formával.
Az angolban ez igen régen végbement,
ott a magázódás vált általánossá,
ami ma már olyan, mintha tegeződés lenne.
Nálunk viszont részben az angol hatására
tűnik a magázódás rohamosan el.
Mérőföldkövei lehettek ennek
a nyelvi viselkedés átalakulása
a különböző szintű iskolákban
és cégeken, sőt foglalkozási ágakon belül
elfogadott, utóbb megkövetelt tegeződés,
ugye, kedves kollégák?
Közrejátszik a folyamatban
az emberi viszonyok megváltozása,
a kölcsönös tiszteletadás mellőzése,
bizonyos finomságok iránti érzéketlenség,
igénytelen médiumok hatása.
A mai gyerekek közül sokan
már nem is tudnak magázódni,
Ázsiából érkezett árusok pedig
mintha meg se próbálnák megtanulni.
Győztek a hatvannyolcasok!
Aki utánuk jött, azzal tegeződtek,
de lassan mindannyian utánuk jöttünk.
Én is az előidézők közé tartozom.
Sportot űztem nálam idősebb,

ismeretlen hölgyek letegezéséből,
mondván, biztos jólesik nekik.
Emlékszem, hogy remegett
egyik filozófiatanárunk hangja,
mikor helómra *jó napot*tal felelt.
Már más ember vagyok.
Akivel eddig összetegeződtem,
sértő módon vissza nem vonom
(az ő számuk úgylis egyre fogy),
de senki többel nem akarok.
Ellenállok a nyelvi változásnak,
és örülök, ha akad hozzá játszótársam.
Halálom után úgyse fogunk tegeződni,
arra a rövid időre meg minek.

A SZÖVETSÉGES

Baffia Tivadarné emlékére

Alig tudtunk valamit egymásról,
ahogy ez lenni szokott.
Az Oroszlán jegyében jöttél a világra,
és a rózsa volt a kedvenc virágod,
mint védőszentédé.
Szerelmes négyest alkottatok
nővéreddel meg két ifjúval,
akik egymás barátai voltak,
és a forradalom leverése után
elmenekültek az országból
(egyikük még nekem is írt Amerikából),
ti meg itt *fogtatok* élni.
Született két gyereked,
öt unokád
(a középső a keresztlányom),
nyolcvanhat éves kort értél meg,

e számokat magamnak is elfogadnám.
Hitvesem egyedüli nagynénje voltál,
együtt töltöttétek a nyarakat
a balatonfüredi vitorlástelepen.
Miután megkértem a kezét,
a generációtok ellenem fordult
(köztük későbbi anyósommal),
de te tiszteletben tartottad
unokahúgod döntését,
és kedvesen fogadtál.
A szívem kígyófészek,
ám számodra maradt benne
biztonságos hely mindvégig.

PEREGRINUSOK

Csere János, Apáca szülötte,
székely származású magyar
huszonhárom évesen utazott
Hollandia földjére tanulni,
s teológiadoktorrá avatva,
kilenc nyelv ismeretében,
ládájában az első magyar nyelvű
logikatankönyv és enciklopédia
kéziratával, illetve részben
elkészült nyomtatványával,
oldalán holland feleséggel
(kinek szépséges nevét
később Áprily Lajos köszönte)
és csecsemő gyermekükkel
öt év múlva visszatért,
hogy családjá magyar maradjon,
s külföldön szerzett tapasztalatait
hazája javára fordítsa –
tanítson azt, mit tud,

ha csak egy lészen is, ki hallgatja,
és lefolytassa vitáit azokkal,
akik hátráltatják korszerűbb
művelődés meghonosításában.
A fiam, Óbuda szülötte,
aki szintén székely származású,
tizennyolc évesen készül
hollandiai egyetemre -
ha fölveszik, és odaköltözik,
tanulmányai végeztével
meg fog-e térni szülőhazájába,
vagy inkább másutt dolgozik,
esik-e külhoni szerelembe,
választ-e ott hosszú időre társat,
ha igen, hazahozza-e magával,
s ha nem, tőlük való unokáim
fognak-e beszélni, olvasni, írni,
értenek-e majd magyarul?

Utazónapló, 2023 (digitális nyomtatás, 70 x 50 cm)

Nagy Attila

DAMA

Püthagorasz lánya, Dama,
Miféle *titkokat* súgott neked,
Hagyott rád Apád?
És mit szólna hozzá korcs korom,
Ha elferdítve *mindazt*,
Mocskos szájakból
Visszahallanád?

Elvész-kivész a Minden...
Szárnyaszegett lelkünk
A testbe visszahullt -
Az annyiféle változásba -
Melyről nem tudni még, hogy merre -
Csak belevonít a sok-sok
Nyomorult...

A bölcsesség nyugalját újra
Ki tanítaná meg nekünk?
Háborút háborúra halmoz
A fondorlatként eladott
Álderünk...
Mint görög tragédiának hősei:

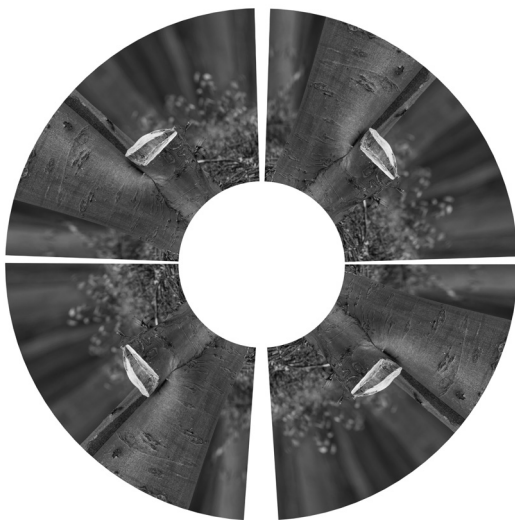
Győztesen nem kerül ki senki
Abból, amit elbliccel folyton
Az annyiféle, öncélját kergető
Niemand...

Püthagorasz lánya, Dama,
Már nem lehet hallgatni *úgy*
És *annyit*... De, Apád követni

Ki lenne ma oly botor és érett?
Ki vállalná ma ép testtel és ésszel,
És *mivégett!*!

NEGATÍV IDŐ

Talán a romló test és szellem az.
Az elhúzódó kéz tétova araszolása, elfelé –
Az óramutató ellenkező irányba mozdulása,
Azaz visszafelé,
Ha elektron (kvantum) hagyja el a pályát,
Mintegy szabálytalan visszatérésben...
Nem tudom.
Csak érzem...
Csak rám telepszik...

Jelek I., 2024 (digitális nyomat, 50 x 50 cm)

Kopriva Nikolett

ERDŐ

Országomat nagy, kék erdő
keríti. Buja növényei megsebzik
a felhőket. Este érces hangot
hoz a szél, altatót énekel
az öreg tündér, akiről
dédanyáink meséi szólnak.

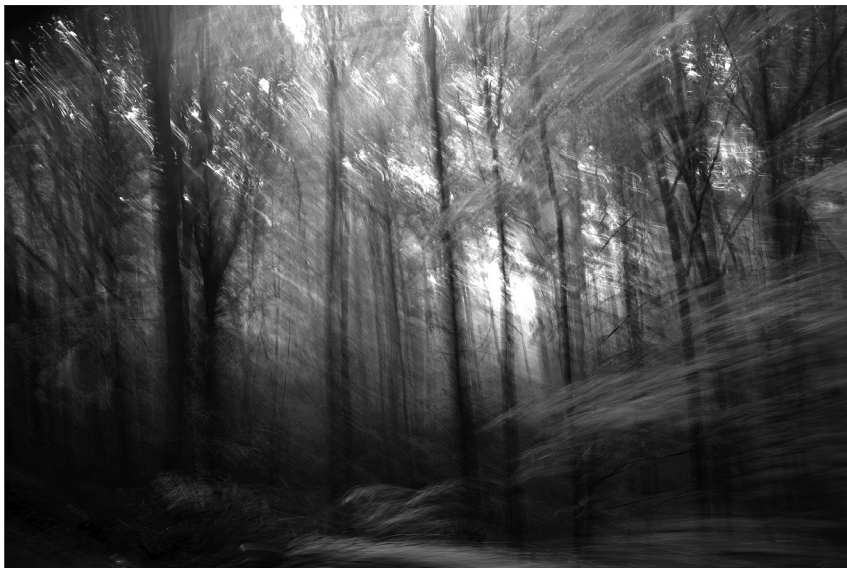
Országomat nagy, kék erdő
keríti. Baglyai minden reggel
púpos öregemberré változnak.
Megszólítják a szobrot
a templom udvarán.
Ott vannak a piacon,
botjukra támaszkodnak,
zsebükben sakkfigurák,
múlt századi kacatok.

Országomat nagy, kék erdő
keríti. Ördögeit az utcára köpi –
vadállatok bőrében
leskelődnek az ablak alatt,
ki akarják fosztani,
akiket szeretek.

Országomat nagy, kék erdő
keríti. Leszálló köd vakítja
körben a hegyeket. Fehér
szövetébe öltözött alakok
bolyonganak az utcán.
Nagyapáim és nagyanyáim

is köztük járnak, pedig
sok éve elköltöztek.

Országomat nagy, kék
erdő keríti. Ragyognak a fái,
bokrai. Új ösvény szántja a
földet – ördögök útvonala.
Otthonomat keresem a
felismerhetetlenné fakult
téglák között.

Utazónapló, 2016 (digitális nyomtatás, 70 x 50 cm)

Fellinger Károly
FELOLDOZÁS

Gellért Oszkár emlékére

János a föld fölött jár, de nem száll el
magától, egész pontosan akkora
távolságra van a vén anyaföldtől,
mint amilyen mélyen lesz koporsója.

Legalábbis, ha a gyerekei nem
űznek tréfát belőle, s elhamvasztják,
hamut szórva a fejükre. János így
a gyerekekhez lenne hasonló, aki

ellopja a szomszéd öregasszony vas
kulcsát, azért, hogy megtalálják végre.
Pedig ő az a gyermek, akit apja
bújócskázni visz egy idegen, sűrű
erdőbe, hagyja, bújjon el elsőnek,
aztán nem találja meg soha, hiszen
szabadulni akar tőle, a kócos
gyerektől, aki magát hibáztatja,

amiért lehetetlen megtalálni,
amiért a legjobb helyre rejtőzött.

A KISZÁRADT ALMAFA

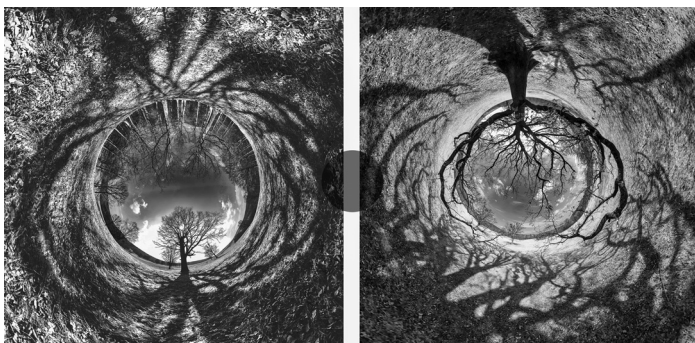
Sebők Melindának

A kiszáradt
almafa
évgyűrűi között rója
a köröket János
belefojtja szavait a
csöndbe

elképzeli
a makulátlan foltot
a feje fölött
köröző madarat
a kívülálló sast

amint a csórével
behúzza az égi
labirintus kijáratát

amiért lehetetlen megtalálni,
amiért a legjobb helyre rejtőzött

Teljesség II., 2024 (digitális nyomtatás, 70 x 38,5 cm)

Székelyhidi Zsolt

LÁTOGATÁS

A lábad előtt
kitárulkozó térben
mennyre picik vagyunk,
én és az apám.
Kicsinységünk
következetes.
Nem kell szemedig
felnéznünk,
lefordított arcunk
is elég.
Micsoda
világ adatott,
még te is elkívánod,
és hozzánk lenézel,
apró testünkbe
éppen beférsz.
Olyankor fáj remélni,
még ha csak pár percig is
tartasz, és semmiségeket
kérsz. Egy ölelést,
jó szót, hogy
bocsássunk meg
neked, ha már
magunknak olyan
szépen sikerült.
Kicsik vagyunk nélküled,
és kevesek rólad az emlékek.
A lábunk elé
terített térben
túlélünk nélküled.
Kicsiségekben
szeretünk,
apám és én.

FELKÉSZÍTÉS

Esőzés fakad belőle,
vizesedünk mind
a szoba pamlagán,
nem mozdulunk előle,
úgy tűnik, ez lesz a magány
előtti utolsó, szolid szín,
ahol még van tűzmeleg,
de bekúszik lassan közénk
a törődés fonákja.
Lábunknál az esőtől duzzadó családi tócsák,
amiket álmosan szívnak magukba a használt ruhák.
A felállás kerge kényszer,
síri sötétben volnánk, kitárva
erre a felgőzölt némaságra,
amiből mégsem ocsúdunk,
kántáljuk finom szokatlanságunk.
Szemünket az esőre vonjuk, tágra
nyitjuk az ajtót, és kérjük, kimérten,
hogy legalább süssön be a Nap a pamlagpárnára,
szárítsa ki az esőből, készítsen
fel a szikkasztó, külsőbb világra.

Szente B. Levente
MESTER – JÓ LEHETNE ITT

Hamvas Bélának, odaátra

jó lehetne itt neked is a nagy fűz alatt –
tudom minden amit a történetírások sugallnak
csak a fele ha igaz
tőled hallottam ezt legelőször
de nézd itt egy szép kőasztal
félbevágott farönk padkákkal
ülnénk körben másokkal együtt
ahogy a régi lovagok tették

de mester ezt te jobban tudod
különösen szokatlan azonban az is
hogy azokban a nehéz időkben mit össze nem dolgoztál
könyvtárnyi irodalmat fák és emberek viszonyáról
még azokból az időkből idéztél mikor
untig elég volt minden közöny erőszak mégis
te a fa és az ember közötti kapcsolatot fejtegetted

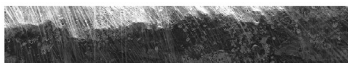
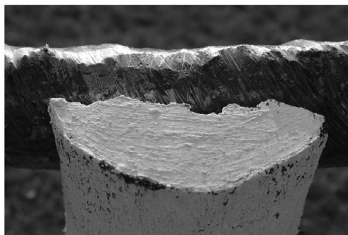
s hát mit ne mondjak úgy nőnek ezek az emlékoszlopok
a földből ki ahogy immár ők akarnak
ki hitte volna ezt mondjuk korodban

bezzeg a diófa csere bükk vagy az akác
ők mit gondolnának arról
egyik fából hegedű másikból fejszenyele
vécépapír és koporsó lesz
könyv immár egy se

hát ezért mondom mester
jó lehetne itt neked is a nagy fűz alatt

választani bár roppant nehéz
mondd meg vajon megéri-e

esetleg őrizzenek majd minket
menhírek és dolmenek
vagy nőjenek sokasodjanak a fák
ki tudja talán egyszer ők lesznek azok
kik az arra érdemesekre énekelve
megemlékeznek

Védett státusz, 2015 (installáció)

Bakoss Géza

SZÁRNYASOK

Nagyanja esténként begyűjtötte a tyúkokat, és a kert végében omladozó sufni mögött összetákolta ketrecekbe zárta őket. Napközben a tyúkok a P-51-es Mustang vadászgép motorburkolata alá bújtak. A barlang alakú roncsdarab a sáros tyúkudvarban feküdt, a komposzt mellett. Megvédte őket a tűző naptól, szélről, esőtől és hótól. Egyszerűen imádták, tojni is oda jártak.

Az Alzheimer-kór súlyosbodásával nagyanya kénytelen volt lemondani a háztartás vezetéséről. Anyja modern nő volt, közértben vette a vágott baromfit. Nem volt hajlandó élő csirkéket vásárolni a piacon, és azokból tyúkokat nevelni, bármennyire drága is a tojás, vagy vasárnap kora reggel éles késsel elvágni a torkukat, bármennyire finom is a húruk. Arra a gyenge próbálkozásra pedig, hogy milyen isteni a hagymán sült friss csirkevér, csak türelmetlenül legyintett. A tyúkudvart felszámolták.

Ekkor jött el az ő ideje. A roncsot kivonszolta a fűre, és gondosan lekaparta róla a rákövesedett tyúkszart.

Ilyen jó játéka még sosem volt. Ha lefektette: versenyautó, vadászgép vagy harckocsi. Ha felállította: úrhajó. Ha pedig a hátára fordította: hajó vagy motorcsónak, ami még billeg is a hullámokon. A roncson két nyílás is volt, még működő csapóajtókkal. A kisebbik használhatatlan, az ökle is alig fért át rajta. Leginkább az úrhajónál használta figyelőablakként. De a nagyobbikon, ha jól összehúzta magát, még ki is tudott bújni. Pontosan úgy, mint egy tank parancsnoka a lövegtoronyból, gondolta.

***

Július másodikán vadászrepülőset játszott. Nekikezdett a gép felépítésének. A roncsot lefektette, majd a sufniából kihozta a nemrég vásárolt Lehel hűtőszekrény hullámkarton dobozát. Új szerzeménye óriási kincs: kényelmesen elfért benne és remekül illeszkedett a roncsához. Most

pilótafülke lesz, a roncs pedig – mint egykor – a repülőgép motorház-fedele. A szárnyakat, a farkat és a légcsavart a fantázia pótolta. A nemrég tönkrement szovjet Rakéta porszívót a család gondosan félretette – ki tudja, mire lesz még jó. Az íves, fekete bakelitben végződő krómozott acélsövet általában úrutazásoknál használta sugárfegyverként. Most botkormány lesz, és egyben fedélzeti nehézgéppuska. A porszívó gégecsövén jön az oxigén. Már csak a megfelelő öltözék hiányzott. A rákoshegyi Jókai moziban vetített háborús filmekből pontosan tudta, hogy a vadászpilóták fejhallgatós bórsisakban, pilótaszemüvegben és bőrdzsekiben repülnek.

Hét évvel idősebb, már gimnazista nővére élt-halt a hegyekért, olyannyira, hogy még az EVIG SE sziklamászó szakosztályába is belépett. A sziklamászóknál kötelező volt a sisak. Ezeket az egyesület onnan szerezte be, ahonnan tudta: régi motoros bukósisakokat, kiszuperált katonai rohamsisakokat, munkavédelmi kobakokat használtak. Nővérenek egy elől és hátul ellenzős tűzoltósisak jutott. Előző gazdája égszínkékre festette, majd egy tekercs piros szigetelőszalaggal kidekorálta. Egyik oldalára kis darabokból mozaikszerű szívet ragasztott, alatta a felirat: „MAKE LOVE”. A másik oldalán békejel, a következő szöveggel: „NOT WAR!” Bár angolul nem tudott, mégis érezte, hogy ez azért nem az igazi, de más sisak nem volt otthon. – Azzal főzünk, amink van – idézte magában a nagyanyját. – Úgysem látom, hiszen rajtam lesz.

Pilótaszemüvegből nagy készlete volt. Nagyapja már nem élt, de egykor a BESZKÁRT-nál volt lakatos, ezért a sufni megőrzött néhány hegesztőszemüveget is. Egyikkel sem látott a feketeségen kívül semmit. Így csak összecsatolta a szemüveg szíját a tarkóján, és lazán a mellére engedte. – Így csinálják az ászpilóták is – nyugtatta magát, de legbelül érezte, hogy még magának is hazudik.

A dzsekit a kisbundával helyettesítette. Kisbundának azt az ócska irhabőr mellényt hívták, amelyben nagyanyja telenként a tűzifát aprította. Aznap ugyan kánikula volt, de a pilótadzsekiről nem mondhatott le. Curgott róla az izzadtság.

Úgy érezte, minden előkészületet megtett a sikeres bevetéshez. Beült a hűtőszekrény dobozába, lába közé fogta a botkormányt, és a szájába vette a porszívó gégecsövét. Várta a felszállási parancsot.

***

Csirkének ez volt az első bevetése. A dél-olasz Triolóból indultak. Görcsösen markolta a Mustang botkormányát. Bőrdzseki, bőr fejtvédő, pilótaszemüveg, kesztyű. Hatezer méter fölött nélkülözhetetlenek, de most majdnem megfőtt. Várta, hogy mikor szállhatnak fel végre. Nagyon félt.

Csirke órákig tudott beszélni a baromfityesztésről: az állományról, a keltetésről, a takarmányokról, az önetetőkről és még rengeteg egyéb dologról, ami csak őt érdekelte, mindenki mást untatott. Egyéb témája nemigen akadt. Iowában, apja baromfitelepén nőtt fel. Az egész család tojásokkal, naposcsibékkal, csirkékkel, tyúkokkal és kakasokkal foglalkozott. A floridai kiképző légibázison ezért mindenki Csirkének hívta, amit egyébként nem is nagyon bánt. Gúnyneve néhány újonctársával együtt Triolóba is elkísérte.

***

A 14. Fighter Group vadászgépei a repülőtér szélén sorakoztak.

- Ez lesz a magáé! - mutatott a szerelő az egyikre. - Az előző pilótát átvezényelték a Csendes-óceánra.

A Mustang annyira viharvert volt, hogy Csirkét leginkább nagyanyja toldozott-foldozott rézüstjére emlékeztette. Döbbenet nézett a szerelőre.

- Most meg mit bámul így? - kérdezte amaz. - Látszik, hogy újonc. A légi harcban el fogják találni. Nem is hinné, milyen gyakran - emelte fel a mutatóujját. - Ha nincs szerencséje, kilövik a motort, az üzemanyagtartályt, vagy akár magát is. Leszakíthatják a szárnyát vagy a farkát. De a legtöbbször csak a burkolatot lyukasztják át. Talán észre sem veszi. Na, ilyenkor jövünk mi! - folytatta büszkén. - Kivágjuk a sérült csíkot, kiszabunk egy pótlást, aztán fölszegecseljük. Ha megnézi a többi gépet, pontosan ugyanolyan szedett-vedettek, mint ez itt. Én tényleg nem értem, mit tanítottak maguknak ott Floridában - mondta mérgesen, de aztán Csirke arcára nézve megenyhült. - Nevet fessünk rá? - kérdezte, miközben szeretettel végigsimított a motorház oldalán.

A legtöbb gépnek nevet is adott a gazdája, amit aztán egy ügyes kezű szerelő a motorház oldalára pingált. A név fölött kis horogkeresztek sorakoztak, jelezve, hogy a pilóta hány ellenséges gépet lőtt le. Csirke úgy döntött, hogy csak az első horogkereszt után kereszteli el a gépét.

A Group júniusban német és osztrák olajfinomítókat támadó bombázókat kísért, oda újoncokat nem mertek bevetni. Nem akarták azonnal legyilkoltatni őket. Triolo környékén repkedtek. Egy-egy tapasztalt pilóta is felszállt velük, a légiharcot gyakorolták.

A július elsejei eligazításra azonban már Csirkének is el kellett mennie.

- Holnap a 15. Air Force Magyarországot támadja, elsősorban Budapestet - kezdte a Group parancsnoka. - A célpontok a következők: az almásfüzitői olajfinomító, a szolnoki vasúti híd, Budapesten pedig a Weiss Manfréd rendező pályaudvar, a Shell olajfinomító, Rákos és Rákosrendező pályaudvarok és a Ferihegyi repülőtér. - Kis hatásszünetet tartott, majd elmosolyodott: - Uraim, holnap vasárnap, ezért sétarepüléssel kedveskedünk önöknek! Mi ugyanis a repülőtérre bombázó 47. Winget kísérjük. Mindhárom század megy.

A pilóták megkönnyebbültek. Áprilisban már támadták Ferihegyet, tudták, hogy a földi légvédelemtől nem nagyon kell félniük. Az elavult magyar lövegek nem jelentettek különösebb veszélyt a hatezer méter magasságban repülő kötelékekre. A nagy hatótávolságú, 88 mm-es Wehrmacht ütegektől tartottak ugyan, de ezekből csak néhány védte a repülőtérre. A legtöbb veszteséget eddig a Messerschmittek okozták. Most az eddigieknél több célt támadnak. Bízta benne, hogy ez majd megosztja őket.

- Ez lesz a Magyarországra eddig mért legnagyobb, összehangolt légitámadás - folytatta a parancsnok. - Több mint hétszáz B-17-es és B-24-es bombázóval és több mint háromszáz kísérő vadásszal. Zömében Mustangok, de ekkora létszámhoz be kell vetni még néhány Thunderboltot is. Ennyit előljáróban. A részleteket és a beosztást Hill kapitány ismerteti.

Beindította a motort. A képzeletbeli tizedes előbb a bal, aztán a jobb kerék alól rántotta ki a fékbakot, majd előreszaladt, és jelzett: indulás! Felemelt hüvelykujjal intett vissza. Bal kezével óvatosan kicsit előretolta a gázkart.

- Kellene egy gázkar is - gondolta. - Na, majd legközelebb. - Most már nem szakítja meg emiatt a küldetést. Lassan gurult a kifutópálya végébe.

- RAM-PAM-PAM-PAM-PAM-PAM - utánozta a motor hangját. A porszívó gégecsöve remekül torzított. Amikor az előtte induló gép felemelkedett, ütközésig tolt a gázkart, a motor felbőgött.

- RAPARAAAUVUUUUU - kiabálta a gégecsőbe, majd óvatosan maga felé húzta a porszívócsövet. A vadászgép felszállt.

Amíg emelkedett, magas fordulaton tartotta a motort. Folyamatosan ordított. Ezt gyorsan megunt, ezért úgy döntött, hogy elérte a megfelelő magasságot. Visszavette a fordulatszámot, rögzítette a gázkart és két kézzel megmarkolta a porszívócsövet. Már csak halkan zümmögött. Eseménytelen repülés vette kezdetét. Messze még a cél.

Hogy tulajdonképpen kikhez tartozik, nem volt fontos. Történelmi ismeretei sekélyesek, a sok-sok szovjet és néhány amerikai háborús filmben látottak alapján percig sem volt kérdéses, hogy ki az ellenség: a fasiszta németek. Anyja és nagyanyja többször emlegette, hogy a roncs, amivel játszik, egy amerikai repülőgépből került a kertbe, amit a környéken lőttek le. Úgy döntött, ő is amerikai lesz. A szovjet pilóta szerepét azért tizenkét évesen is cikinek érezte. Annyt pedig már tudott történelemből, hogy magyar nem lehet. Utolsó csatlósok. A helyszín is mindegy. Valahol Európában.

***

A 14. Fighter Group reggel nyolckor szállt fel. Másfél órányi eseménytelen repülés után csatlakoztak a 47. Winghez, már a magyar légtérben. Nagykáta felett nyugatra kanyarodtak. Közel voltak a célhoz, amikor jelentkezett a századparancsnok.

- Figyelem! - recsegték Csirke fülhallgatói. - Néhány 306-os vadász jelenti, hogy északi irányból tizenöt bandita repül felénk. Me-109-esek. Felveszik velük a harcot, de erősítést kérnek. Mi megyünk. - A század élesen bedöntötte a gépeket, és Aszód felé fordult. Csirke gyomra

összeszorult félelmében. Nagyokat nyelt, hogy csillapítsa a rátörő hányingert. Közben kicsit reménykedett is. Talán már ma meglesz az első horogkeresztje.

Amikor a Messerschmittek meglátták az újonnan érkező vadászokat, feladták a harcot. Megfordultak és igyekeztek gyorsan eltűnni.

- Megtámadjuk őket? - kérdezte Silver Lady, egy másik újonc. Ő már elnevezte a gépét.

- Esetekbe ne jusson! Vissza a Winghez! - válaszolt a parancsnoki gép. - Már végeztek a bombázással, déli irányba repülnek.

A század délre fordult.

- A 47. Wing pozíciója a következő... - az adás itt megszakadt, Csirke rádiója elnémult.

Csirke először nem értette. Miért nem fejezi be a mondatot a parancsnok? Csak lassan döbönt rá, hogy elromlott a rádiója. Rettegetes pánikba esett. Hogyan érintkezik a többiekkel? Hogyan találja meg az elhagyott köteléket? Ha nem találja meg, hogyan navigál vissza Triolóba? Valamit tennie kell, de nagyon gyorsan! Annyi esze még maradt, hogy rögzítse a gázkart és a botkormányt, majd kétségbeesett kísérletekbe kezdett.

Először kikapcsolta a rádióvezérlőt. Aztán újra bekapcsolta. Semmi. Maga a rádió az ülése mögött volt, a hátát védő páncéllemez túloldalán. Hozzáférhetetlen. Egyébként, ha az orra előtt lenne, akkor sem tudna vele mit kezdeni. A rádióvezérlő ránézésre faék egyszerűségű szerkezet: egy bekapcsoló és négy csatornaválasztó gomb: A, B, C és D. Bevetés közben egymás között csak a C-t használhatták. Valamilyen csodában bízva mégis felváltva nyomogatta a gombokat. Semmi. Ökölrel néhányszor rácsapott a vezérlőre. Semmi.

Talán az antennával van baj? Belenézett a visszapillantó tükörbe. Az antenna a helyén volt.

Végül levette a fejevédőt. A fülhallgatókhoz csatlakozó vezetéket babrálta. Hátha valahol megszakadt. Semmi. Újra felvette a fejevédőt. Feloldotta a gázkart és a botkormányt, majd végre kinézett a gépből. Egy gomolyfelhőben repült.

Mire kitisztult előtte az ég, a többiek eltűntek. Nagyot sóhajtott, és kinyitotta a térképtartót. Lejjebb ereszkedett. Lapos szántóföldek fölött

repült, a térképszelvényen jelölt tájékoztató pontok közül egyet sem látott. Szomorúan felnézett.

Két gép repült magasan felette, délkelet felé. – Thunderboltok! – ujjongott Csirke. Nagyon megkönnyebbült. Csatlakozik hozzájuk, aztán együtt majdcsak eljutnak valami biztonságos helyre. Gyorsított, és emelkedni kezdett. Eléjük akart kerülni. Úgy tervezte, ha egy magasságra ér velük, lelassít, és jelzi, hogy nincs rádiója.

***

Minden irányból támadták. Lekuporodott a dobozban, a gázkarral és a botkormánnyal manőverezett. Szűk fordulókkal, meredek zuhanórepülésekkel, orsókkal, majd szinte függőleges emelkedésekkel hozta zavarba az ellenséges vadászokat. Amikor pozícióba került, felpattant, kidugta a géppuskává változott porszívócsövet a doboz tetején, és egy jól irányzott sorozattal leszedte az ellenséget. Folyamatosan üvöltött: hol a motor hangját utánozta, hol géppuskaként kelepelt. Akkora lármát csapott, hogy a szomszéd kutya odaszaladt a kerítéshez, és ugatni kezdett. Ennek külön örült. Valahol olvasta, hogy a légvédelmi ütegek folyamatosan ugattak. A kutyából légvédelmi üteg lett.

Két vadász szemből! Le kell ráznia őket. Meredek emelkedésbe kezdett. Hátát a doboznak vetette, lábával kitámasztott, és ahogy csak bírta, húzta maga felé a porszívócsövet. A motor a teljesítménye határán pörgött. Még egy kicsit feljebb! Teljes erővel feszült a doboznak. A hullámkarton megadta magát, a hátsó oldal kiszakadt, ő pedig elterült a fűvön. Becsületes játékos volt. Eltalálták, lezuhant, nem élte túl. Úgy egy percig feküdt hanyatt, hogy halála hiteles legyen, majd feltápászkodott.

Szomorúan nézte a doboz maradványait. Milyen jó kis pilótafülke volt! Hogyan hozza helyre? Otthon csak Cellux és Technocol Rapid ragasztó volt. Talán, ha a szakadt darab két oldalát kicsit behajtja, a Technocol Rapid segíthet. A játékot mára befejezte. Elindult ragasztót keresni.

***

A szolnoki légbázisról a Messerschmitteket még a nyár elején Veszprémbe költöztették. Négy elavult MÁVAG Héja maradt, már csak

gyakorlógépnek használták őket. Pilótáikat a légveszély hírére mindenestre készütségbe helyezték. A hangár mellett dohányoztak.

A repülőtér parancsnokságán megcsörrent a telefon.

- Amerikai bombázók támadják Pestet! Ennyien eddig még sohasem jöttek! Öt célpontot bombáznak. Ferihegy és Rákos van a legközelebb hozzátok. Van még bevethető gép? Jó lesz a Héja is!

A négy Héja felszállt. Ketten Ferihegy, ketten pedig Rákos felé. Mire a célhoz értek, a bombázók már régen végeztek. Délre fordultak, és igyekeztek minél gyorsabban elhagyni az országot. A Héjákat nem küldték utánuk, visszafordultak Szolnokra. A ferihegyi páros vette észre Csirkét.

- Mustang alattunk! Mustang mélyen alattunk! - kiabálta a gégemikrofonba az első Héja.

- Látom - válaszolt a második Héja. - Lassan repül. Mintha nem vett volna észre minket.

- Legalább ezt kapjuk el! Elkapjuk? - kérdezte az első Héja.

- Naná! - felelte a második Héja. - Vigyázz! Gyorsít és emelkedni kezd! Kiszúrt volna minket?

- Egyenletesen emelkedik. Semmi manóver. Szerintem nem szúrt ki. Várjunk még egy kicsit! Már így is jobb a pozíciónk. Ez már a miénk! - lelkesedett az első Héja.

(A Héjákat egyébként a MÁVAG gyártotta az olasz Reggiane Re.2000-es licence alapján. A Re.2000-es típust az a Roberto Longhi tervezte, aki a háború előtt az USA-ban tevékenyen részt vett a P-47-es Thunderboltok elődeinek tervezésében. Így esett, hogy - nyilván nem véletlenül - mind a Re.2000-esek, mind pedig a MÁVAG Héják szinte megszólalásig hasonlítottak a Thunderboltokra. Csirke kiképzésén nem fektettek nagy hangsúlyt a magyar vadászrepülőkre. Elintézték annyival, hogy zömében Messerschmitt 109-esek. A Héjákat nem említették.)

A két Héja lassan utolérte a Mustangot. Csirke boldogan megbillentette a szárnyait, a Héják pedig tüzet nyitottak.

***

A rákoshegyi főjegyző irodájában állandóan szólt a Budapest I. rádió. Tíz órakor elrendelték a légvédelmi riadót: a bombázókötélék

már csak tizenöt percnyire van a körzettől! A főjegyző beindította a szirénákat.

Nagyapja dolgozott, a többiek otthon voltak. Nagyanyja a háztartást vezette, nagybátyja frissen érettségizett, ősztől a Műegyetemen tanul tovább, anyja még csak tizennégy éves kislány. Amikor a szirénák üvöltetni kezdtek, kimentek a kertbe. A kamrából nyíló kis pincébe féltek lemenni. Mi lesz, ha eltalálják a házat, és nem tudnak kijönni? A kertben ezért nagyapja ásott egy óvógödört. Repeszek ellen az is jó.

Különösebben nem izgultak. Gyakran volt légiriadó, de eddig még csak áprilisban bombázták komolyabban a repülőteret. Az udvaron ácsorogtak, várták, mi lesz. Házuk közel volt Rákoshegy határához, az utca végén már a kukoricás kezdődött. A háború miatt abban az évben parlagon hevert.

A bombaszőnyeg félrecsúszott. Kapott ugyan találatot a repülőtér is, de a bombák zöme a kukoricásra hullott. Már az első is akkorát szólt, hogy az egész család pánikszerűen ugrott az óvógödörbe. Lekuporodtak. Hallgatták a robbanásokat, a repeszek sivítését. Csak abban reménykedtek, hogy a szőnyeg nem jön közelebb. Nem tartott sokáig, talán csak negyedóráig, de nekik szinte örökkévalóságnak tűnt. Végre abba maradtak a robbanások, nemsokára a szirénák is jelezték, hogy a légiveszély elmúlt. Kibújtak a gödörből.

- Na, gratulálok! - mondta kissé remegő hangon nagybátyja. - Amerikaiak! Még a célpontot sem találják el!

Nagyanyja szúrós szemmel nézett rá. - Aztán te meg honnan tudod, mi volt a célpont? Lehet, hogy mi. Akkor meg direkt jó, hogy nem találtak el!

- Jaj, anyu! - folytatta volna nagybátyja, bár felesleges volt. Minden vitában a nagyanyja győzött, ha nem is ész érvekkkel, de tekintéllyel. Kőkemény erdélyi asszony volt. - Miből gondolod, hogy...

Sivítő hang szakította félbe. Egy amerikai vadászgép húzott el felettük, szinte súrolta a háztetőket. Óriási csattanással zuhant a kukoricásba, alig néhány méterre az utca végétől.

- Ezt meg kell néznem! - kiáltotta nagybátyja, és elrohant. Mire nagyanyja kinyithatta volna a száját, már az utcán loholt.

- Jani! Janikám! - kiabált be a pár házzal odébb lakó barátjához. - Gyere te is! Nézzük meg az amit!

A repülőgép darabjai nagy területen szóródtak szét. Nagybátyja és Jani értek elsőként oda. Megtalálták a pilótát is, kizuhant a fülkéből, a roncsok mellett feküdt, végtagjai természetellenesen kicsavarodtak. Kicsit megdöbbenek, de a látvány már nem volt újdonság. Áprilisban egy Liberátort talált el egy német légvédelmi üteg, az messzebb zuhant le, Vecsés határában. Oda is elmentek. A tízfős legénységből négyen nem tudtak kiugrani, a holttestek ugyanígy néztek ki.

- Odanézz Jani! Ez a darab szinte teljesen épen maradt! - mutatott nagybátyja a Mustang távolabb fekvő motorburkolatára. - Ezt ketten elbírnuk! Segíts már hazavinni! Tiszta alumínium!

Nagyanya először szóhoz sem jutott. - Mi a fene ez? - kérdezte, amikor a két fiú becipelte a Mustang-darabot.

- Egy darab a repülőből - felelte büszkén nagybátyja. - Szinte teljesen ép. Színtiszta alumínium.

- Viszitek vissza azonnal! - kiabálta nagyanya. - Kijön a LÉGO! Kijön a csendőrség! Őrizni fogják a roncsot. Teljesen elment az eszetek?

- Jaj, anyu! Mi értünk oda elsőnek, senki sem látott! Gondolod, hogy a légoltalmisoknak meg a csendőröknek hiányozni fog ez? Azt se tudják, milyen típus, milyen alkatrészei vannak. Nekünk meg jól jön. Színtiszta alumínium! Sokat érhet.

- Sokat érhet, sokat érhet - ismételte mérgesen a nagyanya. - Aztán hol adod el? Itt, Rákoshegyen? Kinek? Vagy becipeled Pestre? És útközben majd senki sem kérdezi meg, hogy mi ez? Ősszel egyetemre mész, aztán mégis úgy viselkedsz időnként, mint egy gyerek!

Nagybátyja nem tudott mit mondani. Ismét alulmaradt.

- Várj csak! - enyhült meg a nagyanya. - Vigyétek a sufni mögé! A tyúkoknak jó lesz. Ha esik az eső, el tudnak bújni alatta.

„NEM EGYÉRTELMŰ AZ ARISZTOKRÁCIA ELTŰNÉSE A TÖRTÉNELEM SZÍNPADÁRÓL”

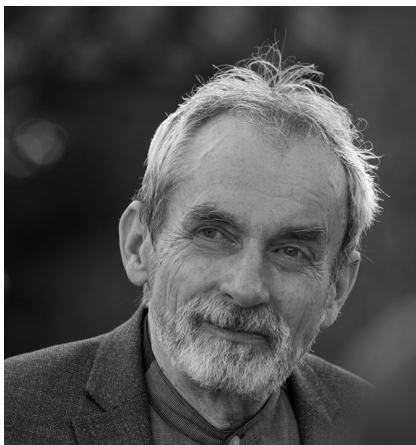
– Orbán László beszélgetése gróf Haller Bélával –

Gróf Haller Bélával, nyugalmazott francia és olasz szakos tanárral egy kommunikációtudományos kutatás keretén belül beszélgettünk, 2024. március 22-én. Az interjúra Marosvásárhelyen, a Castellum Alapítványnak is otthont adó Studium Hub épületében került sor, ahol többek között az erdélyi arisztokrácia társadalmi szerepének átalakulásáról, kommunikációjáról, illetve önreprezentációjáról esett szó.

*

– Tisztelt gróf úr, mennyire volt összeegyeztethető a nemesi identitás a pedagógusi pályával, mennyire épült be a mindennapi megnyilvánulásaiiba, hogyan integrálódott az önkifejezésébe?

– Én egy családi hagyományt folytattam a pályaválasztásommal is, tudniillik édesapám nővérei, két különböző módon, de ezzel foglalkoztak. Az Erdélyben maradt nővére francia-, angol- és németnyelv-órákat adott, így járult hozzá a családi költségvetéshez. A másik nővére pedig kint rekedt – a második világháború előtt titkárnőnek tanult Londonban –, a háború kint érte Franciaországban, ott élte át a nehéz éveket, és a háború után állampolgárságot kapott. Francia állampolgár lett, és mint ilyen részt vett a francia küldöttségben, amely Rómába ment az akkor létrehozott ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Intézmény, a FAO indításakor. Komoly kapcsolatai voltak a francia kultúrával, az élete hátrálévő részében pedig az olasszal, mert Rómában maradt. Nem véletlenül ezt a két nyelvet tanítottam én. Persze, ezt a diákjaim nem tudták, más irányból is érkezhettem volna erre a pályára.

Ami pedig a nemesi identitást illeti, az hallgatólagosan kísért végig, sokszor nem is tudtam arról, hogy ki az, aki tisztában van vele, ki az, aki nincs. Nyilván Marosvásárhely elég szűk kommunikációs terep, úgyhogy ez elég hamar kitudódott, tudniillik a legelső években a 13-as általános iskolában tanítottam, nem messze a korábbi lakóhelyünktől. Én ezzel kapcsolatban inkább rokonszenvet éreztem és biztatást – tehát létezett az emberekben egy rejtett ellenzékiesség, aminek úgy is hangot tudtak adni, hogy a régi rendszer felelőseit és vezető rétegét, mondjuk, a rokonszenvükben részesítik.

– *A diákjai hogyan kezelték a származását, velük hogyan beszélt erről?*

– Ebben a dologban van egy eléggé élesen kirajzolódó fordulópont: a '89-es váltás. Addig nem volt szó róla, csak olyan egészen furcsa és anekdotikus módon: mint pl. egyszer egy iskolai szülői értekezleten, ahol az egyik szülő nem teljesen értett egyet azzal, amit én ott mondtam, és akkor hozzátette, hogy mi tudjuk, hogy kicsoda ön – amit nem tudtam, hogyan kell értelmezni: ezt pozitív vagy negatív értelemben használja-e. Ennyit a '89 előtti megközelítéséről a témának. '89 után nyilván ezek a dolgok szóba jöttek, akkor sem én hoztam szóba, hanem rendszerint valaki rákérdezett. Ilyenkor beszéltem neki róla, de nem az osztály nyilvánossága előtt, inkább négy szemközti beszélgetéseken.

– *Mi tölti ki mostanság a mindennapjait?*

– Adott a Castellum Alapítvány, ahol igyekszem hasznos lenni, és ugyanúgy a Teleki Téka Alapítványnál is, mindkettőnek elnöke vagyok. És hát ott van az unoka, akinek nagyon örülünk, és aki nagyon hálás közönség mindenféle kezdeményezésre, párbeszédre. Nagyon vidám és nyílteszű kisfiú, akivel nagyon sok mindenről lehet beszélni, és akivel szerepjátékokat lehet játszani – most már hét éves. Aminek különösen örülök: a tanító néni szerint mindig szépen beszél az osztálytársairól. Igyekszünk minél több időt tölteni vele. Hogyha még marad idő, akkor ott van a ház mögött a kert (akinek van, az tudja, hogy oda nagyon sok idő kell).

– *Mit jelent Önnek 2024-ben a nemesi származás, milyen megélni ennek az örökölt titulushoz a tényét mai társadalmunkban?*

- A nemesi családok különösképpen úgy érzékelik a nemzedékek sorozatát, hogy mindenki láncszem egy láncban, és igyekszik nem gyenge láncszem lenni. Közben megváltozott a világ, és egyebeket várnak el. Én ennek a címnek a tudatában igyekszem olyan vállalásokat tenni, amelyek figyelemreméltóak és valóban lekötnek, és ezeket a vállalásokat jól teljesíteni. A legfontosabb ezek közül ez a bizonyos közéleti vállalás, ami az alapítványi elnökséget jelenti, ez éppen eléggé le is köt. Nyugállományba vonulás után igyekeztem annyira kiterjeszteni a tennivalókat, hogy minél szélesebb pázsmán tudjam az alapítvány ügyeit előrevinni.

- *A mindennapi kommunikációjában hogyan jelenik meg, mennyire tudatosan épül be az arisztokrata származás? Tetten érhető abban, ahogyan Ön beszél, ír, posztol?*

- Sokszor az ember még hosszas önvizsgálattal sem jön rá arra, hogy mi mivel magyarázható. Én azt hiszem, hogy a származástól függetlenül nem lehet ezt elképzelni, mert ez a teljesen céltalan, mi-volna-ha típusú gondolatmenetek közé tartozik, de úgy érzem, nálam ez alkati adottság is, ami nem feltétlenül a származás tudatosításából származik. Például igyekszem megfontolt lenni, de a pedagógusi pálya is legalább ilyen mértékben erre nevelt: nem elhamarkodottan megnyilatkozni, kivárni, mérlegelni, azt a megoldást választani, ami a legtöbb embernek jó, ugyanakkor erkölcsös is, engedi továbbgördülni az eseményeket, és jó irányba viszi a történéseket. Ezt igyekszem mindig tenni, és úgy érzem, hogy ez ugyanakkor összhangban van a nemesi címmel, és az ezzel kapcsolatos elvárásokkal is.

Vannak olyan helyzetek, amikor a reagálás gyorsasága nagyon sokat jelent – szinte másodpercekben mérhető az értéke, aszerint, hogy mennyire gyors, hogy mennyire spontán. Amikor nagyon egyértelmű helyzetekkel találkozom, akkor előfordul, hogy hevesen reagálok, ami egyúttal, mondjuk, meggondolatlan is, viszont merem remélni, hogy a „meggondolatlanság” mögött egy bizonyos tapasztalat működik, ami nem engedi, hogy teljesen elvetemült álláspontot foglaljak el.

- Miben nyilvánul meg Ön szerint a 21. századi erdélyi nemesi családok társadalmi szerepe? Erről adott esetben milyen eszközökkel, hogyan tájékoztatják a nyilvánosságot?

- Igen, itt érdekes jelenségek léteznek egymás mellett. Arra például kifejezetten emlékszem, hogy édesapám, aki 1999-ben halt meg, 82 évesen, az új rendszerben kb. kilenc évet ért meg, és elzárkózott a különböző interjúktól, mert - ezt ő nem mondta ki tételesen, de én feltételezem, hogy az volt ennek az elzárkózásnak az oka - ő úgy érezte, hogy a szavak mindig elárulják, árulást követnek el a tartalmakkal szemben. Tehát egy rosszul kiválasztott szó vagy egy rosszul szerkesztett mondat komoly árnyékot vethet, mondjuk, egy életszakaszra. Szerinte az ő élete és az ő osztályába tartozó emberek élete az életvitelen keresztül mondott el mindent. Ő ezt nem szerette szavakba önteni, és még kevésbé szerette azt, hogy mások öntsék szavakba. Ezzel magyarázom. Ez tulajdonképpen eléggé elterjedt ebben a társadalmi osztályban. Ezért van az például, hogy bár műveltek voltak, kevesen alkottak a nyilvánosság számára. Vannak a közismert arisztokrata írók: Bánffy Miklós az alapfigurája ennek, de hát Wass Albert is ugyanilyen származású, és még termékenyebb író volt, és folytatható ez a sor a költő Csávossy Györgyig és így tovább. Vagy hogy egy hölgyet említünk, Kabos Éva néni, aki szintén költője volt ennek a társadalmi osztálynak. Itt azért ki kell emelnünk a rendszerváltás utáni éveket, a visszatért szabadság éveit, amikor jó néhány kivétel mutatkozott a fentebb említett tartózkodó alapálláshoz képest: visszaemlékezések jelentek meg, a teljesség igénye nélkül említeném Kornis Gabriella, Teleki Éva, Mikó István, Degenfeld Sándor, Harmath Ferenc munkáit, a *Korunk* 2003-ban megjelent gyűjteményét, Tisza Kálmán szép sikernek örvendő családtörténetet írt, és még többen vállaltak interjúkat, beszélgetőkönyvek szereplői lettek. A kérdezők, illetve szerzők, hozzávetőleges időrendben Nagy Mária, Oláh-Gál Elvira, Marosi Ildikó, Jaap Scholten, Csinta Samu, Margittai Gábor, Szucher Ervin. Voltak olyanok, akik a nagyközönségnek szánták, viszont voltak olyanok is, akik, ha le is írták az emlékeiket, azt szigorúan családi használatra tették. Van nekem is nagymamám nővérétől feljegyzésem a gyerekkoráról és a Béli családról úgy egészében, de kézzel írt és fénymásolással

sokszorosított visszaemlékezések ezek. Ugyanezt megkaptam nem olyan rég az Amerikába emigrált családtagoktól, édesapám második nővére emlékiratait, aki az unokák részére írta le itt a küküllővári éveket és a továbbiakat, az egész élettörténetét. Úgyhogy azt mondanám, hogy ez a társadalmi osztály eléggé fukar a kommunikációban, és ezt, azt hiszem, hogy a hitelesség jegyében teszi. Másrészt vannak sajátos erkölcsi imperativusok is: nagyon nehéz lett volna az utolsó évtizedekről írni a kirekesztettség körülményei között, úgy, hogy ne tűnjön panasznak. És általában ők mindig őrizkedtek attól, hogy panaszkodjanak. Írják a családtagok, hogy hosszú börtönvekről, dob-
rudzsai kényszerlakhelyről meg ehhez hasonlókról az illetők soha nem meséltek a családnak, mindig igyekeztek kerülni még a látszatát is annak, hogy esetleg panaszkodnának. Azt hiszem, Tomasi di Lampedusa írja *A párducban*, hogy a harag, az úri dolog, de a panaszkodás nem az – ez is egy eléggé irányadó megállapítás. Úgyhogy ez a kommunikáció is sokszor egész egyszerűen a jelenlét által valósul meg. Gyakran hirdetünk meg főleg történelmi jellegű előadásokat, mert az az érzésünk, hogy az egyik fő feladatunk a múlt tisztázása, tudniillik a baloldali, a marxista ihletésű történetírás mindent az osztályharc mentén helyezett el a múlt eseményei közül. Ez az osztályharcos történetírás eléggé erőszakosan terjesztődött, és tanításra is került az iskolában. Sajnos az eredményei megvannak: egyfajta bizalmatlanság, egyfajta ellenérzés a nemesi osztállyal szemben. Itt nagyon sok még a helyrehozni való. Az ilyen történelmi jellegű előadásokra a tagságunk, a nemesi leszármazottak eljönnek, meghallgatják, követik, de nagyon kevés visszajelzés érkezik tőlük. Egész egyszerűen ők a résztvételt, a jelenlétet gesztusként ajánlják fel, és ennél többet sokszor szinte nem is tesznek. Létezik a passzivitásnak is egy bizonyos értéke ebben a társadalmi osztályban.

– *Az arisztokráciára jellemző zártság a közösségi médiás felületeken is észrevehető. Ön mit gondol erről?*

– Szerintem ennek nem a zártság az oka, hanem egyfajta előnyben részesítése a szóbeli kommunikációnak. Ezzel a látszólagos visszafogottsággal párhuzamosan létezik egy nagyon intenzív társadalmi élet – egymás látogatása, ami létezett még a nehéz években is. Sőt,

mondjuk, Vásárhely különleges helyzetben van, mert itt volt talán a legtöbb kitelepített család, ha jól tudom, kb. 400. A hatóságok is ebbe az irányba terelték a kitelepítetteknek a választásait, mert ez az országnak a geometriai középpontjában van, és igyekeztek a határoktól távol tartani a kitelepítetteket.

- *400 család vagy 400 személy?*

- Gál Mária a *D. O.* című könyvében 400 családról ír, nem levéltári forrásokra, hanem interjúalanyaitól származó információkra alapozva. Ebben a 400-ban a 10 főnemesi család mellett benne vannak a nemesi családok is, akik cím nélküli nemesek, de birtokon gazdálkodtak, és életvitelük hasonlítható volt a főnemesekéhez, csak arányaiban különbözött.

- *Tehát online térben is működnek a kommunikációs csatornák, de a hangsúly a szóbeli, a személyes kapcsolatokra tevődik, vagyis a találkozásokra, magánlevelezésekre.*

- A magánlevelezés nagyon nagyarányú volt, és nyilván ez most már jórészt átköltözött az internetre, de ameddig papíralapú levelezés folyt, utólag is mérhető intenzitással történt, mert igazából a szóbeli kommunikációnak a leképezése volt. Úgyhogy sokszor minden stíláris vagy szerkesztési igény nélkül, folyamszerűen íródtak a levelek. Láttam az én családomban is. És mondjuk a bőbeszédűségnek is egy jele volt, hogy végül a levélpapír széleit is teleírták... Sok ilyen levelet őrzünk, én is őrzök. Tehát a levelezés folytatása vagy pótléka volt a szóbeli kommunikációnak, de az megint egy meghatározott címzettnek szólt.

- *Ez akkor mára átköltözött az internetre, az e-mailezésbe...*

- Igen, az e-mailezésbe. Nem a közösségi oldalakra, mert az nyilvános, hanem az adott címzettnek szóló e-mailbe. Nyilván óvatosak is lettek, mert nagyon sok rossz tapasztalat volt a korábbi... Hogy is lehet ezt mondani? A diktatúra idején a hivatalos propagandának része volt ennek az osztálynak a hiteltelenítése, és emiatt nagyon sok hamis állítás, pártoskodó tanúvallomás meg ilyesmi látott napvilágot. Ezek nyilván rossz emlékek, és valamennyire vissza is szorítják a kommunikációs kedvet.

- *Nem oldódott fel, hogy most már 34 éve hátunk mögött van az a rendszer?*

- Hát valamelyest oldódott, de felbukkanhatnak ellenséges hangok más ideológiák nevében is.

- *Igazából átalakult – ezt láthatjuk. Tudna említeni erdélyi nemesi családokat, akikkel rendszeres kapcsolatban van? És milyen rendszerességgel, hogyan tartják a kapcsolatot egymással?*

- Én most már 23 év elnökösködés után nehezen tudom megkülönböztetni a magánkapcsolatokat a funkcióból származó kapcsolatoktól. Például, amikor felhívom Kálnoky Tibort, akkor kifejezetten az ő vezetőtanácsi tag véleményére vagy az ő alelnöki véleményére is kíváncsi vagyok, és hát ugyanez történik Teleki Kálmánnal is. Persze ez társulhat rokonszenven alapuló barátsággal is, átfedésekről beszélhetnénk inkább. És hát mindenképp rendszeresen találkozunk Teleki Juliannával is, aki szintén tagja a Teleki Téka igazgatótanácsának. Gyerekkori barát volt Dégenfeld István, a kutyfalvi kastély visszaszerzője, és amikor megint elkezdett hazajárni, nagy örömmel újítottuk fel a barátságot. Örülök, hogy sikerült tevékenyen részt vennem a kutyfalvi kastély 2019-es kapunyitásán, ami egy rendkívül szépen szervezett ünnepe volt a Castellum-íjfűsúgnak, és ugyanakkor az utolsó alkalom is, amikor István láthatta visszatérni az életet a felmenői kastélyába, mert a rá következő év tavaszán meghalt. Nagy általánosságban azt lehet mondani, hogy a nemesi és különösen a főnemesi családok rendszeresen tartják a kapcsolatot a kiterjedt rokonsággal és a hasonló társadalmi környezetben kialakított ismeretségi körrel, és ebben a kapcsolattartásban fontos szerepet játszanak a rendszeres látogatások. Ilyen értelemben hálás vagyok Lészai Ferinek, egykori vívótársamnak, aki időről időre begördül a házunk elé, nem lovaskocsival, mint a szüleink, hanem autóval. Akárcsak Apor Vilmos és felesége.

- *A régi hagyományokból és a protokollokból, az etikett szabályokból, formáságokból, amelyek a nemesi családok egymás közötti, illetve családon belüli kommunikációját jellemezte, megmaradt valami, vagy korunknak megfelelően „lazává, kötetlenné” vált a kapcsolattartás?*

- Én arra emlékszem, hogy a '60-as évek elejétől, tehát tízegynéhány évvel a kitelepítés után, mikor már a kitelepítetteknek sikerült visszaépíteni mondjuk egy bizonyos ruhatárat, hogy a szentpáli ágból származó rokonunk, Haller István bácsi mindig tökéletesen elegánsan megjelent édesapám születésnapján egy üveg konyakkal, és a felköszöntés hosszú, komoly beszélgetésre adott alkalmat. Ez éveken át ismétlődött, és nyilván köze van ahhoz a kicsit szertartásos és mindenképpen formaságokra is adó életformához, ami korábban jellemezte őket. Persze a kényszerlakhelyek nem nyújthattak nagyon elegáns környezetet, annak ellenére, hogy a női kezek itt is csodákat művelhettek. Emlékszem a vendégekkel a dróton lógó villanykörte alatt folytatott beszélgetésekre, amelyek szépek és emlékezetesek voltak. A „munka mezején” - ami csaknem mindig fizikai munkát jelentett - más szabályok uralkodtak, kialakult valamiféle kettősség: a nap első fele a munkában, a második fele családban, illetve társaságban, és a két félnap sokszor távol esett egymástól.

- *Az Oláh-Gál Elvira által készített interjúban¹ részletesen beszélt a Haller család származásáról, a felmenőkről. A család távolabbi tagjaival is kötetlen, úgymond hétköznapi a kapcsolattartás formája?*

- A másik ága a családnak, a szentpáli ág jelen van, ez esetben női ágon átadódó „nem hivatalos” nemességgel. Haller Ilona néni fiai, Harmath Ferkó és Harmath István nemzedéktársaim is, alig idősebbek nálam, és szerencsére a kellő időben találkoztunk, már gyerekként, és velük nagyon szoros a kapcsolat. Később aztán gyerekeik születtek, István leánya kolléganőm is volt a Bolyaiban mint franciatanárnő. Úgyhogy sokszor vannak körülmények, amik elősegítik a kapcsolattartást. Velük nagyon szoros a kapcsolat továbbra is. A kommunikáció hangvétele teljesen rokoni, nagyon közeli, nagyon őszinte, és az életnek minden vonatkozására kiterjed: a szórakozásra, a közösen vállalt feladatokra.

---

1 „A családi örökség az eszmékben testesül meg...” Oláh-Gál Elvira beszélgetése gróf Haller Bélával. *Székelőföld*, XIV. évf. (2010) 6. sz. 110-122. p.

- *A nemesi családok egymás közötti kommunikációjában megjelennek-e a hivatalos, formai megszólítások: pl. méltóságos, főméltóságos, vagy ezek kikoptak már?*

- Ezek most már anakronizmusoknak tűnnek. A társadalmi érintkezésben a nemesi címekkel együtt eltűntek a velük járó címzések, megszólítások is. Nagyrítkán, idősebbek részéről még felbukkannak, és a múlthoz való ragaszkodás jelét kell látnunk ebben. A társasági érintkezés férfiak között egyszerű, itt a tegeződés általános, idősebbekkel a „bátyám” megszólítás kíséretében. Sokszor mai szemmel elsietettnek tűnik az, hogy például valakinek bemutatnak és azonnal tegeződünk. Sokszor a közvetlenség irányába mutat ez a fajta összetartozás. Ugyanakkor Gudenus János leírja *Az összetört címerekben*, hogy miután a tegeződés ennyire általános ezen az osztályon belül, sokszor megkülönböztető jelentőséggel bír, és közeli rokonságra utal, ha valakit magáznak – ahogy a háború előtt általánosan, utána már gyérebben a magázódás a házastársi és szülő-gyermek kapcsolatban használatos volt –, tehát valamelyest megfordultak ezek a dolgok. Úgyhogy az osztályon belüli kommunikáció közvetlen és tulajdonképpen nagyon hasonlít ahhoz, ami a társadalom egészében érvényesül.

Egész egyszerűen marad a keresztnéven szólítás és a tegeződés, viszont a hölgyek irányába tovább tart a magázás, főleg, ha fennáll egy bizonyos korkülönbség is. Ez megmaradt.

- *Ön szerint képviselhetők-e digitális térben a felmenők által évszázadok során közvetített értékek?*

- A tartalmakban mindenképp jelen van. Amikor valaki kitartóan foglalkozik egy dologgal, amit felvállalt, akkor az már sokat elmond arról az értékrendről, amelyet tiszteletben tart. Ugyanúgy a hűség bizonyos elvekhez, aminek szintén hangot ad az ember; egy hosszantartóbb folyamatosság és a kérdések el nem engedése lehet a jele annak, hogy valaki ilyen módon gondolkodik, és hogy ilyen értékeket képvisel. Ugyanakkor egyfajta rezerváltság, visszafogottság megóv a túlzásoktól és a patetikus állásfoglalásoktól, amelyek nem állják ki az idő próbáját. Miközben publicisták és politikusok igen gyakran bíznak az amnéziában, abban, hogy senki sem emlékszik a tavalyi véleményükre, fontos,

hogy ne nyilatkozzunk különbözőképpen ugyanarról a dolgról. Ez is ide tartozik. És hát a felvállalt ügyek jellege, tehát amikor mondjuk hátrányos helyzetű embercsoport vagy egyén felpártolásáról van szó, akkor ez is megint... Persze ide el lehet jutni más irányból is, egyfajta társadalmi szolidaritásból is, meg különböző újabb keletű indítékokból is, de ugyanakkor ez az egyik ismertetőjele ennek a nemesi gondolkodásnak. Ugyanakkor a kommunikáció nyelvezetében egy bizonyos tartózkodás a vulgáris kifejezésektől, sokszor a divatos kifejezésektől is, tehát a nyelvnek mondjuk egy klasszikusabb formája különbözteti meg ezeket a megnyilatkozásokat. Persze a nemességnek is megvannak a művészelkei (jó esetben) és a fenegyerekei (rosszabb esetben), akikre nézve a fentiek nem érvényesek.

- *Tehát az az értékrend, amit képviselnek, kifejeződik a magukról vagy szervezetükről írott posztokban is.*

- Igen, és főleg a mögöttük levő valóság: a cselekedetek, a gesztusok. Sokszor a nyelv pompázatosan kicifrázva kommunikál, de a mögötte levő tetteknek vagy a mögöttük levő valóságnak van az igazi hírértéke.

- *A közösségi média teljesen átszövi a mindennapjainkat.*

- Igen, azonban egy bizonyos óvatosság szükségeltetik, mert látjuk, hogy egyesek engednek a kísértésnek, hogy egyfajta közösségimédia-imidzset építsenek ki magukról, ami eléggé veszélyes, mert a meta-verzumok irányába visz el minket, egy olyan létezésbe, amely csak a számítógépen működik. Úgyhogy itt is ajánlatos egy bizonyos visszafogottság, sőt egy bizonyos fukarkodás is a megnyilvánulásokkal és ezek volumenével.

- *Tehát a visszafogottság jellemző itt is?*

- Igen, vagy legalábbis az kellene legyen. És ritka kivételektől eltekintve, ez így is történik.

- *Jelentős az ismerőseinek száma a Facebookon...*

- Ez a tanítványaim miatt ekkora, és én örülök neki. Általában a tanítványok dolgában, mondjuk, igyekszem nyitott lenni: tehát hogyha valaki emlékezik rám tanárként, akkor én is igyekszem visszaemlékezni

a diákra, aki volt, és mit tudom én, esetleg még egy-két kérdést is felteszek.

- *Számon lehet tartani ennyi embert? Korunknak egy sajátos kihívása ez, egyszerűen nem arra voltunk hagyományosan berendezkedve, hogy ennyi embert számon tartsunk.*

- Azt mondják az antropológusok, hogy általában olyan 100-120 emberrel lehet tartalmas kapcsolatot fenntartani, viszont alkalmoszerű üzenetezés (mint egy születésnapi köszöntő vagy a gyerek születésének a nyugtázása meg ehhez hasonló) már megy nagyobb számú ismerős esetében is, mert ezek emlékezetes pillanatai az életnek, és akkor jó, ha valaki minél több embert tudhat maga mellett ilyen pillanatokban. Én mindenképpen inkább az előnyeit látom, nevezetesen a Facebooknak, mert ezt ismerem jobban. Nem mertem jelentkezni a többen, mert gondoltam, hogy az még egy embert kívánna. Amit én a közösségi médiáról mondok, azt mind a Facebookról mondom tulajdonképpen.

- *A továbbiakban az idegennyelv-használatról kérdezném. Ön két idegen nyelvet is tanított: olaszt és franciát. A nemesi családokban jellemzően mindig nagyon fontos szerepe volt az idegennyelv-ismereteknek. Hogy látja, az arisztokrata nyelvezet szabályrendszere egyformán érvényesül-e a különböző nyelvek használatakor?*

- Ez teljesen attól függ, hogy milyen körülmények között és kitől tanulta az illető ifjú a nyelvet. Hagyományosan a nemesi családokban angol kisasszony, francia kisasszony, német kisasszony volt, akiket például az erdélyi családok így kézről kézre adtak a megfelelő ajánlással együtt, és ők magukkal hozták nemcsak a nyelvnek a tökéletes ismeretét, hanem annak a kultúrájának a beidegződéseit és az illemtanát is. Úgyhogy rendkívül komplex feladatot láttak el, többek között az etikett oktatása is jórészt általuk valósult meg. És ezáltal az arisztokráciának világpolgár-képzettsége is volt, ami, mondjuk, Erdélyben nem érvényesült annyira, de az anyaországi arisztokrácia egész Európában forgolódott. Az erdélyiek egy kicsit helyhez kötöttebbek voltak, de az ő esetükben is fiatalon érvényes volt a *grand tour*, amikor körbejárták Európának a kultúrával gazdagított tájait, és nagyon komoly tudást hoztak haza onnan.

A nyelvoktatás megváltozott a mi körülményeink között. Még élnek azok, akik annak idején itt élő képviselőivel tanultak, mondjuk más kultúrákat. Nevezetesen Kemény Augusztá néninek is voltak tanítványaik, és hát lehetne még más példák is sorolni, akár román részről is. És az ugyanúgy működött, ahogy korábban az idegen nyelvű kisasszonyok működtek: a nyelv mellé kultúrákat is adtak. Az iskolai tanítással már teljesen más a helyzet, az már tömegoktatás, és teljesen a tanártól függ, hogy mi megy át az illető kultúrával együtt. Ami mindenképpen általános, az a nyelvnek egy kis lemaradása az aktuális beszélt nyelvhez képest. Mi, amikor a '60–70-es években tanult franciát megszólaltattuk Párizsban, akkor egy kicsit úgy beszéltünk, mint a 19. századi írók, ami egyrészt, mondjuk, vidámságot váltott ki, másrészt csodálatot – a kettőt együtt. De szerintem, hogyha nemesi ismertetőjegyeket keresünk, akkor ez az időbeni lemaradás egyenesen a javunkra írható, mert a nyelvnek sok időn át érvényes, klasszikus állapotát hozza elő, amit mindenképp csodálnak.

– *Ezek szerint érzékelhető más nyelvek használatakor is ez az igen kifinomult jelleg.*

– Igen, habár lehet, hogy sokszor nem szándékos, hanem a nyelvoktatásnak a lemaradása hozza magával, de ebben az esetben mondjuk a mi javunkra játszik.

– *Hogyan történik a kapcsolattartás az európai arisztokráciával? Létezik egy olyan nemesi hálózat – a francia vidéki kismességtől, a lengyel és slachtán, az osztrák adligén meg a hazai romániai bojárságig –, akikkel kapcsolatban állnak?*

– Igen, létezik egy európai szervezet, aminek a rövidítése CILANE, és ez francia szavakból képezett betűszó a Commission d'information et de liaison des associations nobles d'Europe, ami tulajdonképpen a nemesi szervezeteknek a kapcsolattartó és tájékoztató központja, amelynek minden európai országból egy nemesi szervezet lehet a tagja. Érdekes módon nagyon erős szervezettel vannak jelen a franciák, a belgák, a németek is, a spanyolok egyenesen versengtek 2010-ben, hogy melyik szervezet képviselje az országot.

Mi nyilván nem érezzük magunkat jogosultnak, hogy Romániát képviseljük, mert a románoknak is megvan a saját nemességük, és igényt tarthatnának a belépésre – de pillanatnyilag, úgy tudom, hogy nem tartanak –, viszont a mi képviselőtünket felvállalta a Magyar Történelmi Családok Egyesülete, amelynek budapesti székhelye van, és amellyel a kapcsolat nagyon régre nyúlik vissza, még a 2000-es évek legelejére. Nem is kellett ezt a kapcsolatot különösebb erőfeszítéssel ápolni, mert magától adódott a személyes barátságok, és hát rokonság révén is. Az MTCSE felvállalta a Castellum képviselőtét is, és ezt a képviselőt nagyon komolyan is veszik. 2010-ben részese voltam a párizsi munkatanácskozásra utazó küldöttségnek – hárman mentünk: ketten jöttek az MTCSE részéről, én pedig a Castellum részéről –, és ott már sikerült néhány kapcsolatot létesíteni, a nyelvismereteim révén elsősorban a francia irányba. Ennek a szervezetnek a nagy erőssége éppen a francia jelenlét. Négy évvel később, 2014-ben, a CILANE 20. kongresszusán, amit Gödöllőn tartottak, ugyancsak az MTCSE átengedte az egyik előadás megtartásának a lehetőségét, és akkor alkalmam volt az európai nemesség képviselői előtt előadást tartani az erdélyi nemesség helyzetéről a második világháború után – úgyhogy valamilyest ott szerepelünk az európai nemesség közös tudatában. Én úgy éreztem, hogy az az előadás célba jutott, jó visszajelzések jöttek.

- *Van ennek a szervezetnek egy pl. Facebookhoz hasonló gyűjtő, közösségi oldala?*

- Igen, ez a meghatározás illik rá, 17 európai ország – az egyik a Vatikán – nemesi szervezete mutatkozik be itt, saját nyelvén és angolul, több-kevesebb helyet adva az aktualitásnak, a friss híreknek.

- *Hogy látja, milyen mértékben és milyen módon változott a 20–21. században az arisztokrácia szerepe?*

- Nyugat-Európában a polgárosodás előbb zajlott le, és mondjuk radikálisabb eredménnyel járt. Magyarországon és különösen Erdélyben létezett egy közösnek mondható részvétel a közügyekben, ami sokáig megtúrte egymás mellett a feltörekvő polgárságot és az arisztokráciát. A hatalom átadása tulajdonképpen a két világháború között zajlott le. A Parlament összetételében is mérhető, hogy az első világhá-

ború után még nagyon nagy mértékben jelen volt a nemesség, a második világháború előestéjén viszont már sokkal kisebb volt a részaránya. Nem egyértelmű az arisztokrácia eltűnése a történelem színpadáról, mert valamilyen formában ott van mint eszményi alternatíva a kiválóság általi vezetés lehetősége, ami időről időre az európai demokráciákban is felbukkan. Tudniillik a polgári demokráciák a törvények, a jogállam révén kormányozzák az országokat, és akkor szinte mindegy, hogy ki foglalkozik politikával, mert igazából a törvények garantálják azt, hogy a társadalmak működjenek, amint ezt egy Láncki András-tanulmányban nemrég olvastam. Emiatt sokszor éri bírálat a politikusokat, hogy maguknak dolgoznak, hogy felelőtlenek, hogy erkölcstelenek – ezek azok a vádak, amelyek sokszor elhangzanak a politikus réteg felé. Ilyenkor magyarázatként felmerül az, hogy a demokratikus társadalmak intézményrendszere nem feltétlenül elitet produkál a politika számára. Bizonyos körökben felbukkan az a gondolat, hogy a politikát rá lehetne bízni a kiválóságokra, és a kiválóságnak az egyik garanciája lenne a nemzedékeken átörökített képesség a társadalom vezetésére. Mások viszont számos bűnt és mulasztást rónak fel az arisztokráciának mint társadalmi osztálynak. Nincs egységes megítélés ebben a tekintetben, a nosztalgikus hangokra reakcióképpen sokszor erős tiltakozás hallható. Igazából az arisztokrácia már nem szerepel a társadalom élére állítható kategóriák között, de úgy, mint hiány, és úgy mint minta, időről időre felbukkan.

– *Az tény, hogy a nemesi családok társadalmi szerepvállalása átalakult. Ön szerint ez napjainkra értelmiségi szerepvállalássá alakult?*

– Én a magam részéről ezt érzem találónak. De emlékszem arra is, hogy mennyire példaértékű volt az, hogy Apor Csaba bácsi rögtön a rendszerváltás után visszament a birtokára, és gazdálkodni kezdett – tehát ott folytatta, ahol abbahagyta. Ez fantasztikusan bátorító és lelkesítő példa volt a Székelyföld számára. Ettől lett ő a visszatérő arisztokráciának egy ikonikus alakja, és haláláig példamutató volt, miközben nagyon röviden és nagyon tömören foglalta össze a krédóját, azt, amit ő fontosnak tartott: egyrészt megtartani a vallási-erkölcsi alapokat, és hogy a társadalom csak keresztény alapokon működhet jól, másrészt itthon maradni és itthon képviselni a kiválóságot bármilyen

mesterségben. Gyakran idézte egy idősebb rokonát, aki Nyugat-Európában élt, és az volt a tanácsa, hogy ti otthon legyetek a legjobb mérnökök vagy a legjobb cipészek, de mindenképpen a legjobbak. Harmadsorban pedig azt mondta, hogy csak a gazdasági megerősődéssel juthat szóhoz a magyarság Erdélyben. Ilyen tanácsai voltak, miközben ő gazdálkodott Torján, az ősi birtokon. Úgyhogy nagyon sokféle lehet a példaadás.

Az emberek figyelme igen jelentős mértékben a nemesség felé irányul, és ezt a figyelmet nem szabad elkótyavetyélni, hanem válaszolni kell rá, mindenkinek a maga módján. Ott van a Kálnoky példa is, amire egyenesen a trónörökös, majd a későbbi király lett figyelmes, hogy igazán a mi korunkban csak a természettel összhangban lehet elégedetten élni. És hát azt hiszem, hogy tulajdonképpen mindenki meg kell találja azt a területet, ahol valami mondanivalója lehet a társadalom számára.

- *Mi határozza azt meg, hogy valaki gyakorló gróf vagy nem, azon túl, hogy ott van a családi birtokon és ott tevékenykedik, és 24 órában gróf?*

- Szerintem az attól is függ, hogy hol volt a birtok, és hova kellett visszamenni, mert tulajdonképpen mind a két példa, az Apor Csaba bácsié is, és a Kálnokyaké is, Háromszékhez kötődik. Tehát ha van egy bizonyos affinitás a közeggel, amelybe az ember visszatér, az nagyon segíti a dolgok menetét.

- *A nemesi cím megváltoztathatatlan: valaki soha nem fog beleszületni, Önök meg soha nem fogják ezt az örökölt titulust elveszíteni.*

- Abban az esetben, ha nem születik fiú utód, akkor igen.

- *A Castellum esetében akkor szerencsés a női leszármazott is.*

- Igen, a Castellum szempontjából igen. Oda a női ágon örökölt nemesség is belépő, de ez nagyon ritka. Szóvá is tették ezt máshol, az anyaországi és nyugati nemesi szervezetekben, mert ott ők szigorúan csak az apai ági nemességet fogadják el.

- *A „haladó gondolkodás” akkor ebből a szempontból az arisztokrácián belül nem érvényes.*

- Nem. A női emancipáció nem jutott el még ide. Valami kis enyhülés azért volt, mondjuk, mert évszázadokkal ezelőtt az első fiú mindent örökölt, azért, hogy ne aprózódjanak fel a birtokok. Később aztán szentimentális okokból egyre többet örökölt a többi gyerek is – úgyhogy közeledett, mondjuk, az egyenlőséghez: vagy városi házzal, vagy valami egyébvel kompenzálták. A birtokot, ameddig lehetett, egyben tartották, de a többi gyereket is próbálták valamilyen örökséggel felruházni.

Valamelyiknek dominánsnak kellett lennie, mert ha nem, akkor minden nemzedékkel aprózódtak volna a birtokok is, és a nemesség is követhetlenné válna. Nálam például a nagyapám Haller volt, a nagymamám Béli. Ő is gróf volt a Béli részről, viszont hogyha az is hangsúlyt kapott volna, akkor össze kellett volna kapcsolniuk a neveiket... Ritkán erre is volt példa.

A nők szerepe abban a világban mégsem volt alárendelt. Megerősítő, oltalmazó, jóváhagyó vagy kijózanító szerepük a család középpontjába helyezte őket, de a gazdálkodás nehéz szerepköreiben is ott voltak, és gyámolítottak, vigasztaltak mint a birtok cselekvő lelke.

- *Önnek simán csak Haller Béla a neve?*

- A predikátummal együtt Hallerkői Haller Béla lenne. Hallerkő Németországban van, az eredeti neve Hallerstein, és nem jelentős helység, legalábbis jelenleg.

- *A nemesi családoknál megfigyelhető a több keresztnév adása.*

- Igen, egy bizonyos hagyománynak megfelelően adnak jó pár keresztnévet.

- *Tudtommal egyszerre több szent oltalmába ajánlották az újszülöttet, hogy azok védjék a gyakori korai csecsemőhaláltól, a járványos gyermekbetegségektől. Bocsánat, hogy megint a Kálnokyakkal hozakodok elő, nekik elég sok keresztnévük van...*

- Igen. És érdekes módon az utolsó név Mária lesz, még a fiúknál is. Azt hiszem, hogy ezt Kálnoky Anna meg is írta valamelyik feljegyzésében, hogy Pesten a szülészeti klinikán szórakoztak ezen. Az az írásának a címe, hogy *Gróf születik*.

- *Milyennek látja a nemesi családok reprezentációját a közéletben manapság? S az erdélyi nemesi családok megítélését úgy általánosságban? Mérhető ez? Lehet erről bármit mondani?*

- Ma a közéleti szereplés egyáltalán nem jellemző. Én próbáltam kivételt tenni, elfogadtam egy városi tanácsosi felkérést, és négy éven át jelen voltam a marosvásárhelyi városi tanácsban, de meg kell mondanom, hogy nem tudtam ezt jó lelkiismerettel végezni, mert annyira szövevényes valóság egy városnak az élete és adminisztrációja, hogy nem tudtam átlátni, és igyekeztem mégis tájékozódni, megbízható emberektől információkat kérni, de végig az volt az érzésem, hogy nem tudok tisztán látni. Négy év után le is köszöntem, pontosan azért, mert az volt a véleményem, hogy ez a tanácsosság egész embert kíván, és igazából az a pár óra, amennyit foglalkoztattak minket tanácsosként, nem volt elég arra, hogy mindent tisztán lássak. És hát úgy látom, hogy egyrészt a társadalom részéről nincs olyan igény, hogy a nemesség képviselői megjelenjenek a közéletben, másrészt pedig a nemesség részéről sincsen ez az ambíció, hogy valamiképpen bekapcsolódjanak az irányító struktúrákba. Ez az, amiről korábban beszéltünk, hogy ideálisan szükség volna az arisztokrácia részvételére, ugyanakkor ezzel szemben közöny mutatkozik, olykor eléggé erős ellenállás is.

- *Tehát a nemesség képviselői nem kívánnak irányító szerepet vállalni, viszont ahogy említette, a többségi társadalom részéről sincs igény az arisztokrácia közéletben való megjelenésére. Ezt hogyan lehet mérni?*

- Egész egyszerűen nem érkeznek felkérések. Amik manapság döntőek a felkérésekben, azok az egyéni érdekek, az eddig befutott pálya. Általában ezeknek az összemérése történik, és valószínű, hogy egy osztályozhatatlan kritérium lenne a született cím. Valószínű, hogy a választók pozitívan reagálnának egy ilyen jelentkezésre, viszont a jelölés nem történik meg, mert az viszont nem rajtuk múlik. A jelölés a létező pártok és társadalmi szervezetek részéről történik, tehát a választók egyszerűen nem találkoznak ilyen jelöltekkel.

Attól tartok, hogy nem csupán kommunikáció-hiányról van szó. Sokszor a pályaválasztáson is múlik. Én például a városi tanácsban rendkívül hasznosnak éreztem a jogászai végzettséget. Az olyan tisztán

látást ad a társadalmi kérdésekben, amit más tanulmányok itt nem adhatnak. Viszont egy jó ideje a nemesség nem tájékozódik a jogi tanulmányok felé, főleg azért, mert nagyon hosszú időn keresztül ez gondosan el volt zárva előttük, a döntéshozók nagyon megnézték, hogy ki az, aki odakerül. Kellett egy bizonyos ajánlás is ahhoz, hogy valaki ilyen tanulmányokat végezhesen, diákszövetségi vagy valami hasonló ajánlás. Tehát azt hiszem, az általunk választott mesterségek sem közelítenek a társadalmi szerepvállaláshoz. Igaz, hogy közgazdászok már inkább kikerülnek a fiatal nemesi leszármazottak közül.

– *A magyar kormánynak van nemesi származású nagykövete Párizsban, a Vatikánban és a Máltai Lovagrendnél.*

– Igen, oda hagyományosan nemeseket küldenek. Azt hiszem, hogy '69-ben, amikor ott jártam, akkor éppen Kállay Kristóf volt a Szuverén Máltai Lovagrend vatikáni nagykövete. Létezik olyan tisztelet, amely a múltnak is szól.

– *Mit gondol a nemesi családok ifjú tagjainak kezdeményezéséről: az erdélyi történelmi családok kutatóközpontjának létrehozásáról?*

– Én örülök, hogy ilyen kezdeményezés létrejött, és kitartást kívánok azoknak, akik ebben dolgoznak. Létezik valami hasonló a Castellumon belül is, a nemesi fotótárnak a kezdeményezése, amit Szekeres-Ugron Villő indítványozott, és amelyet nagy rátermettséggel visz előre. Nagyon nagy mennyiségű fénykép létezik a nemesi családoknál, és ezeknek a sorsa a jövő nemzedékek perspektívájában eléggé bizonytalan. Ezeket digitalizálni és egy adatbázisban megőrizni rendkívül hasznos cselekedet, mind érzelmi, mind tudományos szempontból.

– *Hol tart ez a munka most?*

– Villőnek eddig körülbelül 900 fényképet sikerült digitalizálni. És nem szorítkozik arra, hogy digitális formában rögzítse ezeket a képeket, hanem feljegyez minden velük kapcsolatos információt: elkezdve a hátoldalra nyomtatott szövegektől a kézírásos szövegekig, a fotó készítésekor használt technikát, annak anyagát, lelőhelyét, konzerválási feltételeit stb., mind-mind feljegyzi. Úgyhogy akár még fotótörténeti szempontból is értékes lesz ez a fotótár.

- Volt ebből, vagy várható bármilyen kiállítás? Vagy ez nem a nyilvánosságnak készül?

- Pillanatnyilag pályázati feltételei vannak – tudniillik pályázati pénzből készül –, és ennek megfelelően létrehozott Villó egy honlapot, erre a honlapra kell feltöltenie június végéig 1200 fotót. Nyilván, lesznek elérhetőségi feltételek, mert mindenféleképpen fel kell készülni, amikor, ugye, az ember a nyilvánosság elé tárja. Tehát valamilyen garancia szükséges arra, hogy azok, akik fel akarják használni ezt a fotótárat, valóban jóhiszeműen és megfelelő tudományos felkészültség és megfelelő céloknak a birtokában teszik ezt – úgyhogy kell majd különböző szűrőket működtetni, de szerintem mindenképpen megközelíthető lesz azoknak, akik jóhiszemű érdeklődők.

Visszatérve a kutatóközpontra, ott pedig Ugron Győző foglalkozik most a különböző dokumentumoknak, a nemesség történetét érintő iratoknak és fényképeknek a felleltározásával és osztályozásával. Tehát két olyan cselekvés, ami több évre kiterjedő feladat, és amitől nagyon sokat várunk.

- A nemesi családok részéről pozitív a fogadtatás? A fiatalok rendelkezésére szoktak állni?

- Igen, tekintve, hogy ezek a fiatalok, akik ezt a munkát végzik, itt nőttek fel a szemünk előtt – nyilván a bizalom is megvan velük szemben –, ez egy szerencsés dolog. A külvilágból lehet, nehezebb lenne megközelíteni ezeket a forrásokat. Voltak rossz tapasztalatok az idők folyamán. Én ilyen szempontból is szerencsés vagyok, hogy nekem mindig jó szándékú emberekkel volt találkozásom, és sose történt meg az, hogy valamit kiszolgáltattam, és annak rossz felhasználása lett volna.

Ezeknek a kezdeményezéseknek van egy előnyük is a letétbe helyezéshez képest. Sokszor komoly intézmények felvállalják, hogy letétként megőriznek dokumentumokat, de ott az ember egy kicsit tart attól, hogy mi lesz, ha változás következik be az intézmény politikájában vagy vezetésében, a nagypolitikáról nem is beszélve. Annyi minden volt már a történelem során, akkora fordulatok voltak, és semmi garancia nincs arra, hogy nem lesznek még ilyenek.

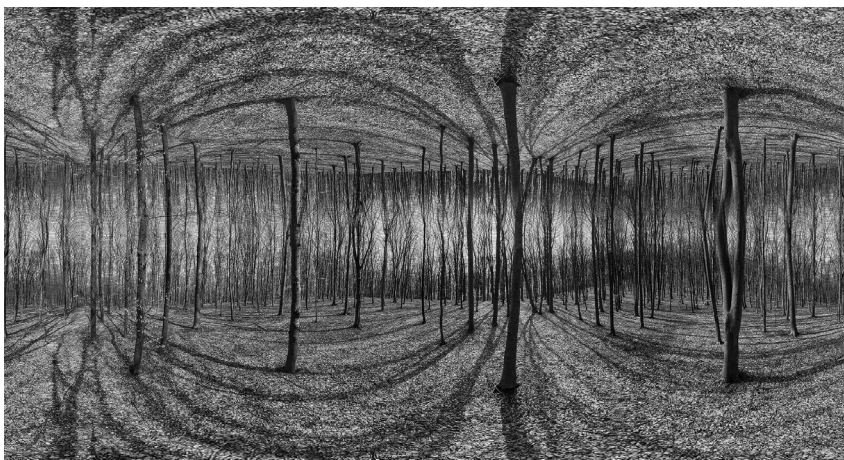
- Ön hogy látja, meghatározható-e, és ha igen, akkor miben határozná meg a 21. századi erdélyi arisztokrácia legfőbb jellemzőit kulturális szempontból?

- Amennyiben valamilyen formában megnyilvánul, akár egyéni, akár szervezeti szinten, tehát alapítványi állásfoglalásként, mindenképpen hozzáad valamit ehhez az erdélyi kultúrához, ami rendkívül értékes, mert a múltat tekintve hiteles és tiszteletreméltó, a jelent meg a a jövőt tekintve pedig mindenképp egy olyan hang, amit komolyan kell venni, mert építő. Ennél többet nem is remélhetünk.

- Zárásként arra lennék kíváncsi, hogy létezik-e egy fontos üzenet, amit mindig, mindenkor, minden helyzetben képvisel és amit mindenképpen tudatni szeretne a nyilvánossággal önmagáról vagy a családjáról?

- Talán az, hogy mind a magánszférában, mind a közösségi életben az, amire az ember szívesen emlékszik vissza és ami soha meg nem romló, maradandó emlékeket hagyott, az mindig másokkal volt kapcsolatos és mindig a mások javát szolgáló szándékból eredt.

- Nagyon szépen köszönöm.

Kapcsolódások, 2024 (digitális nyomtat, 70 x 43 cm)

Kolumbán-Antal József

A TELEGDI FŐESPERESSÉG ÉS A TELEGDI SZÉKELYEK¹

A 14. század elején készült az a pápai tizedjegyzék, amelyet ma a magyar történetírás fontos forrásának tekintünk, és amelyben a telegdi főesperesség is szerepel. A jegyzék szerint a főesperesség 94 egyházközsége a marosi, az erdőháti és a csiki esperesi kerülethez tartozott.² A régészek munkájának köszönhetően tudjuk, hogy a regisztrált falvak mellett sok másik templomos – azaz templommal rendelkező – település is létezett Székelyföldön. A szakirodalom szerint a telegdi székelyek nevüket korábbi lakóhelyükről, (Mező-) Telegdről kapták, a nekik szervezett főesperességet viszont már róluk nevezték el. Hegyi Géza nem tartja lehetségesnek a főesperességek költözését; úgy véli, hogy ezeket a 12. század folyamán, már az ismert területükön szervezték meg.³ A következőkben a telegdi főesperesség kialakulásának folyamatát kívánjuk megvizsgálni.

A pápai tizedjegyzék alapján nem tudjuk megkülönböztetni a székely településeket más erdélyi vagy magyarországi településektől, hiszen ezek is ugyanúgy egyházi tizedet fizettek, mint a királyság többi helységének a lakói. A székelyek történetének másik értékes forrása a Bernáld-örökség perirata, mely 1569–1571 között készült: a Bernáld Ferenc árvái nevében II. János királyhoz (János Zsigmond) intézett fellebbezési folyamodvány számos információt tartalmaz a székelyek földjével, a tisztségek felosztásával kapcsolatosan, ugyanakkor az egyházi élet megismeréséhez is segítséget nyújt. Az irat következő két részlete az általunk tárgyalt téma szempontjából is igen tanulságos.

---

1 Köszönöm Hegyi Gézának a segítséget, és Botár Istvánnak a biztatást.

2 Hegyi Géza: A pápai tizedjegyzék tévesen azonosított székelyföldi helynevei. In Sófalvi András – Visy Zsolt (szerk.): *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből*. Enlaka–Székelyudvarhely, 2012, Pro Enlaka Alapítvány – Haáz Rezső Múzeum, 97–113. p.

3 Hegyi Géza: Az egyházszerkezet kialakulása. In Benkő Elek – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, I. kötet*. Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK-EME-HRM, 360–387. p.

„Mert kj teczik az Actor feleletibeol hogj az a haaz sem plebanossaaghoz, sem oltar mestersseghez valo nem volt, hanem az papis valakj volt penzen zerzette volt, onnan keovetkezet hogj testalhatot rolla...”⁴ Amint e sorokból kiderül, a Székelyföldön is szokás volt az egyházra hagyni bizonyos javakat a lelki üdvösség érdekében, valamint tudomást szerzünk az oltárosok létezéséről is. A vitatott ház viszont nem tartozott az egyházhoz, eladható volt. „Az Horvat Maarton haaza hogj falura zallot volt, mert egh pape volt, az pap hatta volt az zenteghaaz epuletire, hogj el aggiak, es arrat az zenteghaaz zukseger keolchék...”⁵ A szövegben említett pap tehát a perben szereplő ház árát a temploma javítására szánta, viszont mivel az ilyen munkálatokat a falunak kellett elvégeznie, magát a házat a falura testálta. A hagyatéki ügy Szent István királyunk törvényének sokat idézett cikkelyével hozható kapcsolatba, mely szerint minden tíz falunak templomot kellett építenie.⁶ A hangsúly itt most a falun van. Székelyföldön az egyházi élet szervezése Szent István, Szent László és Kálmán király törvényei szerint történt, ahogy az egész Magyar Királyság területén, azonban a székelyek egyházi vonatkozásban részben konzerválták a Szent István király korabeli állapotokat.

VÁRISPÁNSÁGOK ÉS SZÉKELYEK

1365-ben Sényői Salamon fia Domokos fia Pál I. Lajos királyhoz fordult, hogy a Domokos nemesi kiváltságát biztosító oklevelet megújítsa. A kérelmezés során bemutatta az I. Károly király által kiállított okleveleket, amelyeket átmásoltak I. Lajos király diplomájába. I. Károly két lépésben nemesítette Domokost: először székelységére vonatkozóan adott ki okiratot 1323-ban (miután az esztergomi és az egri káptalan igazolta, hogy Sényői Domokos a sásvári székelyek nemzetségébe tartozik), majd 1326-ban (Kállói) Egyed fia Iván közbenjárásának eredményeként a nemesek sorába emelte.⁷ Domokos az utóbb említett

---

4 Szabó Károly (szerk.): *Székely Oklevéltár, II. kötet*. Kolozsvár, 1876, a Magyar Történelmi Társulat Kolozsvári Bizottsága, 389. p.

5 Uo.

6 Mályusz Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest, 2007, Műszaki Kiadó, 19. p.

7 Jakubovich Emil: Ugcsoa-szabolcsi székelyek a XIV. században. *Magyar Nyelv*, 1931, 205–209. p., valamint Kordé Zoltán: *A középkori székelység*. Csíkszereda, 2001, Pro-Print Könyvkiadó, 73–77. p.

időpontban a Szabolcs vármegyei Sényőn lakott, az oklevél azonban sásvári székelynek nevezte (Sásvár a Felső-Tisza-vidéken van, Ugocsa vármegyében). Arra kell gondolnunk, hogy a sásvári várispánság rendelkezhetett egy székely századdal, és Domokos felmenői a sásvári várispánsághoz tartozhattak. A két káptalan I. Károly király parancsára tulajdonképpen ezt igazolta.⁸

Hasonló esettel találkozunk a Baranya vármegyei vátyi székelyek esetében is: nekik IV. Béla király adott oklevelet, amelyben a királyi serviensek közé emelte őket. A diplomából ez esetben is az derül ki, hogy az említett székelyeket, akik bepanaszolták ispánjukat a rájuk jogtalanul kivetett terhek miatt, a király előbb kiemelte az ispán hatósága alól, és egyúttal úgy rendelkezett, hogy cserébe száz fegyverest kell kiállítaniuk. A későbbiekben a hadakozás során mutatott hűségük és szorgalmuk jutalmaként személyes szolgálatot engedélyezett számukra, vagyis a királyi serviensek sorába emelte őket.⁹ A száz fegyveres kiállításának kötelességéből ez esetben is arra kell gondolnunk, hogy Váty várispánsága rendelkezett egy székely századdal. A 13. században a falvak átlagosan 25-30 telekből álltak, az említett székelyek tehát nem lakhattak mind Vátyon; valószínűbb, hogy a várispánsághoz tartozó falvakban éltek. A megnevezésüknek szintén ez lehet a magyarázata.

A „Székelyszáz” nevű katonai egység emlékét a Váradi Regestrum 1217. évi egyik bejegyzése is tartalmazza. A Regestrumról azt kell tudnunk, hogy a váradi káptalan előtt 1208 és 1235 között lefolytatott jogügyletek jegyzőkönyveinek lajstroma, a bejegyzés pedig arra vonatkozik, hogy a Bihar vármegyei Bihar várához tartozó Székelyszáz századoskerület néhány tagja egy bizonyos Deus nevezetű szabad embert azzal vádolt meg, hogy közējük tartozna. A bihari ispán felszólította a várjobbágyokat, hogy esküvel erősítsék meg állításukat, de ezek nem mertek erre megesküdni, így az említett Deust az ispán végül szabadnak nyilvánította.¹⁰ Ebben az esetben már teljesen egyér-

---

8 Zsoldos Attila úgy tartja, hogy Sényői Domokos nem Sásvárhoz, hanem a Nyitra vármegyei Sasvárhoz tartozott. Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000-1301*. Budapest, 2011, MTA, 272. p.

9 Kordé: i. m. 71–72. p.

10 Kordé: i. m. 70–71. p.

telmü, hogy a bihari várispánság rendelkezett egy székely századdal, és az is, hogy a Deust megvádoló személy a tárgyalt események idején egy Ebej nevű faluban élt, tehát nem Bihar várában lakott. A fentieket összegezve tehát elmondható, hogy a bihari székelyeket bihari székelyszázinak (Bichorienses de centurionatu Sceculzaz), a vátyiakat vátyi székelyeknek (Siculi de Wagh), Sényői Domokost sásvárinak (Dominicus est verus Syculus de generacione Syculorum de Saswar) nevezték, azaz az említett csoportok neve mindhárom forrásunk szerint egy-egy várispánság nevéhez kapcsolódott. Így fordulhattak elő az általunk idézett forrásokban sásvári, vátyi és bihari székelyek.

A fenti három esetből az is kiderül, hogy az Erdélyen kívüli székelyek az Árpád-korban egy-egy várispánság köré szerveződtek, és az ispánok fennhatósága alá tartoztak. A várispánságokat Szent István királyunk az ország szervezése során hozta létre – tulajdonképpen egy-egy adott terület felügyeletének a központjai voltak. A várispánságok köré szerveződtek a vármegyék, ugyanakkor léteztek vármegye nélküli várispánságok is.¹¹ A várispánságok élén ispánok álltak, akiket a király nevezett ki, és számos más szervezetet is ispánok vezettek. A királyi udvar élén a palotaispán (comes palatii, palatinus comes) állt, a király mellett tartózkodó klerikusokat a kápolnaispán irányította, de volt ispánjuk – egyebek mellett – a kápolnavívőknek, darócoknak, agarászoknak, bölényvadászoknak, lovászoknak, hirdetőknek, tárnokoknak, és az udvarnokoknak is.¹² Lényegében minden feladatért egy-egy ispán felelt. Szent István törvényeinek egyik cikkelye úgy szól, hogy a király akár egy szolgát is megbízhatott ispáni feladatokkal, és a társadalomnak az ilyen személyt is el kellett fogadnia.¹³ Az országszervezés eszköze tehát az ispán volt, akiket a király nevezett ki a különböző feladatok megoldására.

Az erdélyi székelyek esetében általánosan elfogadottnak számít az elmélet, mely szerint a kézdi, orbai, sepsi valamint telegdi székelyek nevüket a származási helyeikről kapták, vagyis Kézd, Orbó, Sebes és

---

11 Kristó Gyula: *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Budapest, 1988, Magvető Könyvkiadó.

12 Zsoldos: i. m. 15., 242–249. p.

13 Kristó Gyula (szerk.): *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, 1999, Szegedi középiskola műhely, 75. p.

(Mező-) Telegd vidékéről. Ezzel szemben – a fentieket figyelembe véve – valószínűbbnek tartjuk, hogy a különböző székely megnevezéseknek inkább ispánsági központokhoz, várispánságokhoz van köztük: vagyis a kézdi székelyek megnevezésének egy bizonyos Kézd, az orbai székelyekének egy Orbó, a sepsi székelyekének egy Sebes és a telegdi székelyekének egy Telegd nevű ispánság nevéhez van köze. A székelyeket Erdélybe költöztetésük során már létező ispánságok és ezek ispánjai alá szervezték. Elképzelhető, hogy az ispánsági központ közelébe is telepítettek székelyeket, de amint a sásváriak esetében láttuk, a nagyobb távolság sem volt akadály a tekintetben, hogy egy adott ispánságnak rendeljék alá őket. A szakirodalom szerint a székelyek korábbi lakóhelyeikről, Kézd, Orbó, Sebes, Telegd vidékéről költöztek mai lakóhelyeikre, jelen elmélet viszont nem tartja szükségesnek ezt a költözést Erdélyen belül, vagy esetleg csak kisebb mértékben. Úgy véljük, a beköltöző székelyek egy része már első lépésben mostani lakóhelyére költözhetett.

Orbai ispánságról történelmi forrásokban nincs említés, a sebesiről viszont az „Andreanumból” kihámozhatunk némi információt. Egy, II. András király által a szebeni szászok részére kiállított oklevélben például szerepel „sebes földje” (terrae Sebus). Ebben az 1224-beli diplomában a király megszüntette a korábbi ispánságokat (comitatus) és az egész megjelölt területet (Baróttól Szászvárosig) a szebeni ispán hatósága alá rendelte.¹⁴ A forrás nem nevezi Sebest ispánságnak, de az tény, hogy földbirtok is tartozott hozzá, amely ráadásul még a székelyek földje is volt (terra Siculorum terrae Sebus), és arra gondolhatunk, hogy Sebes a megszüntetett ispánságok sorába tartozhatott. A kézdi ispánságról is rendelkezünk közvetett adattal, ugyanis 1199-ben a pápa megerősítette hivatalában a kézdi főesperest. A főespereségek várispánsági központok mellett jöttek létre, a kézdi tehát értelemszerűen a kézdi várispánság mellett kellett hogy létrejöjjön. A főespereségek kérdésével a későbbiek során részletesebben is foglalkozunk.

---

14 Jakó Zsigmond (szerk.): *Erdélyi Okmánytár I.* Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó, 132. p. Lásd még: Horváth Attila: *Szász autonómia Erdélyben. Kelet Kapuja*, 2018. 3. sz. 76–77. p.

A telegdi székelyek vonatkozásában szerencsésebbek vagyunk, rendelkezésünkre áll ugyanis két forrás, melyben a telegdi ispán is szerepel. 1272-ben V. István király bizonyítványt állít ki, amelyben Demeter szatmári, krasznai és telegdi ispán (comes de Zathmar, de Karazna et de Tylegd) igazolja, hogy Ubul fia Mihály a bírói tartozását kielégítette.¹⁵ Demeter V. István hűséges embere lehetett, talán a Rosd nemhez tartozhatott.¹⁶ A második esetben, 1275-ben IV. László király a Hontpázmány nemzetségbeli Kázmér fiainak: Pongrácnak és Péternek állított ki diplomát, melyben a méltóságsorban említik Miklós asztalnokmestert és telegdi ispánt (Nicolao magistro dapiferorum nostrorum et comite de Thylegd).¹⁷ Miklós, akinek pályája a gyermek IV. László idejében indult, sok tisztséget szerzett magának; 1277-ben még erdélyi vajda is volt.¹⁸ Demeter és Miklós tehát a telegdi (Tylegd, Thylegd) várispánság ispánjai voltak. Szatmár és Kraszna vármegye nem képezte Erdély részét, valamint az asztalnokmester is a királyi udvarhoz tartozó méltóság volt, a telegdi ispánság az ő esetükben így inkább jövedelemforrásként jöhetett szóba. Mikor II. András király a székely ispán tisztségének létrehozásával az erdélyi széke-lyeket egy ispán alá vonta, a telegdi ispán elvesztette jövedelme nagyobb részét, csak az ispánsági birtokok maradtak ellenőrzése alatt. Könnyen lehet, hogy a telegdi ispánság vára ekkor már romokban hevert – különösen ha a tatárjárás után már nem építették újjá –, azonban a birtokok jövedelmei léteztek, és egyes bárók igényt is formáltak rá.

Felmerülhet a kérdés, hogy a telegdi ispánság azonos-e (Mező-) Telegddel, erre azonban határozott nem a válasz. A fent idézett oklevelek 1272-ből és 1275-ből származnak, és ekkor a telegdi ispáni méltóság még létezett, viszont a Bihar vármegyei (Mező-) Telegd már 1257-ben is magánbirtok volt – a Csanád nemzetség tulajdonát

---

15 Szentimrey Imre: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke, II. kötet, 1. füzet*. Budapest, 1943, Akadémiai Kiadó, 157. p., valamint eredeti oklevél a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, DL 50625.

16 Zsoldos: i. m. 295. p.

17 Kiss András: Lappangó középkori oklevelek. In *Erdélyi Múzeum*, 1992, 1–4. füzet, 81–82. p.

18 Zsoldos: i. m. 336. p.

képezte¹⁹ –, így semmi esetre sem lehetett várispánsági központ. Az Árpád-korban (Mező-) Telegden várról nincs tudomásunk, ellenben ismeretes, hogy a kérdéses időszakban két Telegd létezett: egyik Bihar vármegyében, és egy másik valahol Erdélyben.

A szakirodalom úgy tartja, hogy a Telegd megnevezés a telek (szántásra való terület) szóból ered.²⁰ Az Árpád-korban viszont létezett Tilegd (Tylegd, Thylegd) személynév is.²¹ A székely nemzetségi szervezet Adorján nemének egyik ágát is Telegdnek nevezték.²² Nagyobb a valószínűsége, hogy Telegd neve a Tilegd személynévből származik; ez az elnevezési forma egyébként a várispánságok esetében (is) gyakori volt.

FŐESPERESSÉGEK ÉS A TELEGDI FŐESPERESSÉG

Szent István király az ország szervezése során az egyházi szervezet alapjait is lerakta, püspökségeket alapított. A templomok és papok számának növekedésével azonban szükségessé vált, hogy a püspökök számára valamiféle segítséget biztosítsanak. Időben a várispánságok szomszédságában létrehozott keresztelőtemplomok voltak a legkorábbiak, így ezek papjai lettek a többi pap felügyelői, és fokozatosan kialakult a főesperességi hálózat. Kálmán király törvényeinek több cikkelyében említés történik arról, hogy a főesperes a püspök helyettese, de olyan cikkelyt is ismerünk, melyben a főesperes maga jár el bizonyos ügyekben, az ispánnal közösen. A főesperességekről – amellett, hogy a várispánságok árnyékában, az ispán hatalmának segítségével látták el feladatukat²³ – tudjuk, hogy nevüket az adott várispánságról kapták. Volt eset, mikor a főesperesség központja más településre került: ilyenkor természetesen a neve is megváltozott, felvette az új helység nevét. A 14. század elején például a szentendrei főesperesség áttette központját Budára; ezt követően budai

19 Makay Dezső: A Csanád nemzetség. A Telegdy-család. *Turul*, 1895. 68–69. p., valamint Jakó Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Budapest, 1940, Sylvester Rt., 146. p.

20 Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó, 137. p.

21 EO II. 463., 531. sz.

22 Kordé: 2001. 193–198. p.

23 Kristó: i. m. 214–220. p.

főesperességnek nevezték.²⁴ A 11. század végén, valamint a 12. század elején a főesperesek még saját központjaikban tartózkodtak, azonban a 12. század végére, a 13. század elejére már beköltöztek a káptalanba, a püspök mellé.

Fontos említést tennünk a főesperességek és ispánsági várak kapcsolatáról is. Már az előbbieket megalakulása során a várispánság tette lehetővé a főesperes papok számára, hogy a többi pap fölé emelkedjenek, és a továbbiak során is együtt kellett dolgozniuk a várispánokkal. Magyarán: a főesperességek mindegyike egy-egy várispánság mellé került.²⁵ Kivételt képez ez alól a pécsi püspökség esete, ez ugyanis nem egy vár mellett jött létre. Pécs egy már korábban is létező keresztény központ volt; valószínűleg ennek tulajdonítható, hogy püspöki székhely lett. Mivel itt nem volt várispánság, a pécsi templomok a vátyi főesperességhez tartoztak, hiszen Váty rendelkezett várispánsági várral, amely mellett főesperesség is létesülhetett. Miután a vátyi főesperes beköltözött Pécsre, a káptalanba, a főesperesség székesegyházira változtatta a nevét.²⁶ Gyakran előfordult, hogy az ispánságok váraiban is létesítettek kápolnát, azonban a keresztelést és temetést biztosító plébánia ezzel együtt is a váron kívül, ennek szomszédságában helyezkedett el.²⁷

A fenti ismeretek alapján kísérletet teszünk a székely főesperességek megalakulásának leírására. A kézdi (Quizd)²⁸ főesperesség sok problémát vet fel: a főesperes első említését az 1199. évi, pápa által kiállított oklevélben találjuk meg, azt azonban nem tudjuk, hogy ekkor a főesperes Kézden székelt-e vagy esetleg már beköltözött a fehérvári káptalanba, az erdélyi püspök mellé. A pápai megerősítés is furcsának tűnhet, de erre – Adorján erdélyi püspök tevékenységének ismereté-

---

24 Jankovich Miklós: Buda-környék plébániáinak középkori kialakulása és a királyi kápolnák intézménye. In Gerevich László (szerk.): *Budapest régiségei. A Budapesti Történelmi Múzeum Évkönyve XIX.* Budapest, 1959, Akadémiai Kiadó, 59. p.

25 Mordovin Maxim: Templomok az ispánsági várakban. In Kovács László – Révész László (főszerk.): *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében.* Budapest, 2016, Magyar Nemzeti Múzeum - Déri Múzeum - MTA BTK Régészeti Intézet - Szegedi Tudományegyetem, 781. p.

26 Koszta László: Püspöki székhely és városfejlődés. In Koszta László (szerk.): *Kelet és nyugat között. Történelmi tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére.* Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, 235-237. p.

27 Mordovin: i. m. 787. p.

28 EO I. 130. sz.

ben – találhatunk magyarázatot. Adorjánról tudjuk, hogy összetűzésbe keveredett a a kolozsmonostori apátsággal, olyannyira, hogy azt majdnem teljesen szét is romboltatta. Ugyancsak megakadályozta a szebeni prépostság abbéli igyekezetét, hogy joghatóságát az összes erdélyi szászra kiterjessze, és végül csak a II. Géza által biztosított területek maradtak a prépostság ellenőrzése alatt.²⁹ Valószínűleg a kézdi főesperes is bizonytalannak gondolhatta a maga helyzetét – esetleg összetűzésbe került a püspökével –, és a pápai megerősítésnek ezt a helyzetet kellett volna rendeznie.

Nem tudhatjuk, hogy a kézdi főesperességet ekkoriban hozták-e létre, de a 12. század második felében már valószínűleg létezett. III. Béla király még 1189 előtt megengedte az erdélyi szászoknak, hogy egyházaikat prépostságba szervezzék, 1191-ben Coelestin pápa pedig oklevelet állított ki számukra.³⁰ A király figyelme tehát az említett időszakban Erdélyre irányult, és ez valószínűleg a székelyek főesperességeinek létrehozására is kedvező alkalom lehetett. Az „Andreanum” tanúsága szerint a szászok II. Géza király idejében telepedtek meg tömegesen Erdélyben, prépostságukat pedig közel 30 év elteltével szervezhatték meg. Igen valószínű, hogy a székelyek megtelepedésétől is körülbelül ennyi időnek kellett eltelnie, míg egyházi szervezetet igényeltek: ilyenformán az utóbbiak erdélyi megtelepedése a 12. század közepére tehető.

A székelyeket az áttelepítési folyamat során a király az Erdélyben már létező ispánságok hatáskörébe rendelte – a kézdi székelyeket például a kézdi ispánsághoz. A templomok és papok száma folyamatosan nőtt, így a főesperesség létrehozása is szükségessé vált. A kézdi főesperesség területe nagy vonalakban egybeesik a székelyek lakta területtel,³¹ ezért arra gondolhatunk, hogy a főesperesség szervezésének folyamata tulajdonképpen az utóbbiak beköltözése által vette kezdetét. A főesperesnek a szervezés során természetesen a kézdi ispán nyújtott segítséget, a felhatalmazást pedig az erdélyi püspök adhatta.

---

29 Temesváry János: *Erdély középkori püspökei*. Kolozsvár, 1922, Az Erdélyi Római Katolikus Státus, 12–16. p.

30 Thoroczkay Gábor: A szebeni prépostság történetének főbb kérdései a XIV. század közepéig. *Fons*, 2012. 1. sz. 38. p.

31 Hegyi: i. m. 2016. 374. p., valamint Hegyi Géza: Egyházigazgatási határok a középkori Erdélyben. *Erdélyi Múzeum*, 2010. 3–4. füzet, 1–32. p.

A kézdi főesperes – más erdélyi főesperesekhez hasonlóan – legkésőbb a 13. század elején beköltözött a fehérvári káptalanba. II. András király reformja a már a káptalanban tartózkodó főesperest csak részben érintette. A székely ispáni méltóság létrehozásakor a korábbi ispánok elvesztették a székelyek fölötti hatalmi hatóságukat, jövedelmük innen származó részével együtt. A székelyek első ismert ispánja Szoboszló fia Bagomér, akiről egy 1235-beli forrás egy 1228. évi eseménnyel kapcsolatosan tesz említést.

Kordé Zoltán szerint a székelyek egyetlen ispán alá történő szervezése és a király azon szándéka, hogy a német lovagrendet kiűzze az országból, összefügg egymással.³² Miután a szászokat hasonlóképpen egyetlen ispán, a szebeni hatalma alá szervezik, a kézdi ispánság megszűnik, hisz Kézd a szászoknak szánt területen volt. Csupán az vethet fel kérdéseket, hogy (Szász-) Kézd a kézdi főesperesség területén kívül feküdt, és a településen a régészek nem tudnak Árpád-kori várról (de az is tény, hogy a korai templom romjait mindeddig alaposabban nem kutatták).

A telegdi főesperesség korai története sok hasonlóságot mutat a kézdi főesperességével, azonban az „Andreanum” intézkedései az előbbit nem érintették. A székelyek erdélyi megtelepedésekor a király a telegdi várispánságot is igénybe vette, és az egyházas helyek szaporodása miatt ebben az esetben is szükség lehetett főesperesség létrehozására, akár csak az ispán segítségére az alapítás folyamata során. A forrásokban első alkalommal 1235-ben jelenik meg a telegdi főesperes,³³ ekkor viszont már bizonyára a fehérvári káptalanban székelt. A főesperesség neve „Tilecde”³⁴, „Tilled”³⁵, „Thylegd”³⁶, és többször „Tylegd”³⁷ formában is szerepel a dokumentumokban, elképzelhető azonban, hogy kezdetben a „Tilegd” név lehetett használatban, amely valószínűleg megegyezett a várispánság nevével. A székely ispáni méltóság létreho-

---

32 Kordé Zoltán: *A székely ispáni méltóság története a kezdetektől 1467-ig*. Szeged, 2019, Szegedi Középkortörténeti Könyvtár, 19–23. p.

33 Hegyi Géza: Az erdélyi káptalan Árpád-kori- és Anjou-kori archontológiája (1199–1387). *Turul*, 2019, 92. köt. 2. füz. 79. p.

34 EO I. 179. sz.

35 EO I. 180. sz.

36 EO I. 439. sz.

37 EO II. 8. sz., 22. sz., 153. sz.

zásával a telegdi ispánság elvesztette a székely települések fölötti fennhatóságát, csak a vármegyei birtokok maradtak az ellenőrzése alatt. Az ispáni vár a tatárjárás során pusztulhatott el, és nem építették fel újra, de a címét – a vele járó jövedelmek miatt – a király továbbra is odaítélte hűséges embereinek. Valószínűleg ez a magyarázata annak, hogy a forrásokban maga a méltóságnév továbbra is fennmaradt. A telegdi főesperesség területe közel azonos lehetett az ispánság területével, de nem minden ide tartozó település rendelkezett székely joggal. A 13. század végén, a királyi hatalom meggyengülése után a vár közelében fekvő birtokok, amelyek a lecsökkent ispánság jövedelmeit biztosították, a székelyekhez kerültek. Az időszak egyik jellemzője a nagyurak hatalmának jelentős növekedése volt, a székelyek szervezete viszont védelmet biztosíthatott velük szemben.

Az 1220-as évekre, amikor a telegdi ispán hatásköre már csökkenőben volt, a főesperesség egyre inkább megerősödött, határai megszilárdultak, a főesperes pedig a káptalanból is elláthatta feladatát (ez elsősorban bírászkodás volt). Mivel ahhoz, hogy mindez így alakuljon, időre volt szükség, a főesperesség alapításának kezdetét leginkább a 12. század végére valószínűsíthetjük. A kézdi székelyekhez és a szászokhoz hasonlóan a megtelepedéstől a templomok építéséig és a papok felszenteléséig akár harminc év is eltelhetett, annál is inkább, mert tulajdonképpen egy folyamatról van szó. Az elmondottak alapján tehát joggal feltételezhetjük, hogy a telegdi székelyek megtelepedése valamikor a 12. század közepén vehette kezdetét.

HOL LEHETETT TELEGD (TILEGD)?

A telegdi főesperesség az erdélyi püspökséghez tartozott, Telegd pedig az erdélyi egyházmegye területén feküdt, azonban Erdélyben nem maradt fenn ilyen településnév, a ma is létező Mezőtelegd pedig Erdélyen kívül, Bihar vármegyében, a váradi püspökség területén fekszik. Ahhoz, hogy az előbbi Telegdet azonosíthassuk, olyan települést kell tehát keresnünk, amely megfelel bizonyos feltételeknek.

Mivel Erdélyben nem ismerünk Telegd helynevet, névcserére kell gondolnunk. Vizsgálódásunkban az a tény is segíthet, hogy az ország szervezése során létrehozott megyék legyező formájúak voltak, melyek központjai az ország belső felében helyezkedtek el. Ez Erdélyben sem

volt másképp, ahol a vármegyék központi várai – például Doboka, Kolozs, Torda, Küküllővár és Fehérvár – az országrész közepén vagy annak nyugati részén sorakoznak. Ha a telegdi főesperesség és a telegdi ispánság területe fedte egymást, a terület alakja pedig a jellegzetes legyezőszerű forma volt, Telegdet a főesperesség nyugati részében kell keresnünk. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy az ispánságok általában fontosabb utak találkozásánál, folyók feletti hidak közelében helyezkedtek el, és hogy az idők folyamán a legtöbb ispánsági központ fontos településsé vált. Abból kiindulva, hogy Mordovin Maxim szerint az ispánsági várakban találunk ugyan kápolnákat, maguk a plébániák azonban a váron kívül kaptak helyet,³⁸ főként olyan településben kell gondolkodnunk, amelynek az Árpád-korban két temploma is volt.

A felsorolt támpontokat szem előtt tartva feltételezhető, hogy Telegdi ispánsági központ utódja Marosvásárhely lehet. A település első említése – „Forum Siculorum” formában – a 13. század végéről származik.³⁹ Ennél valamelyest beszédesebb a 14. századi megnevezés, a „Novum Forum Siculorum,”⁴⁰ hiszen ebben már az „új” pontosítás is szerepel. Mivel sok helység cserélhetett nevet, érdemes szemügyre vennünk, megfelel-e Marosvásárhely a többi, korábban említett feltételnek. A település a telegdi főesperesség nyugati részén helyezkedik el, fontosabb utak találkozásánál, és a mai város magába foglalja az egykori Hídvég nevű helységet is (a Maroson közvetlenül a város szomszédságában volt a híd). A székelyföldi települések közül Marosvásárhely az egyetlen, amely a középkorban városi rangra emelkedett. Fontosságát az is bizonyítja, hogy a 14. század elején a ferencesek rendházat hoztak létre itt.⁴¹

Érdemes kitérnünk a két templom kérdésére is. Amint azt a különféle régészeti feltárások igazolták, Marosvásárhely már a 11–12. században lakott volt.⁴² A ferencesek építkezései az itteni vár területén a 14.

---

38 Mordovin: i. m. 787–788. p.

39 Hegyi Géza: Marosvásárhely első említése. *Certamen*, 2013. 1. sz. 178. p.

40 Uo. 177

41 Benkő Elek: Marosvásárhely – ferences kolostor. In Benkő Elek – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története*. Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK-EME-HRM, 453. p.

42 Pál-Antal Sándor: *Marosvásárhely története A kezdetektől 1848-ig*. Marosvásárhely, 2009, Mentor Könyvek Kiadó, 16. p.

század elején kezdődtek, de a régészek által a helyszínen talált két, V. István-kori dénár arra utal, hogy ezt megelőzően is folyt itt valamiféle tevékenység.⁴³ Az adott korban az új templomok építésekor előnyben részesítették azokat a helyeket, amelyeken korábban is templom állt, és emiatt tulajdonképpen eleve megszenteltnek számítottak. Ez a gyakorlat annyira általános volt, hogy a legtöbb székelyföldi templom belsejében a régészek megtalálták a korábbi templom vagy templomok maradványait. Saját templomuk helyének megválasztásakor a ferencesek is figyelembe vehették, hogy egy korábban létező templom, még ha az adott időszakban romos is lehetett, megszentelt helyen áll. Ha a korábbi templom egy vár területén kapott helyet, ami tulajdonképpen királyi terület volt, még inkább számításba jöhetett az új helyszíneként. A ferencesek megtelepedését szinte biztosan a város vagy a király támogatta,⁴⁴ és mivel Vásárhely esetében elsősorban a király jöhet szóba, könnyen elképzelhető, hogy a romos telegdi várat valamelyik magyar király – talán éppen I. Károly – engedte át a ferenceseknek, hogy a helyére kolostort építhessenek maguknak. Ha ez valóban így történt, Marosvásárhely a 12. század végén rendelkezhetett két templommal. Ezt a feltételezést erősíti az is, hogy a város körül több olyan település is van, mely a székely nemzetségi szervezet ágneveit viseli: Názánfalva, Meggyesfalva, Nyáradkarácsony, Székelyvaja, Seprőd, Nagyadorján, de ilyen a Vácmán dülőnév is. Ezek a helynevek székely előkelők neveiből vagy a székely nemzetségi szervezet egy-egy nemének nevéből származhatnak. Az elmélet gyenge pontja, hogy Telegd- vagy Tilegdhez kapcsolható marosvásárhelyi helynévről viszont nincs tudomásunk.

A TELEGDI FŐESPERESSÉG ÉS TELEGDI SZÉKELYEK ÁRPÁD-KORI FELTÉTELEZETT, RÖVID, VÁZLATOS TÖRTÉNETE

A székelyeket valamikor a 12. század közepén kezdték Erdélybe telepíteni. Megtelepedésük előtt a későbbi telegdi főesperesség területén részben a telegdi ispánság, részben királyi szolgálonépek lakta

---

43 Benkő: i. m. 453. p.

44 Karácsonyi János: *Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*. Budapest, 1922, MTA, 28. p.

királyi udvarbirtok osztozott.⁴⁵ Az ispánságok és udvarbirtokok területe nem volt összefüggő terület, ezért a két birtoktípushoz tartozó egységek egymás mellett, keverten helyezkedtek el.⁴⁶ A telegdi ispánságot a Telegden (Tilegd) székelő várispán vezette, a királyi udvarbirtok ispánja Udvarhelyen (Székelyudvarhely) tartózkodhatott. A székelyek a gyéren lakott terület már létező falvaiban vagy újonnan alapított falvakban telepedhettek meg. Mivel a tárgyalt korban a földközösség még általános volt, a különböző jogállású elemek együtt lakták ezeket a településeket, amelyek nagy területen, szórt rendszerbe szerveződtek. A királyi szolgálónépeknek megmaradtak a maguk vezetői, a székelyek pedig a telegdi várjobbágyok és saját előkelőik irányítása alá kerültek. Idővel az utóbbi két kategóriába tartozók összekeveredhettek, és a székely előkelők várjobbágyi tisztséget kaphattak, egyes várjobbágyokat pedig a székelyek vezetésével bízhattak meg.

A falvak népei a 12. század végére költöztek a templomok közelébe, és a templomok, valamint a papok számának növekedésével Telegd központtal (innen a név) a főesperességet is megszervezték. A főesperes a telegdi várispánnal közösen ítélkezett a várnépek és a székelyek fölött, a királyi szolgálónépek fölött viszont ezek ispánjával együtt járt el. A terület egységét tehát a telegdi főesperesség biztosította, ugyanis a főesperes fennhatósága a szolgálónépekre, a várnépekre és a székelyekre egyaránt kiterjedt. Az 1220-as években, amint erről már volt szó, II. András király létrehozta a székely ispáni méltóságot, és emiatt a telegdi székelyek kikerültek a telegdi ispán hatósága alól. Az itteni főesperes ekkor már a fehérvári káptalanban székelhetett, teendőit rendszeres látogatások során intézte. Mindez azzal járt, hogy a telegdi várispánság egyre inkább csak saját birtokainak jövedelmére támaszkodhatott. Ebben a helyzetben következett be a tatárjárás, amely Erdély középső részében nagy pusztítást végzett: a lakosok részben elmenekültek, részben rabságba estek, sokan pedig egyszerűen elpusztultak. Mivel a mongolok számos várat leromboltak, joggal feltételezhető, hogy a telegdi vár is ekkor pusztulhatott el.

---

45 Kordé Zoltán: Szolgáltató nép. In Kristó Gyula – Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.): *Korai Magyar Történeti Lexikon*, Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó, 654–655. p.

46 Kristó Gyula: Várispánság. In K Kristó Gyula – Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.): *Korai Magyar Történeti Lexikon*, Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó, 714–715. p.

A tatárjárás utáni hatalmi vákuum idején a szolgálónépek egy része, valamint a telegdi vár várnépeinek töredék része is a székelyek sorába állhatott. A székelyek jogállása magasabbnak számított, mint a szolgálónépek és a várnépek jogállása, így sokak számára kívánatos lehetett, hogy székellyé váljanak. A tatárjárás után a király is elnézőbb lehetett e tekintetben, hiszen nagyobb szüksége volt hadra fogható elemekre, mint a tartózkodási helyétől távol lakó szolgáló népekre. 1264-ben Feketehalom vára alatt V. István, az akkori ifjabb király nehéz csatát vívott IV. Béla király emberei ellen, és győzelméhez a székelyek is hozzájárultak. Amint IV. László király 1273-beli oklevelében áll, „...a szászok és Erdély más népei apánkhoz pártoltak, elismervén őt a terület jogos urának.”⁴⁷ Az események idején Erdélyben a szászok mellett a székelyt és románt tartották népnek, így a többes szám használata azt jelenti, hogy a székelyek is az V. Istvánt megsegítők közé tartoztak. Igen valószínű, hogy hűségük miatt a király maga is felfigyelt a székelyekre: a kézdi székelyek egy részét az Aranyos folyó mellé telepítette, a tatárjárás által elpusztított Torda vármegyei falvak pótlására, és elképzelhető, hogy Telegd váralja települést vásártartási joggal látta el, aminek következtében az említett helység idővel a Vásárhely névre cserélte korábbi nevét. V. István és IV. László a telegdi ispán méltóságot – feltehetően a várispánsági birtokok jövedelmeivel együtt – még odaítélte kedves embereinek. A 13. század végére azonban a királyi hatalom meggyengült, és a telegdi vár még megmaradt birtokai valószínűleg a székely előkelők kezébe kerültek, a maradék várnépek pedig beilleszkedtek a székelyek közé. A ferencesek IV. Béla király idejében kerültek közel a királyhoz, és befolyásuk a későbbiek során sem szűnt meg. A telegdi vár romjait III. András vagy I. Károly (Róbert) engedhette át nekik, hogy a helyén rendházat építhessenek. Telegd várának neve pedig feledésbe merült, és mindössze a telegdi székelyek, valamint a telegdi főesperesség nevében maradt fenn.

---

47 Kristó Gyula (szerk.): *Középkori históriák oklevelekben*. Szeged, 2000, Szegedi Középkorász Műhely, 101. p.

Gál Levente

AZ ÖRMÉNY KÉRDÉS EGY SZÉKELYFÖLDI LAPSZERKESZTŐ SZEMSZÖGÉBŐL

– *Vákár P. Arthur konstantinápolyi útja* –

BEVEZETÉS

1915. március 24-én történt a 20. század első nagy népirtása, amelynek megítélése napjainkban sem egységes. Az események hatására az európai közvélemény a szövetségi rendszerek függvényében alakult: az antant hatalmak törökellenes és örménypárti magatartásával szemben a központi hatalmak államai törökbarát és örményellenes álláspontot tettek magukévá. A genocídium elismerése máig megosztja a világot. Törökország tagadja az események szisztematikus jellegét, de az örmény népirtást elismerő 25 független ország között sem szerepel a központi hatalmak minden utódállama: Ausztria 2015-ben, Németország 2016-ban tett elismerő nyilatkozatot, Bulgária és Magyarország azonban továbbra sem foglalt állást a kérdésben.

A törökországi örmények helyzetéhez való magyar viszonyulást nagyban befolyásolta Magyarország első világháborús szövetségi rendszerbe való betagozódása, de az örményellenes diskurzusra való nyitottság okai visszavezethetők az erdélyi és magyarországi örményekkel szemben tanúsított ellenállásra letelepedésük és integrációjuk időszakában.

AZ ÖRMÉNY KÉRDÉS

Az Oszmán Birodalom területén élő örmények a 16. században veszítették el függetlenségüket, amikor az oszmán-perzsa háborút lezáró 1555-ös amasziai békeszerződés eredményeként Örményországot keleti és nyugati részre osztották. Ekkor vált Nyugat-Örményország az Oszmán Birodalom részévé. Az oszmán vezetés hozzákezdett a terület demográfiai térképének átalakításához: előbb törökökkel és kurdokkal, majd a 19. század folyamán cserkeszekkel telepítette be az örmény tartományokat. Céljuk az örmények számarányának csökkentése volt,

hogy egyik tartományban se képviseljenek többséget. A muszlim hitű nem-örmény népek a hatóságok támogatását élvezve vérengzések és erőszak árán szerezték meg a korábban az örmények tulajdonában levő földbirtokokat.¹ Örmények a birodalom más részein is éltek, az évszázadok során a legtöbb tartományban jelentős közösségeik alakult ki. Főként az Oroszországgal való háborúk sújtották az általuk lakott területeket, melyek hatására felerősödött a birodalmon belüli elvándorlásuk és elvárosiasodásuk. A tartományi városokban letelepedve, az általuk folytatott kereskedelem, kézművesség és ipar révén erős városi középréteget alkottak, az oszmán társadalmi struktúra szerves részévé váltak.² A 19. század végén felgyorsult a törökországi örménység polgárosodása, az 1890-es években megalakultak az első örmény polgári értelmiségi pártok, melyek szabadságmozgalmaikban és autonómiatörekvéseikben az erős török nacionalizmusba ütköztek.³

A soknemzetiségű Oszmán Birodalomban a hatalom továbbra is török kézben volt, ezt a helyzetet azonban csak az erőszak politikája révén tudták fenntartani. Görögország 1830-as függetlenedésének hatására a vezető réteg felismerte a birodalom egységét fenyegető veszélyt. Részleges reformokat vezettek be, egyenlő jogokat ígértek a birodalom polgárainak, és megnyitották a közigazgatást a nem-muszlimok előtt. Az örmények jogállása és társadalmi-gazdasági helyzete szintén átalakult, bár a folyamat meglehetősen lassúnak bizonyult. A nemzetiségi kérdés megoldásában azonban továbbra is az erőszak politikája dominált, etnikai tisztogatások sora vette kezdetét a nem-török népek körében. A birodalomban az örmények ellen irányuló mézszárlások 19. századi csúcspontja az 1894–1896-os vérengzés volt; ennek mintegy 300 000-en – többségükben örmények – estek áldozatul.⁴

II. Abdul Hamid szultán 33 évig tartó uralkodása alatt (1876–1909) komoly lépéseket tett az etnikailag tiszta török állam létrehozásáért. Uralkodásának végét az ifjútörök forradalom hozta el (1908. július), melynek eredményeként visszaállították az általa 1876-ban felfüggesz-

1 Nikolaj Hovhanniszián: *Az Örmény Genocídium*. Budapest, 2007, Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, 25–26. p.

2 Elke Hartmann: *Örmény élet az Oszmán Birodalomban*. Budapest, 2021, L'Harmattan, 30–33. p.

3 Krajcsir Piroška: A XX. század első népirtása. *Deliberationes*, 2015. 2. sz. 88. p.

4 Hovhanniszián: i. m. 41. p.

tett alkotmányt. A szultánt követő ifjútörök kormány folytatta elődje örményellenes belpolitikáját, ugyanis a széthulló birodalmat nem sok nemzetiségű polgári-, hanem egységes nemzetállammá kívánta átalakítani.⁵ Az első világháború következtében kialakult politikai körülmények kedveztek a török elképzelések megvalósításának.

Az újabb népiirtás 1915 februárjában vette kezdetét. Ekkor – hadügy-minisztériumi rendeletre – a besorozott örmény katonákat lefegyverezték, és 50–100 fős csoportokban kivégezték őket. Április 24-én letartóztatták és elhurcolták a nyugati örmény elit tagjait, a pártok vezetőit és a közéleti személyiségeket kivégezték. Ezzel a jól szervezett csapással az örmények elvesztették a szerveződés és ellenállás képességét. Május 14-én a szultán jóváhagyta a deportálásról szóló törvényt, így lehetővé vált kilakoltatásuk, és az arab sivatagokba, Szíriába és Mezopotámiába való deportálásuk.⁶ A birodalom egész területén meggyilkolt örmények számát a kortársak 800 000 és 1 500 000, a deportáltak számát 300 000 körülire becsülték. Emellett az örmények elvesztették hazájuk jelentős részét, a teljes Nyugat-Örményországot és az Örmény-hegyvidék kilenczted részét is.⁷ A maradék részen jött létre 1918-ban az Első Örmény Köztársaság.

Az örmény kérdés tekintetében az európai közvélemény két narratíva mentén sorakozott fel. Az antant hatalmak országai az örményeket támogató (armenofil) álláspontra helyezkedtek, hangsúlyozva az örmények nyugati civilizációs jegyeit. A központi hatalmak országaiban – így Németországban és az Osztrák–Magyar Monarchia területén is – az örményellenesség nyert teret. A német oszmánpárti sajtó hatására a magyar hírlapokban az armenofil narratíva mellett újra megjelentek a múltból már ismert örményellenes sztereotípiák – például a kapzsiság, uzsoráskodás, szeparatizmus és hazafiatlanság, az ún. zsidó tulajdonságok. 1914 októberében az Oszmán Birodalom hadat üzent Oroszországnak, így a központi hatalmak oldalán belépett a háborúba;

5 Krajcsir: i. m. 89–98. p.

6 Hovhanniszján: i. m. 59–70. p.

7 Kránitz Péter Pál: *Örményellenesség és armenofília. Az örmény kérdés versengő narratívái Magyarországon és Európában.* (Doktori értekezés). Budapest, 2023, Pázmány BTK Történelemtudományi Doktori Iskola. https://disszertacio.ppk.e.hu/id/eprint/218/1/BTK_DD_2023_kranitz.pdf (Utolsó letöltés: 2024. április 24.)

csatlakozása természetesen a törökbarát hangok felerősödését eredményezte szövetségesei körében. A magyar közvélemény a háborús propaganda áldozatává vált: a német vezérkar hatására a hivatalos török álláspont egyre inkább előtérbe került. A népiirtással kapcsolatos első hírek hatására felerősödött az örményellenes narratíva a hazai sajtóban; többnyire az örmény szeparatizmust jelölve meg az események okaként.⁸

A mézszárlásokról a korban számos nemzetközi jelentés készült. 1915-től az antanthatalmak jegyzékekben követelték a vérengzés beszüntetését, Franciaország, Nagy-Britannia és Oroszország pedig egy május 24-én adott közös nyilatkozatban az emberiség és civilizáció elleni bűncselekménynek minősítette a történeteket.⁹ A Monarchia közös minisztériumai is átfogó ismeretekkel rendelkeztek a népiirtásról, hiszen a Konstantinápolyban élő osztrák–magyar diplomaták folyamatosan beszámoltak arról, hogy éppen mi zajlik Törökországban. A nyílt állásfoglalás és bárminemű beavatkozás azonban a szövetségi rendszer megsértését vonta volna maga után.

A magyar katolikus klérus és örmény katolikus egyház próbált hatást gyakorolni a politikumra az ügy kormányzati kivizsgálása és a keleti keresztények megsegítése érdekében. A magyar és a német katolikus püspöki kar 1915. november 25-én tartott titkos tanácskozásának fő témája a keleti katolikus misszió lehetősége volt. A francia és német papság Oszmán Birodalomból való kiutasításával az osztrák–magyar katolikusokra hárult az elárvult keleti keresztények pasztorálása. A Törökország területén tartózkodó osztrák–magyar egyházi személyek, a magyar–török kapcsolatok szempontjából, előnyös tudományos és kultúrpolitikai tevékenységet fejtettek ki. Jelentéseikből kiténik, hogy a keleti misszió legfontosabb feladata ebben az időszakban az örmény- és keresztényüldözések megakadályozása, a katolikusok elleni vérengzések megállítása volt.

---

8 Kránitz: i. m. 79. p.

9 Vizi Balázs: Népiirtás-e az örmény népiirtás a nemzetközi jog fényében? *Regio*, 2021. 1. sz. 61. p.

VÁKÁR P. ARTHUR

Vákár Péter Arthur diplomata, lapkiadó, közíró, magyar királyi kormányfőtanácsos 1879-ben született Gyergyószentmiklóson örmény földbirtokos-kereskedő családban. Jogi tanulmányai befejezését követően szülővárosában élt, nyomdát alapított, *Csikvármegye* címen saját lapot szerkesztett. A helyi és vármegyei képviselőtestület tagjaként segítette a székelyföldi település fejlődését. 1916-ban szerepet vállalt az elmenekült székelyföldi családok visszatelepítésében, 1917-ben csatlakozott az Erdélyi Szövetséghez, szorgalmazta az Erdélyi Királyi Kormánybiztosság felállítását, 1918 márciusától pedig a gyergyói részek kormánybiztosi megbízottja lett. 1918. november 2-án a megalakuló Gyergyói Nemzeti Tanács elnökévé választották. Az impériumváltást követően Budapestről képviselte az erdélyi menekültek ügyét. Érdemeit 1923-ban kormányfőtanácsosi címmel jutalmazták. Később a minisztérium sajtóosztályán helyezkedett el, majd létrehozta a Magyar-Amerikai Híradó sajtóügynökséget, amely közel 70 észak- és dél-amerikai lapnak tudósított. 1945-től visszatért szülőföldjére és megírta visszaemlékezéseit. 1958. február 11-én hunyt el; a gyergyószentmiklósi örmény temetőben nyugszik.

A VÁKÁR-JELENTÉS

Csernoch János bíboros-hercegprímás az Országgyűlés főrendiházi tagjaként 1916. április 17-én kapott részletes jelentést a mészárlások menetéről és kiterjedéséről dr. Mosony Lipót világi paptól, aki 1914-től tartózkodott a török fővárosban.¹⁰ Vákár P. Arthur egy hónappal később, 1916 májusában utazott Törökországba, útlevele tanúsága szerint tanulmányi céllal. Megbízatása körülményeire vonatkozóan egyetlen forrásdokumentum maradt fenn: Ahmed Hikmet Müftüoğlu budapesti török nagykövet 1916. június 21-én tett jelentése.¹¹ Eszerint a magyarországi örmény papok több ízben megkeresték Csernoch

10 Csorba György – Fodor Gábor: Mosony Lipót – történeti kutatás és magyar kultúrpolitika Konstantinápolyban 1914–1916. *Századok*, 2018. 2. sz. 317–350. p.

11 A török nyelvű (arab írásjelekkel készült) jelentés digitális másolatát dr. Fodor Gábor turkológus-történész jóvoltából tanulmányozhattuk, magyar fordítása dr. Papp Sándor orientalista nyelvésznek köszönhető. A forráscsoport levéltári jelzete: T. C. Cumhurbaskanlıđı Devlet Arşivleri Başkanlıđı Osmanlı Arşivi, DH EUM 2 Şb 25/4/2–11, ill. HR SYS 02883/21/030-44.

bíborost, melynek hatására tárgyalások kezdődtek az egyházi méltóságok körében, akik képviselőházi tagjaik révén kormányzati vizsgálat indítását szorgalmazták. Vákár a vizsgálat megkezdése előtt utazott Konstantinápolyba, hogy az örményeket érintő tömeggyilkosságokról újabb bizonyítékokat gyűjtsön. A konzuli jelentés célja az ő küldetésének megakadályozása volt. Ismeretes továbbá, hogy Vákárt megfigyelés alatt tartották, és a török titkosszolgálat készen állt arra, hogy visszatérésekor megakadályozza a megszerzett dokumentumok célba juttatását.

Az iratokban szereplő hivatalos úticél ellenére küldetésének indítéka egyértelműen a törökországi örmények helyzetének feltérképezése volt, amelyhez Vákár a hazai egyházi előljárók támogatását élvezte, de saját egyházi kapcsolatait is igénybe vette. Fia, Vákár Tibor építésmérnök, képzőművész önéletírásából tudjuk,¹² hogy útitársa egy jó barátja, Bodurián János Megerdics örmény szertartású plébános, az erzsébetvárosi mechitarista házfőnök volt, az örmény nyelv kiváló művelője.¹³ Bodurián Törökországban született, így jelentős helyismerettel rendelkezett, beszélte az örmény és a török nyelvet is, és jó egyházi kapcsolatai révén sikerült egy évvel korábban, a nagy vérengzés időszakában 100 örmény fiatalat átmenekítenie Erdélybe.¹⁴ A székelyföldi lapkiadó és szerkesztő munkáját segítette Pungutz Vártánesz Antal is, aki 1914–1918 között az isztambuli örmény gimnázium tanára és a közös hadsereg táborigazgatója volt.¹⁵ Vákár útitársai közreműködésével részletes dokumentációt készített az általa tapasztaltakról, melyet

-
- 12 Vákár Tibor 1908-ban született Gyergyószentmiklóson. 1923-ban hagyta el szülővárosát. 1926–1930 között mérnöki és építésmérnöki, 1930–1932 között pedig képzőművészeti tanulmányokat folytatott. 1940-től Észak-Erdélyben az Államépítészeti Hivatal mérnökeként dolgozott Kolozsvárott. 1941-től Marosvásárhely főmérnöke volt. 1941–44 között Erdélyi városoknak készített városrendezési tervek, katonai üdülőket tervezett, épített. Apja halálát követően gyakran utazott szülővárosába. Tarisznyás Márton kérésére 1961-ben elkészítette a múzeum rendezési tervét. A 70-es évektől helytörténeti jellegű jegyzeteket készített az örménység múltjának feltárása céljából. 2000-ben Gyergyószentmiklós díszpolgárává avatták. 2002-ben hunyt el Budapesten.
  - 13 Vákár Tibor és Vákár P. Arthur emlékiratai a Tarisznyás Márton Múzeum gondozásában jelentek meg 2023-ban, *Vándorló lelkek. Gyergyói Vákárok önéletírásai* címmel.
  - 14 Bálintné Kovács Júlia: Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (3. rész). *Erdélyi Örmény Gyökerek*, 2010. 156. sz. 29. p.
  - 15 Gabányi János: Kerek évforduló 130 évvel ezelőtt született Pungutz Antal dr. *Erdélyi Örmény Gyökerek*, 2018. 237. sz. 40. p.

sikeresen hazajuttatott Magyarországra. Fia így ír erről visszaemlékezéseiben: „Édesapámék már akkor látták a vészes tényeket, és fényképek-rajzok bizonyító albumát is hozták. Ebben láttam a fahidakon boruló sortüzet örmény gyermekekre, kétszárnyú »vasszüzet«, mely 10 cm-s szegerdejével öleli halálra az elítéltet és »szurokszímát«, melyet a megkínzott örményekre húztak.” Ifj. Vákár Tibor¹⁶ elmondása szerint az örménymészárlásokról készült dokumentáció másodpéldányát, amelyre édesapja is hivatkozik önéletírásában, a család a kitelepítéstől (1951–1953) való félelmében semmisítette meg. Vákár P. Arthur tervezett – a népirtást ellenző – parlamenti felszólalásának körülményei ismeretlenek, hivatalos források jelenleg nem állnak a rendelkezésünkre a kérdésben.¹⁷ A Vákár-jelentés a szövetségi rendszer szorításában aligha válthatta ki a remélt hatást.

A konstantinápolyi útról hazatérve Vákár két cikket publikált az *Ellenzék* hasábjain. 1916. július 24-én közölte írását *Az örmény kérdés* címmel, melyben Orbok Attila *Igazság az örmények forradalmi mozgalmáról* című kiadványának hatására fogalmazta meg gondolatait.¹⁸ Utalást tett ugyan törökországi utazására, de álláspontját tekintve

Dr. Vákár P. Arthur (jobbról)
és P. Pungutz Vártáncs Antal,
Konstantinápoly, 1916

16 Vákár P. Arthur unokája, a családi hagyaték gondozója.

17 Fodor Gábor: *Az örménykérdés a magyar források tükrében, 1848–1939. Az Oszmán Birodalom örmény lakosságának 19–20. századi története magyar szemmel.* (Doktori értekezés). Budapest–Isztambul, 2018, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.

<https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/40317/T%C3%A9zisek-converted.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (Utolsó letöltés: 2024. április 24.)

18 Teljes cím: *Az igazság az örmények forradalmi mozgalmáról. A Császári Ottomán Kormányának az örmények államellenes mozgalmáról beszerzett eredeti hivatalos adatai nyomán.* A kiadvány Budapesten jelent meg 1916-ban, és a török kormány hivatalos álláspontját volt hivatott népszerűsíteni.

semleges maradt, bár a háborús felek szélsőséges álláspontját elutasította: „Nem bíráljuk, hogy melyik szempont nemesebb, emelkedettebb, mert szerintünk az örmény kérdés rendezését és megoldását ezek a nemzetek nem vállalhatják, mert e kérdés rendezéséhez az örmény nemzetén kívül azon nemzeteknek van a legtöbb joguk, akik e kérdés rendezésétől – mint harmadik személy – előnyt nem várnak és károsodástól nem tartanak.”¹⁹

Itt a magyarörmények szerepére célzott, amelyet a következőképpen fogalmazott meg: „Az örmény kérdés rendezésénél a magyar nemzetre egy fontos és tisztes pozíció vár. A magyar-örménység élő testrészét képezi a magyar nemzetnek. A magyar-örménység csak magyar hazafiakat nevelt a hazának, mert a lovagias magyar nemzet sohasem szolgáltatott okot arra, hogy 400 éves múlt után a magyar-örménység más utakat keressen, mint amely utak a magyar nemzet útjai voltak. A törökországi örménység előtt tehát példaképpül állhat a maroknyi magyar örménység...” A cikk második felében elvetette a török szándékosság gondolatát, mely álláspont – a háborús cenzúra nyomása alatt – valószínűleg ellenkezett meggyőződéssel. Vákár cenzúrázott sajtóban közölt cikkei nem tartalmazhattak utalást az örményekkel szemben elkövetett embertelenségekre. A korszak erdélyi sajtójában egyáltalán nem esett szó az örmény népirtásról; az első említések jóval később, 1918 októberében jelentek meg az *Ellenzék* hasábjain.²⁰

ÖSSZEZGÉS

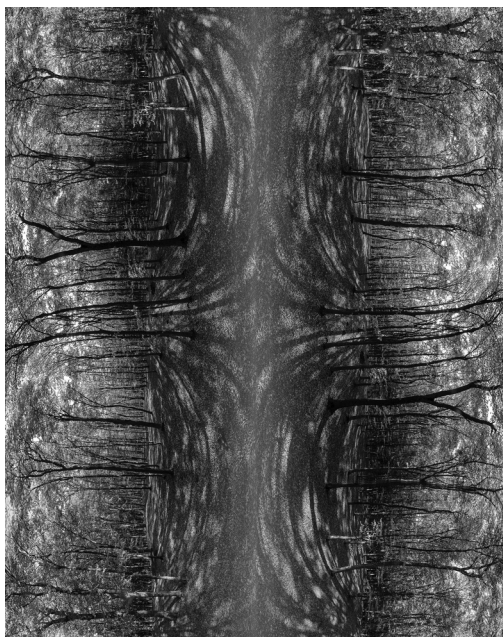
A magyarországi örménység a dualista államszerkezet keretei között próbált törökországi nemzettársai segítségére sietni. A katolikus egyház keleti missziója és a Vákárhoz hasonló diplomaták küldetései nem voltak eredménytelenek, de a népirtás mértékét aligha befolyásolhatták. A magyar álláspont a keleti kérdés tekintetében a világháború utáni önállósodással vált egyértelművé. A magyar állam és a területén maradt magyarörmények aktív szerepet vállaltak az Európába érkező örmény menekülthullámmal kapcsolatos humanitárius mozgalom megszervezésében. A törökországi menekültek által megnőtt budapesti örmény közösség

19 Vákár P. Arthur: Az örmény kérdés. *Ellenzék*, 1916. július 24. 1. p.

20 Poósz Lóránd: Az örmény népirtásról és erdélyi visszhangjáról. *Látó*, 2008. 4. sz. 71–73. p.

egyházi újjászervezése következtében 1932-ben 290 család részvételével megalakult a Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség.²¹

Az impériumváltást követően Vákár számos erdélyi politikustársához hasonlóan szülőföldje elhagyására kényszerült. 1921-től az Országos Menekültügyi Hivatal kötelékében az erdélyi menekültek érdekeit képviselte, majd a minisztérium sajtóosztályán folytatott eredményes publicisztikai tevékenységet. 1923-tól kezdődően családja is követte őt a fővárosba; a gyergyószentmiklósi Vákár család élete a budapesti örmény közösség kötelékében folytatódott.

Közösség, 2024 (digitális nyomtatás, 57 x 70 cm)

---

21 Kránitz Péter Pál: Az örmény népirtás menekültjei Magyarországon. <https://ujkor.hu/content/az-ormeny-nepirtas-menekultjei-magyarorszagon> (Utolsó letöltés: 2024. április 24.)

Lőrinczi Dénes

AZ 1879-ES ILLYEFALVI TŰZESETEK

– Adalékok az egykori mezőváros történetéhez –

Az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot követően a középkori kiváltságok elviekben megszűntek, és a közigazgatási rendszer fokozatos modernizáción ment keresztül. Ennek eredményeként a nagyobb települések önálló törvényhatósággal rendelkező, ún. „taxás” városokká alakultak.¹ Illyefalvát egészen az 1876-os közigazgatási átszervezésig mezővárosként tartották számon, ám mivel az új kritériumoknak nem tudott megfelelni, nagyközséggé minősítették át (Bereckkel és Oláhfaluval együtt).²

A 19. század második felében a háromszéki települések építkezési szokásaira több utazó is felfigyelt. Ezek közül majdnem mindegyik kiemelte e szokások előnyeit és szépségét, ugyanakkor azonban rámutattak a bennük rejlő jelentős tűzvédelmi kockázatokra is. Ürögdi Nagy Ferenc, aki az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc előtt járt Szemerján, részletesen foglalkozott a település sűrű, ámde rendezetlen beépítettségének kérdésével, és az ebből fakadó veszélyekkel is. Megfigyelése szerint Szemerja *„csekély terjedelmű helység, de dugva lakosokkal, egy kicsiny hangyafészek. Utcái keskenyek, a szomszédok, kivált ha nem perestársak, egymással az utcán keresztül amúgy magyarosan kezet szoríthatnak. Ház házon fekszik, a telkek szűkek. Azonban a telkek s rajtuk az épületek szabályozatja a legrendetlenebb, mit csak gondolni lehet. Némely ház homlokzatával az utcára néz, mást hosszába fektettek, mást ismét a telek valamelyik belső oldalára hánytak; éppen úgy bánnak a gazdasági épületekkel is. Minden gazda saját ízlését és kényelmét tekintve osztályoz telke s épületei elrendezésében, a közrendre, csínosságra, amint mondják, a falu díszére, közbátorságra semmi tekintet. Kevés kivétellel úgy találtam ezt az egész Háromszéken.”* A keskeny utcákban tehát a házak szorosan egymás mellett helyezkedtek el, a telkek rendezetlenek voltak, és

---

1 Pál Judit: *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914*. Csíkszereda, 2003, Pro-Print Könyvkiadó. 16. p.

2 Pál: i. m. 29. p.

mindazok a természetes vagy épített akadályok, amelyek meggátolhatók volna a tűz gyors terjedését, teljességgel hiányoztak.³

Közel fél évszázaddal később, 1879-ben Kozma Ferenc is hasonló következtetésekre jutott. Amint írta, a falvak központja rendszerint a templom volt, amely vagy valóban a község közepén, vagy valamely magaslaton épült. Körülötte – azaz a tűzvésektől viszonylag védettebb területen – általában az iskola, a községháza, valamint a papi és tanítói lakások kaptak helyet. A főút mentén sűrűn elhelyezkedő házak és a mellékutcák elrendezése ugyan praktikus volt, de a nádfedeles és zsindeletős épületek továbbra is komoly tűzveszélyt hordoztak magukban. Ugyan a cserépfedél alkalmazása egyre elterjedtebbé vált, de kéményt továbbra se mindig építettek, és ez jelentős mértékben hozzájárult a tüzesetek gyakoriságához.⁴

1879-ben Illyefalván a tűz elleni védekezés sem volt megfelelően megszervezve.⁵ A tűzvédelemmel kapcsolatos feladatokat részben a község elöljárói látták el, a települések általános közbiztonságáért azonban az Erdélyben már működő Magyar Királyi Erdélyi Csendőrség volt a felelős. A település a sepsiszentgyörgyi csendőrőrs fennhatósága alá tartozott, és tűz esetén az oltás irányítása mindaddig az itt járőröző csendőrök feladata volt, amíg az illetékes hatóságok a helyszínre nem érkeztek. Ezenkívül szintén a csendőrök kötelessége volt kivizsgálni a tűz keletkezésének körülményeit; nekik kellett megállapítaniuk, hogy azt természeti csapás, gondatlanság vagy szándékos gyújtogatás okozta-e. A vizsgálat kiterjedt az érintett épületek tulajdonviszonyaira, biztosítási állapotára, valamint a keletkezett károk mértékére is.⁶ Az 1879-es évben több jelentős illyefalvi tüzesetről is tudunk. Április 23-án például este fél kilenc körül ismeretlen okokból kifolyólag tűz ütött ki

3 Ürögdi Nagy Ferenc: *Brassótól Kézdivásárhelyig. Az utazás divatja. Útleírások, útjegyzetek az 1848 előtti Erdélyről.* Bukarest, 1973, Kriterion Könyvkiadó. 76. p.

4 Kozma Ferenc: *A Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota.* Budapest, 1879, Franklin-Társulat Nyomdája. Reprint. Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda, 2008, Székely Nemzeti Múzeum – Státus Kiadó. 107. p. (A hasonló kiadás Boér Hunor gondozásában jelent meg.)

5 1811-ben a kerületi szolgabíró irányítása alatt Illyefalván létezett tűzrendészet. Lásd: Tóth Szabolcs Barnabás: *Háromszéki tűzoltószerek.* Sepsiszentgyörgy, 2015, Háromszék Vármegye Kiadó, 34. p.

6 Némethy Ferenc: *A M. Kir. Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz. II–III. rész. A M. Kir. Csendőrség hatásköre, jogai, szolgálati teendői s eljárása.* Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 81–82. p.

Törös Mihály csűrében, és a lángok rövidesen Kis Ferenczné csűrére, Zajzon Sámuelné csűrére és istállójára, Benkő Elek csűrére és disznóóljára, Incze Domokos csűrére, valamint Antal Ferenczné csűrére, istállójára és sütőházára is áterjedtek. Az eset tehát összesen hat szomszédot érintett – Töröst is beleértve –, és bár emberéletet nem követelt (sőt, állat sem pusztult el), az anyagi kárt mintegy 985 forintra becsülték.⁷

Ugyanebben az évben július 24-én, délután négy óra körül Farkas Mihály istállója gyulladt ki. A tűz ezúttal 10 lakóházra, 15 istállóra és 22 csűrre terjedt át – az utóbbi épületekben tárolt takarmányt is elpusztítva –, továbbá négy szekérszín és öt sertésöl is leégett. Míg a kár összértéke elérte a 11 478 forintot, az érintett épületek közül azok, amelyekre tulajdonosaik biztosítást kötöttek, mindössze 600 forintra voltak biztosítva. A lángokat a közelben járőröző Tódor Sándor járőrvezető és Madár Pál csendőr vették észre, akik egy, a mezőn dolgozóktól szerzett szekéren siettek a helyszínre, és az oltásban is részt vettek, majd a helyi szolgabíró, báró Apor Gábor felszólítására letartóztatták Farkas Mihályt és fiát, Istvánt, mivel a tűzvész keletkezéséért őket tették felelőssé.⁸

Augusztus 9-én déli 12 órakor a helyi népiskolai tanító csüre borult lángba, aminek folyamányaként elégett 15 csűr (takarmánnyal együtt), 14 istálló, három lakóház fedele, elpusztult két ló, és egy kocsi is a tűz martaléka lett. A kár mintegy 7825 forintra rúgott. Az oltásnál jelen volt a közelben járőröző Fodor Sándor csendőr járőrvezető, valamint Veres Sándor és Mosiu János csendőrök is. Ezúttal a csendőröknek – szintén a szolgabíró utasítására – a helyi iskolaszolgát, Bakcsi Lukácsot kellett letartóztatniuk, akit gyújtogatással gyanúsítottak.⁹

Ahhoz, hogy az említett tüzesetek során keletkezett anyagi károk mértékét pontosabban érzékelhessük, érdemes a fenti kárösszegeket a kor bérezési viszonyainak kontextusában megvizsgálnunk: egy segédjegyző éves fizetése a tárgyalt időszakban 200 forint körül, egy tanítóé pedig 300 és 400 forint körül mozgott.¹⁰ Említést kell tennünk arról is, hogy a tárgyalt évben az illyefalviak már szinte biztosan tisztában

7 Román Nemzeti Levéltár, Kovászna Megyei Osztály (a továbbiakban: RNL KMO) Fond: 9, Háromszék vármegye, Allag: 850, Főispáni iratok, 155. ie.

8 RNL KMO Fond: 9, Háromszék vármegye, Allag: 850, Főispáni iratok, 155. ie.

9 RNL KMO Fond: 9, Háromszék vármegye, Allag: 850, Főispáni iratok, 155. ie.

10 *Nemere*, 1879. január 5., 2. sz. 8. p., valamint *Nemere*, 1879. március 23. 24. sz. 95. p.

voltak azzal, hogy a meg nem fékezett tüzek milyen kockázattal járnak. Egy 1878-ban – tehát az előző évben – történt jelentősebb tüzeset kapcsán a helyi újság, a *Nemere* már akkor felhívta a figyelmet a szakszerű tűzvédelem fontosságára, és egyúttal Háromszék vármegye 1871. szeptember 14-én elfogadott, 13 pontból álló tűzvédelmi szabályrendeletét is ismertette, amely a következőképpen nézett ki (a szöveget a mai helyesírási követelményeknek megfelelően javítottuk):

Tűzoltási rendszer:

1. Minden előjáróság köteles a tűzoltásra szükséges eszközökkel, ú[gy].m[int]. vízipuskákkal vagy fecskendőkkel és vaskankókkal a helység terjedelméhez képest – minden száz füstre négy vaskankót véve –, 6-24 forint büntetés terhe alatt a községet ellátni, a hanyagság kétszeres-háromszoros büntetést vonva maga után.

2. A járási tisztek évnegyedenként – és mikor szükségesnek látják – a községekbe kiszállnak, az oltóeszközöket megvizsgálják, és a hanyag községeket fennebbi büntetéssel sújtják.

3. A járási tisztek jelenlétükben minden község száz füst után egy fő- és legalább is két altűzoltó vezetőt választ, s az eszközök ezek felügyelete alá adatnak.

4. Az előjárók, a fő- és alvezetők a községeket tizedekre osztják, s minden tizednek kiszabják, hogy az oltásra miféle eszközökkel jelenjenek meg.

5. Amint a tűz kiütött s a vészharang megkondult, a községi előjáró s általában a munkaképes községi lakosok az égésnél a már kiszabott eszközökkel megjelenni tartoznak; a tűzhöz közel lakók természetesen kivétel alá esnek; a tűznél első megjelenők és az oltásban magukat kitüntetők 2-2 forint jutalomban részesítendők a büntetési pénzekből.

6. A tűznek elfojtására s tovább harapódzása gátlására a szükséges intézkedést a felügyelők vezetik az előjárók segédkezése mellett; az intézkedéseknek minden tag engedelmeskedni köteleztetvén. Az engedetleneket a községi előjáróság fokozatos pénzbírással büntetheti, az ellenszegülőket tüstént letartóztathatják, s büntetés végett az illető járási tisztnak feljelenteni szoros kötelességének tartsa. De az illető járási tiszt is a helyszínen azonnal jelenjék meg, s ügyeljen fel, hogy az oltás a célnak minden tekintetben megfelelő legyen, és a nyomozást a tűz eredetéről azonnal tegye meg.

7. A járási tiszt köteles a járásbeli helységeket bejárni és a sütő-pálinkafőző házakat, kovácsműhelyeket megvizsgálni; ahol azok nem lennének biztosan építve: rendelje meg, hogy azok tűzbiztosan – illetőleg kéménnyel – építtessenek, hasonlólag a kürtők is hasonvizsgálat alá esnek. Az újonnan építendő sütőházak az illető járási tiszt által kimutatott helyen és engedélye mellett építhetők.

8. A legközelebb fekvő községek tartoznak 12 forint büntetés terhe mellett a harangokat meghúzatni és tűzoltó eszközökkel a helyszínén megjelenni.

9. Minden lakos jószágá körül tartozzék gyümölcsfákat ültetni, nevelni, melyek a tűz terjedése ellen védelmet nyújtanak.

10. Büntetés terhe alatt tiltassék meg, hogy égő meztelen gyertyával, pipával s más gyújtószerekkel csűrben, istállóban s szalmás helyen senki se járjon; s a lakadalmazások alkalmával szokásos lövöldözések szüntessenek meg, s az illető járási tiszt által mint kihágások büntetessenek.

11. A tűzkármentesítés – minthogy a megtörtént károk csakis biztosítók által lesznek megtéríthetők – különösen ajánlandó.

12. E jelen törvényhatósági szabályok mellett az országos tűzrendőrségi szabályok, s jelesen az 1869. évi június 17-én 3365 R. sz. alatt kelt m. k. belügyminiszteri rendeletnek pontozatai érvényben maradnak.

13. Jelen szabályok 1873-ik év január hó első napján Három- és törvényesen egyesült Miklósvárszékek területén fekvő minden községben kötelezőleg fennálóknak tekintetnek.¹¹

A tény, hogy a településen mindezek ellenére is csak az 1899-es évben alakult önkéntes tűzoltóegyesület, jól mutatja, hogy a hatékony tűzvédelmi rendszer kialakulásához még egy Illyefalva méretű nagyközségben is évtizedekre volt szükség. Ugyanakkor látnunk kell, hogy a legfőbb akadályt e téren sokáig a képzett tűzoltók és megfelelő felszerelések hiánya jelentette. Végezetül azt is meg kell említenünk, hogy a tűzoltóegyesületek létrejötté igen fontos mérföldkőnek számított egy-egy település életében: a mintegy 70 tagot számláló illyefalvi egyesület például egészen a sepsiszentgyörgyi állami tűzoltóság kiépüléséig töltött be igen jelentős szerepet a tűzkárok visszaszorításában.¹²

11 *Nemere*, 1878. május 19. 40. sz. 158–159. p.

12 *Tóth*: i. m. 34. p.

Végh Balázs Béla

MICHAEL WEISS BRASSÓI SZÁSZ VÁROSBÍRÓ ÉLETE ÉS HALÁLA

Erdélyi német történetírók szerint a 17. század mind politikai, mind gazdasági értelemben mélypontnak számít az erdélyi százszok életében, különösen, hogy stratégiai helyzete miatt Erdély a nagy birodalmak (Habsburgok és oszmánok) érdekösszetűzéseinek célpontjává vált. Kivétel csupán a művelődés területén mutatkozik: a Dieter Drotleff által szerkesztett *Taten und Gestalten* című, 1983-ban kiadott gyűjteményes kötetben tucatnyi 17. századi szász személyiség szerepel, akik a korabeli európai, főleg német egyetemeken és főiskolákon folytatták tanulmányaikat, majd önkormányzati vezetőkként, városbírókként, polgármesterekként, királybírókként, aranyművesekként, csillagászokként, lelkészekként vagy oktatókként szolgálták nemzeti közösségüket. Ilyenek például Albert Huet (1537–1607), Michael Weiss (1569–1612), David Weyrauch (1573–1635), Martin Eisenburger (?–1640), Michael Herrmann (1602–1660), Georg Kraus (1607–1679), Valentin Franck von Franckenstein (1643–1697), Sebastian Hann (1644–1713), Marcus Fronius (1659–1713), Johann Sachs von Harteneck (1664–1703) és Israel Hübner (?–1668) is.

MICHAEL WEISS (1569–1612)

Az erdélyi szász történelmi emlékezet szerint Michael Weiss brassói városbíró, „a földvári hős” (Held von Marienburg) nem csupán saját városának szabadságáért harcolt, hanem a teljes erdélyi szászság szabadságáért is, valamint azért, hogy Erdély felszabaduljon a fejedelmi önkényuralom alól. Weiss Szászmedgyesen (Mediasch, Medias) született 1569-ben, és tanítványa volt annak a Christian Schesaeus nevű lelkésznek, aki szülővárosában az európai szintű humanista műveltséget képviselte. Édesapja 1583-ban a kolozsvári jezsuitákhoz, a Báthory István által 1581-ben alapított universitásra küldte tanulni, amely akkoriban Erdély leghíresebb felsőoktatási intézményének számított. Itt bámulatosan sokoldalú műveltségre tett szert – különösen a klasszi-

kus irodalomban szerzett jártasságot –, de emellett megtanulta anyanyelvi szinten használni a magyar és a latin nyelveket is. Két év eltelte után – Weiss nagy sajnálatára – édesapja hazahívta szülővárosába; ahogy naplójában írja: „másfajta életvitelt” szánt neki. Ezt követően már nem folytathatott akadémiai tanulmányokat; ehelyett hivatali pályára lépett, és tapasztalatszerzés céljából Prágába küldték, ahol bekerült II. Rudolf udvartartásába. Életének következő szakaszát – amely tulajdonképpen haláláig tartott – Brassó városának szolgálata határozta meg. Már 1612-ben – negyvenhárom évesen – városbíróvá választották; feladatai között az ügyintézés, a diplomácia és a város védelmével kapcsolatos ügyek szerepeltek. Munkáját felelősségtudattal végezte, és egyéb elfoglaltságai mellett a város kulturális előmenetelével is törődött: 1608-ban például hetvenöt könyvből álló gyűjteményt ajándékozott az iskola könyvtárának. Versek is írt latin és német nyelven. 1569 és 1612 között naplót vezetett *Liber analium raptim scriptus* címmel, latin és német nyelvű bejegyzésekkel, amelyben beszámolt élete legfontosabb eseményeiről – mondhatni születésétől haláláig. A Báthory Gábor erdélyi fejedelem hajdúival vívott földvári csatában esett el 1612. október 16-án.

A FÖLDVÁRI CSATA

Miután 1611 júniusában Báthory Gábor elfoglalta és kifosztotta Nagyszebent, Brassó ellen fordult: felgyújtotta annak elővárosát, Szászvolkányt (Wolkendorf, Vulcan). Mindössze hat lakos élte túl a támadást: háromszáz férfi, nő, gyermek a tűz áldozatául esett. A brasóiak 1612-ben ellenállásra szövetkeztek Michael Weiss városbíró vezetésével, de menedékre leltek a városban Báthory egyéb ellenfelei is: azok a szász és székely nemesek, akik valamilyen okból kifolyólag szembekerültek a fejedelemmel. Báthory – bízva saját erejében – előre ráverette Brassó városképét pénzerméire, mire viszonzásul a brasói szászok ezt iratták saját érméikre: „Ő (ti. a fejedelem) harcosaira és paripáira hagyatkozik, mi az Úristen nevére. 1612.” Báthory januárban ismét megadásra szólította fel a várost, Michael Weiss azonban ezúttal sem engedett neki, és minden erejét a védelemre összpontosította: a város fiatal és idős polgárait egyaránt feleskette, hogy ne szolgálják a hódítót, Feketehalom (Zeiden, Codlea) megerősítésére harminchárom

fegyverest küldött, valamint segélykérő levelet írt a császárnak, és a szultánnak is. A politikai helyzet azonban nem volt túl kedvező a városbeliek számára: a császári seregek éppen 1611-ben vonultak vissza Erdélyből, a törökök pedig Báthoryt támogatták. Így aztán amikor a fejedelem 1612 márciusában hétszáz emberével ismét megjelent a Barcaságban, a város magára maradt. Fenyegetéssel és ígéretekkel még feketehalmiakat is sikerült rábírnia templomerődjük átadására, holott ők korábban még segítő csapatokat küldtek Brassónak, köztük kollégiumi diákokat is. Példájukat a vidombákiak (Weidenbach, Ghimbav) és a keresztényfalviak (Neustadt, Cristian) is követték, akárcsak a rozsnyóiak (Rosenau, Rășnov). Váraik – mindössze hatnapos ostromot követően – a fejedelem birtokába kerültek, és április 5-én – a többi Brassó környéki településhez hasonlóan – a városhoz tartozó Töröcsvár (Törzburg, Bran) is kapitulált.

A nyár folyamán, míg a kapukat zárva tartották és csak kisebb külső csatákba bocsátkoztak, Brassó sorsa látszólag kedvezően alakult. Géczy András székely nemes biztató ígéretekkel érkezett vissza Törökországból, Radu Mihnea havasalföldi vajda pedig szeptember 12-én segítségnyújtási megállapodást kötött Michael Weiss-szal. A brassóiak – a döntő csatára készülve – maguk is kezdtek csapatokat szervezni, emellett pedig visszafoglalták Feketehalmot, és felszabadították a többi barcasági települést is, úgyhogy végül csak Rozsnyó és Töröcsvár maradt Báthory kezén. Amikor 1612 októberében egy nyolcszáz főből álló sereg élén Radu Mihnea is megérkezett, Michael Weiss úgy döntött, a város falain kívül ütközik meg az ellenséges erőkkal. Ahogy a korabeli brassói krónikákból kiderül, a merész vállalkozásnak voltak ellenzői is, de a városbíró nem állt el eredeti tervétől. Mivel a városnak csupán nyolcszáz katonája volt, Weiss mozgósította a hadköteles férfiakat – köztük a kollégium huszonkét diákját, és több barcasági parasztembert is –, és végül mintegy háromezer embert gyűjtött zászlaja alá. Serege azonban szedett-vedett emberekből állott, akiknek csupán a lelkesedése volt meg, de semmiféle harci tapasztalattal nem rendelkeztek. Ez a csapat október 8-án vonult ki a városból két ágyúval. Báthory seregei ekkor még nem érkeztek meg a térségbe, így a brassóiak először a közeli Földvárt (Marienburg, Feldioara) hódították vissza, majd bevonultak Székelyföldre is. Mindez sok időt és energiát igényelt, ráadásul azt

eredményezte, hogy a székelyek felháborodásukban Báthoryhoz csatlakoztak. A fejedelmi csapatok, amelyeket Török István vezetett, végül október hatodikán csaptak össze a brassóiakkal. Ezt megelőzően Michael Weiss és Géczi András többször is konfliktusba keveredett egymással. A hadi dolgokban járatosabb Géczi azt tanácsolta Weissnak, hogy az ő embereinek fedezete alatt vonuljanak vissza Brassóba vagy Szászhermányba (Honigberg, Härman), de a városbíró erre nem volt hajlandó, inkább a nyílt ütközetet választotta.

A harc az Olt és a Barca folyók közötti területen vette kezdetét, a brassóiak számára meglehetősen kedvezőtlen körülmények között. Radu Mihnea vajda csapatai az első lövészváltást követően megfutamodtak, és csak Géczi és Weiss próbáltak kitartani, de ők sem sokáig. Géczinek még idejében sikerült csapatával elmenekülnie, Weisst azonban, akinek menekülés közben a lova is elbukott, Báthory hajdúi utolérték és lekaszabolták, levágott fejét és jobb karját pedig halála bizonyítékaként Báthory Gábor szálláshelyére, Nagyszebenbe küldték.

A földvári csata nagy vereség volt a brassóiak számára: háromszáz polgárunk – köztük huszonnégy diák – elesett, kétszázan fogságba kerültek, sokan elmenekültek. A város még a csata évében emlékrömet veretett Weiss tiszteletére a következő szöveggel: „Er tat die Pflicht, die er dem Vaterland schuldig war.” (Megtette kötelességét, mellyel szülőföldjének tartozott.) 1912-ben, a csata háromszáz éves ünnepségén a brassói szászok emlékművet állítottak a Földváron elesett városbíró és a kollégiumi diákok emlékére, amely az utóbbiakról elnevezett Diákdombon kapott helyet. Azóta évente összegyűlnek megemlékezni az áldozatokról.

MICHAEL WEISS HALÁLÁNAK SZÉPIRODALMI FELDOLGOZÁSAI

Erdély 20. századi német irodalmában és a magyarországi regényirodalomban egyaránt találkozunk olyan alkotásokkal, melyek az egykori szász városbíró tragikus halálát dolgozzák fel. Ezekben Báthory Gábor erdélyi fejedelem többnyire zsarnokként, Michael Weiss pedig hősként vagy áldozatként jelenik meg. Az erdélyi szász irodalom idealizáltan, a nemzeti hős szerepében ábrázolja a városbíró, követendő példaképként állítva őt az utókor elé. Ténykedését, valamint azt, hogy Brassó és az

erdélyi szász közösség védelmében a halált is vállalva szállt szembe a hódító Báthory Gáborral, két műfajban is feldolgozták: Adolf Meschendörfer és Michael Königes drámát, Friedrich Wilhelm Schuster pedig dicsőítő költeményt írt róla. Móricz Zsigmond Erdély-trilógiájának első könyvében, a *Tündérkertben* a hiteles történelmi tényekre épített cselekménysort szintén a Michael Weiss bukását és halálát megjelenítő epizód zárja.

Az említett szerzők közül az első, Adolf Meschendörfer (1877–1962) az erdélyi szász kulturális élet igen jelentős alakja, aki írói és publicisztikai munkásságával tartós hatást gyakorolt az erdélyi szász irodalom 20. századi fejlődésére. Műveiben meghatározó szerepet játszott az a nézete, hogy az erdélyi szászok politikai és gazdasági súlya a nacionalizmus korában egyre csökken, és önálló népcsoportként kizárólag a kor színvonalát felülmúló kulturális teljesítménnyel őrizhetik meg jelentőségüket. Az általa kiadott és szerkesztett *Die Karpathen* című folyóiratban, amely Brassóban jelent meg 1907 és 1914 között, az erdélyi szász írók (Johann Plattner, Eduard Schullerus, Hermann Klöß) mellett a kor ismert német íróinak (Detlev von Liliencron, Richard Dehmel, Gustav Falke) művei is megjelentek. Fontosnak tartotta az erdélyi magyar és román kulturális kapcsolatok fejlesztését, ugyanakkor kapcsolatban állt a bánsági német írókkal (Adam Müller-Guttenbrunnal és Otto Alscherrel) is. A *Die Karpathen* által elkezdett irányt az első világháború után a brassói *Klingsor* (1924–1939) és a temesvári *Banater Monatshefte* (1933–1939) folytatta. A *Die Karpathen* hasábjain jelent meg folytatásokban Meschendörfer *Leonore* című regénye, amelyben az erdélyi szász irodalomban addig szokatlan módon saját népéhez is kritikusan viszonyult. dr. Svend, a világot járó tudós, valamint az önállóságra és társadalmi egyenlőségre törekvő Leonore története naplőbejegyzések és levelezések formájában bontakozik ki, különös hangsúlyt fektetve dr. Svend kapcsolatára a makacs és öntörvényű brassói polgárokkal. Következő két regénye, a *Die Stadt im Osten* (1931) – ez magyar nyelven *Corona* címen jelent meg, Kós Károly fordításában – és a *Der Büffelbrunnen* (1935) szintén erdélyi témát dolgoz fel. Az előbbi egy öregember visszaemlékezése, amely azonban a személyes történeten túl egy brassói generáció története is. Meschendörfer szín-

padi művei – köztük *Abt von Kerz*, *Michael Weiß* és *Vogel Phönix* –, valamint költészete csekélyebb visszhangot váltott ki a kortárs közönség és a kritikusok körében. Egyedüli kivételnek a *Siebenbürgische Elegie* című költeménye (1927) tekinthető, amelyet Radnóti Miklós *Erdélyi elégia* címen fordított magyarra. Irodalomkritikai és kultúrtörténeti írásai különböző erdélyi, osztrák és német folyóiratokban láttak napvilágot. Az 1940-es években elsősorban művészttörténeteket és humoreszkeket publikált; az 1950-es évek után már nem folytatott számottevőbb irodalmi tevékenységet.

Michael Weiss című drámáját az erdélyi német irodalomtörténet jellemdrámaként tartja számon (a jellemdráma a századforduló össznémet irodalmának kedvelt műfaja volt). Az 1919-ben megjelent irodalmi alkotás fő erényének Karl Kurt Klein erdélyi német irodalomtörténész a hiteles és realiztikus jellemábrázolást tekinti, és Gerhardt Hauptmann *Florian Geyer*éhez hasonlítja a művet (Hauptmann drámája szintén egy történelmi személyiség jellemére és cselekedeteire épül). A kortárs és a későbbi irodalomkritikusok is a naturalizmust követő irodalmi realizmus fontos darabjának tekintik a drámát, kiemelve a választott témát (a tragikus hős bukását és fenséges halálát) és az adekvát stílust, amely híven adja vissza a 17. századi erdélyi szász oklevelek nyelvi sajátosságait. A drámaíró részleteket iktat be a műbe a városbíró egykori naplójából is: a harmadik felvonás elején, a városi tanács előtt elmondott beszédében Weiss például a szászok letelepedését, történelmi megmaradását és évszázadokon átívelő hűségét idézi fel, hogy ezzel is az erdélyi fejedelem elleni harcra buzdítsa a tanács tagjait.

Jól követhető a drámában a hármas egység szabályának alkalmazása is: a mű egyetlen összefüggő cselekménysorból áll (felkészülés a város védelmére és Michael Weiss halála), a bemutatott események egyetlen helyszínen (a brassói városházán és piacterén) játszódnak, a cselekményt pedig mindössze két napra korlátozza a drámaíró (1612. október 15–16.)

Meschendorfer drámája egy előjátékból és öt felvonásból épül fel. Az előjáték helyszínét és szereplőit illetően is eltér a tulajdonképpeni drámától, a bemutatott események viszont ez esetben is a dráma cselekményével egy időben zajlanak. A helyszín Nagyszében, pontosab-

ban egyik polgár háza, amelyet Báthory Gábor 1611 júniusában foglalt le magának hadiszállásként. A szereplők az erdélyi fejedelem és udvari bizalmasai: Kendy István kancellár, Gáspár János királybíró, Hegyesi Sándor, Petky János, Erdélyi Zsigmond nemesurak, valamint Nagy András és Farkas László hajdúkapitányok. A fejedelem csak az előjátékban jelenik meg, itt azonban a szerző meglehetősen részletgazdag portrét fest róla: mint írja, fiatal, szakáll nélküli férfi – majdnem kölyök –, csinos külsővel: szemei nagyok és szépek, homloka hatalmas, ajkai pirosak és érzékiek. Ugyanakkor azonban kedvetlennek látszik, nehéz a feje, olykor a kehely után nyúl és bort iszik. Kissé félrebilentett fejjel ül egy karosszékekben, és hallgatja, amint egykori házitanítója, Hegyesi Sándor felolvassa Michael Weiss brassói főbíró levelét, melynek csupán befejező sorait idézi a drámaíró: „Tartsd, ó, fejedelem, kezedben a szerencsét, mert forgandó. Vetközd le tobzódásodat és féktelen kedvedet, megzabolázva könnyen megtarthatod. Ahol semmi szegyen- és igazságérzet, alázat és neveltség sincs, ott nem lehet tartós egyetlen uralom sem.” A levél kioktató hangneme feldühíti a fejedelmet, és bosszút esküszik a brassóiak ellen. Az előjátékban szó esik még Báthorynak a Bethlen Gáborhoz és Géczy Andrásához fűződő ellentmondásos viszonyáról, amely a későbbiekben, a drámai cselekmény kimenetelekor játszik majd igazán fontos szerepet. Összegezve elmondható, hogy az előjáték jeleneteiből Báthory jelleme, a drámai konfliktus forrása és a szereplők cselekedeteinek motivációja egyaránt kirajzolódik.

A dráma öt felvonása közül a városbíró és a fejedelem egyikben sem találkozik személyesen. Báthory csak az előjátékban jelenik meg; az olvasó itt ismerkedhet meg a brassóiakat érintő terveivel, Michael Weiss pedig az első, második, harmadik és negyedik felvonásban szerepel. Meschendörfer nem is mutatja be közvetlenül Weiss jellemét, hanem a városháza előtt gyülekező polgárok beszélgetéséből derül ki, hogy a brassóiak becsületes, bátor vezetőjüknek tekintik a bírót. Az első felvonás időpontja 1612. október 15-e, a földvári döntő csatát megelőző nap délelőttje, a helyszín pedig a városháza előtti piactér. Fontos díszletelem a városháza előtti pad, amelyen két idős brassói polgár foglal helyet, valamint a tér közepén álló kút, amely körül asszonyok társalognak. Mindannyian a brassóiak másnap esedékes csatáját és

városbírójuk esélyeit latolgtatják Báthoryval szemben. A cselekmény a dráma végén, az ötödik felvonásban ugyancsak erre a helyszínre tér vissza. Ezúttal is két idős polgár ül a padon, akárcsak az első felvonásban. A tér közepén, a kút körül mindenféle népség gyülekezik: asszonyok, gyerekek, egy alabárdos, és mindannyian izgatottan várják a híreket. A dráma záró jelenetének kulcsszereplői a hírnökök, akik beszámolnak a földvári csata eseményeiről, az ottani drámai történésekről, és arról is, hogyan hagyták cserben a szövetségesek (a havasalföldiek és a székelyek) a brassói főbírókat. A csata egyre tragikusabb fordulatait a szerző a téren tartózkodó polgárok hangulatváltozásának bemutatásával érzékelteti, mintegy előkészítve ezzel Michael Weiss halálhírének bejelentését is. Végül Daniel Fronius, a városháza szolgálja hozza a tragikus hírt: „Michael Weiss halott! Mikor látta, hogy minden veszve van, megsarkantyúzta a lovát. De az nem volt elég gyors, a Barca folyónál utolérte két lovas. A ló toporzékkolt, a hajdúk megtámadták és levágták a fejét. Így halt meg bírónk a városért. Vele együtt vesztette el fejét az egész Barcaság, sőt az egész Erdély, a teljes szász nemzetség.” A városháza előtti téren tartózkodó egyszerű brassói polgárok (parasztok, mesteremberek) és a város tisztségviselői (céhmesterek, szenátorok, egyházi személyek) sorra szólalnak meg a gyászos pillanatban, felsorolva Michael Weiss erényeit, és megemlékeznek mindarról, amit a bíró városukért és a szászokért tett. A dráma végén Markus Fuchs városi lelkész összegzi tanulságként mindannyiuk számára Weiss rájuk hagyott örökségét: „Erős jellem derűs gyermeki lélekkel. Így végezte állhatatosan mindennapi munkáját. Senkit nem megvetve, mindenkinek használva. Semmi sem erősebb, mint a polgári összefogás. Szász fogadalom! Ezt kell megtartanunk! Megboldogult lélek, nézz le ránk, akik neked most új hűségesküt teszünk: közösen és hűen ehhez a városhoz, népünkhöz és német nevünkhöz!” Michael Weiss halála tehát megdicsőülés, hiszen nemes célért halt meg, a nemzeti közösség védelmében. Idealizálása a keresztény és humanista értékrend jegyében történik, amely az ellenséggel szemben is megnyilvánul. Ezt példázza az általa Báthory Gábornak írott levél is, melyben a humánus, a megértés hangján szólal meg, óvja ellenfelét a meggondolatlan cselekedetektől, az értelmetlen öldökléstől. A hősi halál képze és az idealizált nemzeti hős alakja indítja Meschendörfert arra, hogy drámájából

kihagyja a halottgyalázás tényét – ugyanis a városbíró meggyilkolását követően Báthory hajdúi levágták a holttest fejét és a jobb karját, és bizonyítékként elküldték a fejedelemnek Nagyszébenbe. Ez a barbár cselekedet nem illik bele a dráma zárójelenetének fennkölt hangulatába, és egyébként sem fér össze azzal az idealizált képpel, amelyet a szerző a drámában megrajzolt. Ebből is kitűnik, hogy a drámaíró a választott téma kapcsán nem az epikai hitelt, az események részletezését tartotta szem előtt, hanem a műfajhoz jobban illő idealizálást, az cselekményközpontúsággal szemben pedig inkább a jellemábrázolást részesítette előnyben. Nem véletlen tehát, hogy a mű méltatói jellemdrámának tekintik Meschendörfer művét.

A másik szerző, akit szintén megihletett Michael Weiss élete és halála, Friedrich Wilhelm Schuster (1824–1912) erdélyi szász költő és evangélikus lelkész volt. Schuster 1855-től 1869-ig szülővárosának, Szászsebesnek (Mühlenbach, Sebeş) a gimnáziumában tanított, majd Szászvárosba (Broos, Orăștie) került evangélikus lelkésznek. Főleg lírikusként vált ismertté, verseit a korizlésnek megfelelően klasszikus formában írta. Emellett összegyűjtötte az erdélyi szászok népdalait, közmondásait, találós kérdéseit, varázsigéit, és gyermekdalait is, elsőként ismertetve kortársaival az erdélyi szászok gazdag folklórkincsét.

Michael Weiss című költeménye ódai hangulatával és emelkedettségével Meschendörfer drámájának befejező jelenetével rokonítható. A költő a kiválasztott 17. századi történelmi témához a 19. század szabadságeszményét és nemzeti küzdelmeit társítja, Michael Weiss és elesett harcosait pedig hősöknek tekinti, és a szabadságért való áldozatvállalás magasztos példáiként jeleníti meg őket. Az ódai hangulatot a veresszakok kezdő sorainak („Bei Marienburg, bei Marienburg”) és a tragikus veszteségekre utaló jelzős szószerkezetnek („Im leichenvollen Feld”) az ismétlése alapozza meg; a költő csak ezen hangulatelőkészítő és hatásfokozó sorok után tér rá a városbíró halálára („Fiel Weiss im Kampf so schwer”). A részletezés helyett ellentétes tartalmú párhuzammal érzékelteti, hogy az utókor tisztelettel megőrizte a névtelen sírba temetett szabadsághősök emlékét („Sein Name ist unvergessen, / Sein Grab kennt niemand mehr”). A költemény a megállapítással zárul, hogy e sors csak egy

kivételes hősnek juthat osztályrészül („Da ruht von allen Kämpfen / Nun aus der gute Held...”).

A szász szerzők közül Michael Königes (1871–1955) feketehalmi (Zeiden, Codlea) szász és német anyanyelvű népi íróra kell még kitérnünk. Königes földművesként élt, műveltségét autodidaktaként szerezte, és népi írónak (Volksdichter) vagy parasztírónak (Bauern-dichter) vallotta magát. Tizenöt drámát, tíz elbeszélést, tizennyolc verset, több politikai és történelmi témájú értekezést írt, valamint ránk maradt önéletrajza is. Az erdélyi szász történelmi személyiségekről, szóló, 1944 után készült drámáit – *Michael Weiss*, *Stephan Ludwig Roth*, *Harteneck* – a jelentősebb művei között tartjuk számon. Drámáiban az erdélyi szász történelmet dolgozza fel, amelynek alakjait a szellemi küzdés megtestesítőiként idézi meg, és példájukon keresztül párhuzamot von a történelmi múlt és saját korának társadalma között (ezért is van drámai dialógusainak és monológjainak didaktikus-propagandisztikus színezete). *Michael Weiss* című drámája laikus irodalmi alkotás, számtalan műfaji és nyelvi hibával, de tartalmi tévedésekre is bőven találunk példát benne. Kritikusa, Georg Aescht számtalan kifogást fogalmaz meg a dráma kapcsán, és felveti a kérdést: az otromba közhelyek, a szomszédtság pongyola stílusa, az emberi gyarlóságok nevetségessége, a házassági vizsályok, a merő rosszakarat és a leplezetlen kárörvendés lehetnek-e „nyersanyagai” a szó valós értelmében vett irodalomnak? Aescht azt is felrója a szerzőnek, hogy ezek az életből kritikátlanul kiragadott és a drámába beépített szegmentumok mindegyike magát a szerzőt is minősíti. A dráma legnagyobb hiányossága, hogy nem tartalmazza azokat az esztétikai minőségeket, amelyek Meschendörfer művében megtalálhatók. Ilyen a tragikum, a fenséges, és hiányuk által Michael Weiss halála is sokat veszít hősies jellegéből. A drámai főhős jelleme kidolgozatlan marad; mintegy áldozatul esik az irodalmi dilettantizmusnak, a naiv irodalomszemléletnek. A mű – egyéb fogyatékoságai mellett – emiatt sem válhatott az erdélyi német irodalmi kánon részévé.

Végül említést kell tennünk Móricz Zsigmondról (1879–1942), aki 1922-ben megjelent regényében, a *Tündéerkertben* – pontosabban az

Erdély-trilógia első kötetének harmadik fejezetében – mutatja be a földvári csatát és Michael Weiss halálát. Móricz találó jellemrajzot nyújt a csatába induláskor még lelkes, majd egyre aggodalmaskodóbb városbíróról: „Büszkeségében könnyes szemmel nézett vissza a drága Brassóra, annyi munkájának, örömének, aggodalmának, reménységének tanyájára, ahol oly híven, annyi ragaszkodással, szeretettel kapcsolódott hozzá a nép, s nem volt a városban egyetlen gyermek sem, aki ne kiáltotta volna az ő nevét, s ne nézett volna rá, mint egy istenre... De mikor elmúlt a város, a dombok kanyarodóin eltűnt a vár, s egyre messzebb értek, lassan mély bánat kezdett benne feltámadni: hová, hová e háromezer emberrel? ...mintha kiindulnának a világból.”

Ezt követően olyan epizódok sorozata következik, amelyek mintegy előrevetítik a későbbi harc tragikus kimenetelét és a vereséget. Ilyen a folyóba esett ágyú története és a városbíró vitája Géczy Andrással: „Megijedt ettől a kis balesettől: ha a legelső percben ennyi jajt csinál egy ágyú beragadása, még mi következhetik...” Kiábrándítja embereinek züllött viselkedése, a környező falvak kirablása, a lakosok kifosztása is: „Mélyen felháborodott, humánus nevelése eddig folyton csak azért zúgott, hogy ők szenvedték a rablásokat; s most azt kellett látnia, hogy a saját népe, amint Brassóból kilépett, s a várfalak által megszabott fegyelmet s a törvényeket áthágták, éppen olyan vidám s vad csürhe lett, mint bármely martalóc csapat.”

A korábban ismertetett irodalmi művekkel ellentétben Móricz regényében Báthory Gábor személyesen is részt vesz a földvári csatában: „Ebben a pillanatban fordult be a fejedelem maga, testőrsége élén Veresmart felől, s hujjahóval hajtott rá a szászságra, nem nézve, maga embere-e vagy sem. Ő maga vezetett, lovon ült, s lova táncolt, neki a tömegnek, ami még tartotta magát.” Báthory a regény szerint igyekszik közvetlenül is kiélni féktelen harci kedvét és a szászok iránti gyűlöletét. Ezt a felfokozott kéjt, a gyilkolásban megtalált lelki örömet így szemlélteti Móricz: „A fejedelem (...) nevetett: az ilyen csatát szereti, amely csak egy rohamból áll: mint a pozdorját, szórta szét a szászságot; ő maga három szászt vágott le, s csak azért nem többet, mert már a többit előtte ellőtték, vagy ki tudott, futott, hogy lóval sem érték utol. Soha még ilyen boldogságot nem érzett, mint most, mikor a halottakkal borított csatamezőn táncoltatta lovát.”

A regény egyik gondosan előkészített tragikus epizódja Michael Weiss halála, a földvári csataleírás befejező része. Miután a szászok magukra maradtak, és az „oláhok futottak, s egyszerre eltűntek, mint a disznócsürhe a bozótban”, nem volt kétséges Báthory győzelme, aki Weiss levágott fejét követelte. „Weiss Mihályt nem hozták el, mert azt ismeretlenül vágta le a Barca vizénél Tunyogi nevű hajdú a csizmájáért, amit mindjárt le is húzott róla.” A korábban ismertetett irodalmi alkotásokhoz képest Móricz Zsigmond nem részletezi a városbíró harci cselekedeteit és halálát, csupán tényként közli az olvasóval, viszont új elemként tűnik fel a történetben a holttest kifosztása, valamint gyilkosságának, Tunyoginak a megnevezése. Móricz a tőle megszokott epikai és történelmi hitelességre törekszik azzal is, hogy a regény negyedik fejezetében a hajdúk valóban elviszik Michel Weiss levágott fejét Báthory Gábornak Nagyszebenbe, ahol elrettentő példaként kitűzik a vár bástyafokára. A brassói főbíró történetét Móricz az erdélyi fejedelem gondolataival zárja: „A brassaiak elveszítették vezérüket, s most már el vannak vágva mindentől, török, német ellenségük, s kell hogy észre térjenek.”

BIBLIOGRÁFIA

- Drotleff, Dieter (szerk.): *Taten und Gestalten*. Cluj-Napoca, 1983, Dacia Verlag.
Phllippi, Maja: *Kronstadt*. Bukarest, 1996, Kriterion Verlag.
Göllner, Carl: *Siebenbürgisch-sächsische Persönlichkeiten*. Bukarest, 1981, Politischer Verlag.
Meschendörfer, Adolf: *Gedichte, Erzählungen, Drama, Aufsätze*. Bukarest, 1978, Kriterion Verlag.
Aescht, Georg: Michael Königes: „Ich habe nie Erfolg gehabt”. *Siebenbürgische Zeitung*, Folge 11 von 15. Julie 2005, Seite 6.
Móricz Zsigmond: *Erdély*. Budapest, 1983, Helikon Kiadó.

PORTUGÁL OLAJFA, SZÉKELY FENYŐ

– Csinta Samu beszélgetése Bölöni Lászlóval –

A világ ma már nemcsak egykori híres futballistaként, 102-szeres román válogatottként, sikeres edzőként ismeri, hanem karakteres véleménnyel rendelkező, azt rendre közzé is tevő közéleti emberként is. Bölöni Lászlóval futballról, megbecsülésről és megbecsültségről, de világnézeti meggyőződéseiről, magyarsága megéléséről is beszélgettünk.

– Az év első felében díj- és elismerészuhatag zúdult önre: januárban Budapesten a Magyar Sportújságírók Szövetségének életműdíját vehette át, márciusban pedig a Román Sportügynökség által odaítélt Sportlegenda-díjat. Tud, akar különbséget tenni a két elismerés között?

– Kell is. Az első különösen megtisztelő, hiszen azt bizonyítja, hogy noha sem játékosként, sem edzőként nem képviselhettem a magyar színeket, engem is számon tart a magyar sport és a magyar futball világa. Annak idején ezt „dobta” a sors, én pedig igyekeztem mindig a legjobb tudásom szerint elvégezni a munkámat. Akkor sem volt ez

Bölöni László a budapesti díjátadón

másképp, amikor a sorsolás úgy hozta, hogy ellenfélként magyar klubcsapattal vagy a magyar válogatottal kerültem szembe. Csak így tudtam becsületes magyar és korrekt román állampolgár lenni és maradni. Szeretek erős embernek mutatkozni, de a gesztus és a fogadtatás egészen meghatott. Mivel az Ismerős Arcok együttes Nélküled című ikonikus dalát sem tudom meghatottság nélkül hallgatni, az operaházi bevonulásomhoz is ezt választottam. Mindenekelőtt üzenni szerettem volna, hogy valóban egy vérből valók vagyunk, a közönség tapsa pedig kétszeresen is visszaigazolta.

- *És lelke melyik polcán van a helye a bukaresti kitüntetésnek?*

- Az attól a közegtől érkező elismerés, amelyben az életem jelentős része és a teljes játékos pályafutásom zajlott. Az emlékeim között kutatva arra jutottam, hogy futballistaként a legérzelmesebb pillanat mégsem a futballpályán történt, hanem az Otopeni repülőtéren, amikor 1986-ban hazaérkeztünk a BEK-trófeával. Éjjel volt, amikor kimentünk a reptér teraszára a koromsötétben. Az volt az érzésem, hogy alattunk ott volt az egész ország. Azért jöttek ki az emberek, mert az a győzelem az ő győzelmük is volt, alkalmas arra, hogy helyreállítsa elvesztett büszkeségüket, önbecsülésüket és a boldogsághoz való jogukat. Rendkívüli volt, egyben félelmetes is ünnepelni az emberekkel. Összességében sehol sem jutott ki nekem olyan mély megbecsülés, mint itthon, tisztelet, amely Botoşani-tól, Temesvártól körülvelt. Szülővárosom, Marosvásárhely mindig is vigyázott rám, és szeretett – én is változatlanul szeretem. Ugyanígy egész Székelyföldet, nem is nevezhetném magam Bölöni Lászlónak, ha elfelejteném megemlíteni ezt az egyesek által létében is kétségbevonott régiót, az ott élő embereket, akik védtek és támogattak, bárhol is jártam a világban.

- *Korábban úgy fogalmazott: ha egykori önmagára néz vissza, becsületes román állampolgárt lát, aki magyarként is jól érezte magát. Élsportolóként milyen mértékben fogta fel a hajdani élethelyzeteket?*

- Sem vak, sem naiv nem voltam, hogy ne lássam, ne érzékeljem a nehézségeket. Olyan emberek közé tartoztam, olyan helyzeteken mentem át, hogy mindig tisztában voltam: a valóság egészen más, mint amit az akkori Romániában hirdettek. A családom és az élet felkészített,

hogy soha ne futamodjak meg a problémák elől, igyekezzem megoldani azokat a magam intelligenciájával, szorgalmával, szükség esetén rafinériájával. Amikor elindultam a harmadosztályú Dicsőszentmárton kölyökgárdájából, a helyi felnőtt csapat középcsatárára akartam hasonlítani. Ezt az álmot jóval meghaladta, hogy bekerültem az ifjúsági válogatottba. A folytatásban az tett büszkévé, amikor kezdtek jönni az emberek, hogy engem lássanak futballozni. Aztán válogatott akartam lenni, majd újra és újra. Sokszor volt olyan érzésem, hogy ennél feljebb már nincs is, de aztán mindig találtam újabb motivációkat. Mint mondtam, kezdetben olyan akartam lenni, mint a szülővárosom középcsatára, a későbbiekben azonban már nem volt példaképem. Mindig az hajtott, hogy legyőzzem az aktuális ellenfelet. Többnyire elfogadták tőlem, hogy ezt a képességeim, a rendelkezéseimre álló eszközökkel tegyem. Mindössze egyetlen alkalommal próbálták megváltoztatni a játékomat, a Kovács István – Valentin Stănescu edzőpáros a román válogatottban a csatársorba akart feltolni, amolyan cselező-húzógotó játékosnak, de az nem én voltam. A későbbiekben már annyira biztosan

Bukarestben a Sportlegenda-díjátadón

birtokoltam néhány eszközt, hogy senki sem akart másféle futballistát faragni belőlem.

– *Ilyen körülmények között milyen volt a viszonya Magyarországgal?*

– Az erdélyi magyarok többségéhez hasonlóan Magyarország bennem is egyfajta álmországgént élt. A hibáival együtt, de hát az anyánkat vagy a gyermekünket is a hiányosságaival együtt szeretjük. Mi, erdélyiek ugyanakkor egyszerűen beleszülettünk létezésünk sajátos kettős-ségébe, szinte természetesnek számító állapotába. Úgy gondolom, joggal várhatom el, hogy azt mindenki tiszteletbe tartsa. Hármás állampolgárként élem az életem, amely a Marosvásárhely, Budapest és a dél-franciaországi házam közötti háromszögben zajlik. Még inkább négyszögben, hiszen az elmúlt negyven év során mindig más helyszínré szólított a munkám.

– *És hol érzi magát otthon leginkább?*

– Mindhárom helyre hazaérkezem. Budapesten a saját, remek kilátású lakásom és kilencvenen túli, hála Istennek jó egészségben élő édesanyám vár. Lefeküdtem nála a heverőre, az ölébe tettem a lábam, ő meg addig masszírozta, míg belealudtam – ez kötelező programnak számított. A dél-franciaországi otthonomban mindent megér, amikor kiülök a teraszra, csak bámulok bele a tájba, a tengerre. Berendeztem egy saját szobát az első portugáliai olajfával, egy székelyföldi fenyőcsemetével, a falon kifeszített mezekkel – mindazokkal a dolgokkal, amelyek fontosak voltak az életemben.

– *Az elmúlt harminc évben hatalmas változáson áteső Marosvásárhely mitől kelti önben változatlanul az otthonosság érzését?*

– Elsősorban az emberek ragaszkodása révén, ami minden területen megnyilvánul: utcai beszélgetésekben, a kávéház-tulajdonos felajánlásában, hogy ott egy fal, azzal díszítsem, amivel akarom, de akár a sírhelykereséshez felajánlott segítségben is, hiszen ez a feladat is egyre inkább foglalkoztat. Sok minden zavar, persze, mindabban, ami arrafelé történik, de azok az emberi körülmények, amelyek továbbra is Vásárhelyé teszik számomra a várost, változatlanul jelen vannak.

- *A hetvenes-nyolcvanas évek fordulójának ön által is meghatározott ASA-ja viszont nemcsak a marosvásárhelyiek és székelyföldiek, talán a teljes erdélyi magyarság kedvenc csapata is volt. A szurkolói közvélemény akkoriban tudni vélte, hogy a kommunista hatalom nem engedte a bajnoki cím közelébe. Városi legenda ez, vagy ott van benne a valóság csírája is?*

- Vásárhely szerintem is megérdemelte volna, hogy bajnokcsapata legyen, de az az igazság, hogy soha nem voltunk eléggé erősek hozzá. Teljesítőképessége maximumát nyújtotta az az ASA, de azt is ki kell mondani, hogy az 1975-ös ezüstérmünk megszerzéséhez a Dinamo is jelentősen hozzájárult, ellezserkedte a bajnokság végét, így lett végül mindössze négy pontos a különbség. A közhiedelemmel ellentétben viszont soha nem kellett „lefeküdnünk” a Steauának, én legalábbis nem tudok ilyenről, és ha volt csapat, amelyet mindenáron le akartam győzni, az épp a Steaua, a hadsereg „édesgyermeké” volt. Miközben mi a nagyon mostohák voltunk.

- *Mégis a „hőn utált” bukaresti katonacsapathoz került? Ez hogyan történhetett?*

- Nyugodtan tekinthetjük a véletlen hatalmas művének. A nyolcvanas évek elején lassan már kezdtem barátkozni a gondolattal, hogy itt az ideje elkezdeni a civil életbe való átmenetre való odafigyelést, hiszen legfeljebb néhány alkalommal talán még elfutballozom a válogatottban, de nagyjából ennyi volt. Vásárhelyen lakással, Marossszentgyörgyön fogorvosi hellyel rendelkeztem, semmi sem indokolta, hogy elmozduljak a városból. Az 1984-es franciaországi Európa-bajnokság után viszont megkeresett a Steaua akkori edzője, Florin Halagian, és hívott Bukarestbe. Régi ismerősök voltunk, nem akartam azonnali nemet mondani, inkább ahhoz a taktikához folyamodtam, hogy teljesíthetetlen feltételeket szabva elegánsan kihátrálok a helyzetből. Néhány nap múlva azt üzente, mindent elfogadnak, várnak Bukarestben. Kelepcébe kerültem, de mivel szavamat adtam, odautaztam. Ott mégis azzal fogadtak, hogy kissé talán túlzás, amit kérek, így alig titkolt örömmel indultam haza. Néhány nap múlva viszont Halagian meglátogatott Vásárhelyen, és a korábbi feltételeimet is túllícitálva hívott újra. Ezt már egyszerűen nem utasíthattam vissza. Így kerültem végül ahhoz a csapathoz, amelyet

nem szerettem, amelytől félttem, amely ellen mindig nagyon készültem. Ám amelyről kiderült, hogy teljesen félreismertem, a későbbiekben pedig megszerettem.

- *Együtt az európai klubfutball legnagyobb presztízsű tróféájáig, a Bajnokcsapatok Európa Kupájáig jutottak. Vitatkozna-e azzal a megállapítással, hogy a jelenkor kommunikációs eszközei ellenére egy akkori BEK-győztes játékos talán messzebbre ható presztízst szerzett volna, mint a maiak?*

- A csúcspontot mindig jól megfizették – természetesen a korhoz és a körülményekhez képest. A sevillai BEK-győzelem környékén mi is szinte értelmetlenül sok pénzt kerestünk, persze így is összehasonlíthatatlanul kevesebbet, mint a maiak. Az azóta jelentősen megnövekedett mérkőzésszám azonban percek alatt képes felülírni a tegnapi győzelmet. Nekünk ugyan jóval kevesebb meccset kellett játszaniunk a BEK-döntőbe jutásért, viszont nem volt javítási lehetőségünk, egyetlen rossz nap a menetelés végét jelentette. A futball időközben hatalmas iparággá vált, amely nagyobb bevételt csak több fellépés árán képes kitermelni. És ezzel a folyamattal egyelőre sem a magyar, sem a román futball nem képes lépést tartani, klubcsapataik ezért nem képesek felzárkózni a legnagyobbak szintjére.

- *Százat is meghaladó román válogatottsággal, Európa-bajnoki döntő tornán való részvétellel, edzőként elért bajnoki címekkel a háta mögött elsősorban Cristiano Ronaldo felfedezéséről ismeri önt a nagyvilág. A portugál sztár az a típusú tehetség volt, aki minden körülmények között utat tört volna magának, vagy azért kellett hozzá a szakértői szem is?*

- Az ő tulajdonságaival, tehetségével rendelkező játékos nem nagyon tud elkallódni – hacsak nem éri valami súlyos baleset. Az én érdemem leginkább abban áll, hogy a Sporting Lisszabon edzőjeként az ifjúsági korúak meccseit is néztem, ott szűrtem ki magamnak egy kölyköt. Éppen több emberemet is behívták a válogatottba, szükségem volt hát játékosra, két edzés után viszont azt mondtam az elnöknek, ezt a gyereket nem engedem vissza az ifik közé. Utána következett az a fázis, amikor le kellett faragni Ronaldo bizonyos túlzásait, növelni az izomtömegét, javítani a mozgáskoordinációját, megtanítani neki a védekezés

egyres alapelemeit. No meg megtalálni a helyét, olyan szerepkört adni neki, ahol kevesebb az ütközés, jobban érvényesül a gyorsasága. Mert az ilyen kaliberű segítség is szorul némi segítségre.

– Miközben egészen a közelmúltig nem lankadt a kereslet az edző Bölöni László szakértelmére – nemrég a román válogatott szövetségi kapitányi tisztségéért folytatott, végül eredmény nélküli tárgyalásokat –, a közélet iránti érdeklődése töretlen. Jobboldali világnézetű, konzervatív értékeket valló embernek tartja magát, akárcsak az erdélyi magyarok többsége, és ezt esetenként nyilvánosságra is hozza...

– Nézze, a választópolgár nem égből pottyant figura: családja van, gyermekei, tapasztalatokkal és elvekkkel rendelkezik. Az erdélyi is. Érez és mérlegel, és ha a többségük Fidesz-párti, annak megvan a magyarázata. A 2004. december 5-i elutasító népszavazást követően közel két éven át bármelyik magyarországi újságíró első két kérdésére románul válaszoltam: ha elutasítottatok, akkor tessék, itt vagyok nektek románként. Azt is jelezni akartam ezzel, hogy nem az a legény, aki adja, hanem aki állja. A mai magyar közéletet követve folyamatosan azt érzem: aki nem tud felérni egy bizonyos szintre, megpróbálja maga mellé leránta-

Cristiano Ronaldóval

ni, akit képtelen utolérni. Futballból vett párhuzammal élve: Ronaldo vagy Messi olyanoktól kapnak minősíthetetlen jelzőket, akik annak idején talán fel voltak mentve tornából. Őszintén bízom benne, hogy a fiataljaink nem dőlnek be annak a retorikának, amelyben a lopás, rablás szinte köztűzönak számít. Mert immár nem Magyarország jövője, hanem egyenesen a léte a tét.

- *Nem tart a bélyegtől, miszerint megvásárolták, kampányarcként használják különböző választások előtt?*

- Ezeket a vádakokat már nyolc évvel ezelőtt is megkaptam, másrészt bal lábas futballista voltam ugyan, de a baloldalhoz való kötődésem ezzel ki is merül. Azt tartom, az ember legyen hűséges az elveihez, pláne, ha nincs is oka azok felülvizsgálatára. Pedig futballedzői vándorlásaim alatt volt alkalmam szembesülni pólusokkal. Az egyik belgiumi mérközést például egy fontos uniós vezető társaságában néztem, aki folyamatosan a Momentumot élte, a Fideszről, Orbán Viktorról pedig csúnyákat mondott. Meg hogy mennyire elítéli a Fidesz körül lévő emberek meggazdagodását. Egy idő után nem bírtam tovább, megkérdeztem tőle: nem azt tartja normálisnak, ha valaki megbízható emberekkel veszi körül magát? Mert az elmúlt közel egy évtized magyarországi változásai azt bizonyítják, hogy a hatalom többnyire jól választotta meg az embereit. A magyarbarátsággal igazán nem vádolható korábbi horvát kapusedzőmtől viszont sokszor hallottam, hogy Európának hűsz Orbán Viktorra lenne szüksége.

- *Az ukrán-orsz háborúról sok mindent tudunk, csak épp a tényleges helyzettel nem lehetünk tisztában. Hogy fest mindez Franciaországból nézve?*

- A francia nagy nemzet, a rendelkezésükre álló gazdasági erőforrások és fejlettségi szint birtokában nagy erőnek tartják magukat. Ők nem úgy élnek meg a nehézségeket, mint az ukrán vagy egy másik térségbeli - magyar, román, szlovák - társadalom. Tisztában vannak azzal, hogy míg elér esetleg hozzájuk a háború, addig sok csizma sarka elkopik. Nagy nemzetként, illetve a NATO-szövetség részeként kisebb problémaként tekintenek az egészre, mint a kelet-európai kisebb államok, mivel mi a megsemmisüléstől félünk. Természetesen mindenki elítéli - és

*A Nemzeti Sport szerkesztőségében
(Fotó: Nemzeti Sport, Szabó Miklós)*

jogosan – az agresszív orosz fellépést, de egyre inkább megjelenik a kérdés árnyalása is. Nyilván mindenki sajnálja az áldozatokat, a lebombázott városok lakóit, de egyre inkább előtérbe kerül az okok keresése. Kezdetben szóhoz sem engedték jutni, aki ebből a szempontból is igyekezett elemezni a konfliktust, de most már változóban a helyzet. Egyetlen, futballból merített példával élve: nem vitatva Roman Abramovics, a Chelsea tulajdonosa vagyona lefoglalásának jogosságát, megkérdem, Rinat Ahmetov, a Sahtar Donyeck vagy Ihor Szurkisz, a Dinamo Kijev tulajdonosa mitől más kategória, mint az orosz oligarcha?

– *Világnézetének nyilvános vállalása után sokan talán közéleti szerepvállalást is elvárnak öntől. Késik ez, vagy múlik is?*

– Nehéz ügy. Negyven esztendeje folyamatosan teljes embert igénylő munkát végzek. Amikor időről időre felmerül a kérdés, hogy vállalnám-e a megmérettetést Marosvásárhely polgármesteri tisztségéért, tiszteletből és odatartozási érzésből sem tudok egyértelműen elutasító lenni. Egyértelmű azonban, hogy ha elvállalok egy ilyen felkérést, a futballra

végképp keresztet vehetek. Ugyanakkor olyan életformába való visszatérést igényelne, amitől több mint három évtizede elszakadtam, és amelynek támpontjai egyre bizonytalanabbak. Nevezhetjük ezt emberi gyengeségnek, hasonló felelősséggel járó ügghöz azonban nem lehet Kinizsi Pálként viszonyulni.

- Közel negyven esztendeje éli a futballisták, majd az edzők „vándorcigány” életét. Családtagjai hogyan viszonyultak a folyamatos költözéshez?

- Biztosan nem volt könnyű nekik. Feleségem, Zakariás Klára ünnepelt színésznőként lett a párom, rövidesen feladta a karrierjét, és a családnak szentelte magát. Nem lehetett fájdalommentes döntés – bár alig néhány alkalommal olvasta a fejemre –, leginkább abból ítélve, hogy azóta előadásokra is csak ritkán jár. Rövid időszakokat leszámítva valamennyi állomáshelyemre elkísért, akárcsak Eszter lányom, egészen addig, míg be nem fejezte az iskolát, és egyetemre kezdett járni. Tinikorában volt egy rövid periódus, amikor mindenre francia nyelven válaszolt, feltételezem, akkoriban épp nagyon akart hasonlítani a kortársaihoz. Természetesen nem hagytam szó nélkül, mondtam neki, hogy mi magyarul vacsorázunk, de hamar lejárt az egész, különösebb drámák nélkül helyreözökkent a dolog. A vásárhelyi nyaralások alkalmával egy idős magyar tanár is járt hozzánk segíteni a magyar nyelv és azonosság megőrzéséhez. A két unokám magyarságának erősítésében egy vásárhelyi származású bébiszitter segített, hároméves unokám telefonon nekem is elénekelt, hogy „nád a házam teteje, rászállott a cinege”.

- Rövidesen életrajzi filmet mutatnak be önről, és sokan várják a már beharangozott önéletrajzi könyvet? Mikor esedékes?

- Mi tagadás, az edzői munkám mellett sokáig csak loptam az időt a könyvíráshoz. A dokumentálódás is időigényes, hiszen nemcsak magamról igyekszem beszélni, hanem a környezetről is, amelyben korábban éltünk. Egészen a nagyapám életéig visszamenőleg, aki a kollektivizálásba rokkant bele. Úgy igyekszem mesélni a dolgokról, mintha saját magamnak mesélném. A kényes témákat sem kerülöm meg, beszélek az akkori élsportolók, futballisták kiváltságairól, hiszen én is részesültem belőlük, az volt az én életem.

Képkockák a gyermekorból

BÖLÖNI LÁSZLÓ Marosvásárhelyen született 1953. március 11-én. Gyermekkorát Dicsőszentmártonban töltötte, labdarúgó-pályafutását 1967-ben a helyi Chimica csapatában kezdte. 1972-ben érettségizett a marosvásárhelyi Papiu Ilarian Főgimnáziumban, fogorvosi tanulmányait a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen végezte. 1970 és 1984 között a Marosvásárhelyi ASA csapatában játszott, azt követően a Bukaresti Steauában, amellyel BEK-et és európai Szuperkupát is nyert. A román válogatottban 102 alkalommal szerepelt, 23-szor volt csapatkapitány, 25 gólt lőtt. 1977-ben és 1983-ban az év labdarúgójának választották Romániában. Edzői pályafutása fontosabb állomásai: román válogatott, a portugál Sporting Lisszabon, a francia Rennes, AS Monaco és RC Lens, a katari Al Nasr Dubai, az Al-Khor, a szaúd-arábiai al-Ittihad, a belga Standard Liège (2009-ben az év edzőjévé választották Belgiumban, miután csapatával belga bajnok lett), a Royal Antwerp és a KAA Gent, a görög PAOK Thesszaloniki, FC Metz. Nős, egy gyermek apja, két unoka nagyapja.

Jelek II., 2024 (digitális nyomat, 50 x 50 cm)

Márkus Béla

KÁNONOK ÉS EMLÉKTÁBLÁK

A kisebbségkutató, szerteágazó munkásságú Filep Tamás Gusztáv játékos-ironikus című kötete, a *Mindennek van „azonban”-ja*¹ hátsó borítóján halvány vonalakkal vázolja fel pályája alakulását, voltaképpen két szakaszra bontva azt. Az elsőt, az 1980-as évek második felében kezdődött, a csehszlovákiai magyarok két világháború közötti korszakához köti. Tudjuk, legjelentősebb munkája a négykötetes, Tóth Lászlóval közösen szerkesztett, velük együtt jeles szerzők tanulmányait felvonultató *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. Történelmi áttekintés ez a kisebbségi sorsba jutott magyar nemzetrészek demográfiai, népesedési változásairól, az új hatalmi, társadalmi berendezkedés nyomására kialakított életviszonyairól, az anyanyelv használatának és „fejlődésének” lehetőségeiről, a vallásgyakorlásról, az egyházak szerepéről s egyáltalán, a mindennapok kultúrájáról. Az oktatás, az iskolaügy „kálváriája” mellett a közművelődését, valamint a sajtóét, a tömegkommunikációét is tárgyalja. A szorosabb értelemben vett, a művészetekkel – színházzal, irodalommal, képző-, zene- s táncművészetrel – összefüggő művelődéstörténeti fejleményekről s értékekről a végén ad számot. E számvetés jellegzetessége és jelentősége, hogy szakított a kisebbségtörténetek egyoldalú, marxista alapállású, irodalomközpontú szemléletével. Ennek következtében olyan személyiségekre irányíthatták a figyelmet, akiknek a munkássága, közéleti tevékenysége sokáig tabutémának számított. Filep Tamás Gusztávnak válogatott kötete, *A hagyomány felemelt töre* (2003) segíthetett eltüntetni több „fehér foltot” a felvidéki magyar művelődés térképéről, olyan elhallgatott, feledésre ítélt írástudók, tudósok, politikusok, publicisták portréinak rajzával, mint Peéry Rezső, Szvatkó Pál, Szent-Ivány József, Esterházy János, Maléter István, Gömör János vagy Borsody István. Mindeközben olyan monográfia-„hősöket” talált magának, mint Koncsol László, Zalabai Zsigmond, majd – G. Kovács Lászlóval társulva –

---

1 Filep Tamás Gusztáv: *Mindennek van „azonban”-ja*. Kolozsvár, 2023, Kriterion Kiadó.

Rákos Péter, így jutva el Tóth Lászlóig, korábbi szerkesztőtársáig, a szlovákiai magyar kultúra „egyszemélyes intézményéig”. *Népszolgálat* – ennek a Bárdi Nándorral és Lőrincz D. Józseffel közösen szerkesztett, a magyar kisebbségek történetében a közösségi elkötelezettség alakváltozásait szemlélő és elemző könyvnek a címe hiteles kifejezése Filep, a művelődéstörténész eltökéltségének, tevékenységének.

Ide értve pályája második szakaszát, amelynek a kezdetét tízegynéhány évvel ezelőttre teszi, s mint az erdélyi irodalomhoz s művelődéstörténethez való „visszatérést” fogja fel. A termés itt tán kevésbé gazdag, inkább választékos. 2010-ben a politológus, közíró és kritikus Fábíán Ernő hagyatékában maradt írásait válogatta és szerkesztette Bárdi Nándorral (*Naplójegyzetek 1980–1990*). Rá egy évre bevezetőt írt Markovits Rodion hadifogolyregénye, a több mint fél évszázadon át tilalmi listás *Aranyvonat* elé, amelyet jelentősebbnek vélt a világsikert aratott, tizennégy nyelvre lefordított *Szibériai garnizon*nál. Aztán Kemény Zsigmond publicisztikai írásait válogatta és állította össze (*Eszmék és jámbor óhajtasok*), majd Boka Lászlóval Kuncz Aladár összegyűjtött munkáinak szerkesztője lett. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Kriterion Könyvkiadó együttműködésével indított sorozat második kötete az *Egy márványdarab*, a szövegeket Varga Ágnessel együtt gondozta, az előszót ő maga írta. Kuncz kritikáinak, tanulmányainak és portréinak két kötete ugyancsak példás munka, közös vállalkozás, Juhász Andreával szerkesztette s ők írták az előszót is. Munkabírására s szorgalmára mi sem jellemzőbb, mint hogy közben két monográfiája és egy interjúkötete is készült. *Joó Tibor* munkáit *A szellemtörténet és a magyar nemzeteszme* alcímmel tárgyalta. A másik, szintén 2019-es monográfiája *Ligeti Ernő* életművét elemezte s értékelte (*Egy urbánus transzszilvanista*), miután az ezredforduló tájékán két tanulmánya is méltatta a két világháború közti Erdély „egyik legműveltebb közírója”, szerkesztője publicisztikáját (*A kisebbségi progresszió*), illetve a kevésbé ismert társadalmi regényeit (*Deklasszálódás, unalom, ironia*). „*Azt hittem egykor, hogy csapatmunkában veszek részt*” – adta címül saját szavait az ifjabb kisebbségkutatókkal készített interjúkötetnek. Tizenkét tudóst, politológust szólaltatott meg, köztük Bárdi Nándort, aki pedig vele beszélgetett. Ennek címe eléggé sutára, ám hangzatosra sikeredett – „*Úgy döntöttem, hogy bemegyek a könyvtárba, és nem jövök ki addig, amíg nem találok választ azokra a kérdésekre, amiken az emberek*

’89–90 óta öltre mennek, anélkül, hogy tudnák, miről beszélnek” –, családottsága enyhe kifejezésével. Erősebbel, amikor a (cseh)szlovákiai kutatásai abbahagyását azzal (is) indokolta, hogy e tárgyú „könyveink többnyire a semmibe mennek”. Interjúalanyai, kollégái aligha azonosultak a nézetével, igyekeztek, hogy egy – a jelentőségét tekintve a (cseh)szlovákiai művelődéstörténeti monográfiával mérhető – (Romániában használatos szóval) megvalósulás részese lehessen: noha tanulmányal nem volt jelen, társszerkesztője lett az erdélyi magyarság negyedszázadáról, az 1990 és 2015 közötti időkről szóló kötetnek. A *Magyarok Romániában* címében Németh László híres 1935-ös útleírására játszik rá, ennek esszéisztikus stílusát szigorú fogalmi, szaktörténeti és társadalomtudományi nyelvezetre cserélve föl. Az alapozó tanulmány Románia magyarságpolitikáját 1918-tól 1989-ig követi nyomon, a többiek pedig, a teljesség igényével vizsgálják a kisebbségi élet különböző területeit, az állam kijelölte jogi kereteket, az oktatás ügyétől, a nemzeti(ségi) kulturális örökséghez való hozzáférés, a szabad vallásgyakorlás esélyein át az anyanyelv nyelvhasználatáig, a társadalomtudományi szemléletváltást követve több új szempontot is érvényesítve, mint például a román nyelv ismeretének és az egyén jövedelmének összefüggései. A monográfia érdeme az elemzések tudományos mélysége, tárgyilagossága – ami előny, az hátrány is: közérdeklődésre aligha számíthat, a fogadtatása messze-messze esik attól a szellemi izgalomtól, mint amekkorát Németh László írása váltott ki.

Koszorú, hiányzó emléktáblákra – ez a kötet vegyesen válogat az erdélyi s a felvidéki témák, személyek között, mint ahogy a hozzájuk fűződő események, példák ideje is igen különböző, a XIX. századtól a jelenig terjedő. Akiket, jelképesen, az esszéíró megkoszorúz: Kemény Zsigmond és Eötvös Károly, a „félreismert” Herczeg Ferenc, a kevésbé ismert egyháztörténész, rimaszombati püspök, Péter Mihály és az 1956-os forradalom leverése után halálra ítélt drámaíró, dramaturg Gáli József – mindannyiukat a „szellemi köztudatban” szeretné elhelyezni. És megkoszorúzná azoknak a krasznnojarszki magyar hadifoglyoknak a sírját is – ha volna –, akiket 1919-ben a cseh légiósok gyilkoltak le, s akiknek a tragikumát az *Aranyvonat*, Markovits Rodion regénye ecsevelte. Az értékmentés és -feltárás jegyében emléktáblát kapna, végül, az 1982 márciusától októberig nyolc számot megélt erdélyi szamizdat, az *Ellenpont*, még ha igen-igen szűk értelmiségi kört érintett is, mondhat-

jük, a nemzetiségi önismeret és önbecsület ügyének fényében nagyobb volt a füstje, mint a lángja.

A *Mindennek van „azonban”-ja* írásai lényegében ugyanennek az értékfeltárásnak a jegyében, az emlékállítás szándékával születtek. Mi több, szeretnének hozzájárulni a kiváló irodalomtörténész, „Láng Gusztáv által sokszor hangoztatott kánonreformhoz”. Hogy ez utóbbi mi fán terem, csak találgatni lehet, vajon nem azon-e, amelyiken a szerző Olosz Lajos életművét látja, a költőre irányuló figyelmet rá- vagy átterelni igyekezve a hírlapíróra, a második bécsi döntést követően is a Romániának meghagyott Dél-Erdély egyetlen magyar napilapja, a *Déli Hírlap* főszerkesztőjére (*Láger, szkepszis, sztoa*). Oloszt a románok az 1944. augusztus 23-i „átállásuk” után mindjárt fogságba hurcolták. Itt, innen íródtak levelei, itt készültek a rabtársai portréi, ezek jelentek meg a *Hittel a mélységek felett* című kötetben, Marosi Ildikó bevezetőjével. Filep ezek alapján jelenti ki, hogy az erdélyi magyar irodalomnak 1944-ben létrejött alágazata, a „lágerirodalom” – Kacsó Sándor két novelláján s néhány versén kívül (az 1941-es kiadású *Lélekvesztőn* című regényét nyilván tévedés lenne ide venni) azonban mások más művét nem említi. Noha Olosz Lajos lágerleveleit „páratlanul értékes dokumentumoknak” tartja, ezek talán kevesek ama kánonreformhoz – magas színvonalú költészete elismeréséhez pedig elég továbbra is Reményik Sándor, Szentimrei Jenő, Dsida Jenő, Hamvas Béla, Vita Zsigmond és mások véleményére támaszkodni.

Kádár Imre közéleti szereplőként, az Erdélyi Szépművés Céh hat alapítójának egyikeként, aztán a kolozsvári magyar színház főrendezőjeként és igazgatójaként már régóta ott van az emléktáblára érdemesek között. Mint regényíró (*Nászrepülés, A fekete bárány*) vagy mint költő azonban nem bírhat kiszorítani magának egy kánoni helyet, még a „legértékesebbnek” tartott verseskötetével, a *Bujdosó énekek* sem. Filep ezt „egy polgári radikális értelmiségi az erdélyi magyar közösségekben küzdelmek árán való otthonra találásának” dokumentumaként méltatja, amely a korai transzszilvanizmus úgymond „forradalmi” ágát erősítette. Magyarországra kerülve roppant ellentmondásosak Kádár közéleti szerepei, feladatvállalásai: miután a deportálást elkerülte (a fia ellenben koncentrációs táborban halt meg), a református egyház alapította Jó Pásztor Bizottság munkatársaként a nyilas hatalomátvételt követően zsidó származásúak mentésében vett részt, pár évre rá

azonban, hosszú ideig, a református egyháznak azok közé a vezetői közé tartozott, akik leglelkesebb kiszolgálói lettek a kommunista diktatúrának. A politikus Németh Zsolt, mai országgyűlési képviselő ezt szemléltetendő mondotta egy konferencián: „az egyháztagságot a diktatúra évtizedeiben kettős Kádár-rendszer igájába kényszerítették: Kádár János mellett Kádár Imrét is el kellett szenvednie” (*Kádár Imre megváltásanai*).

Talán Szenczei László esetében a legnyilvánvalóbb ama „kánonreform” véghez vitele: a róla szóló tanulmány elég részletesen ismerteti és elemzi e nálunk kevésbé ismert író kevésbé ismert regényeit (*Székely Apokalypsis, Korom és korona, A halál és tanítványa*). A fogadtatástörténetre támaszkodva, néha egy-egy kritikával vitázva meggyőzően érvel amellett, hogy az „apokalipszis”, ellentétben azzal, amit a szerző állított róla, nem Nyirő József székely mitológiájának szatírja, hanem Tamási Áron *Szűzmáriás királyfiáé*. Egyetértően utal viszont arra az „irodalmi közvélekedésre”, amely szerint az író eszménye „a transzszilvanista és romantikus próza helyett a tárgyiasság és a lélekelemzés”, noha a *Korom és korona* az első világháború végén, a néven nem nevezett októberi őszirozsás forradalom idején, a román hadsereg betörésekor nagyrészt egy Beszterce-Naszód vármegyei községben játszódó történetének elbeszélése a legkevésbé sem tárgyiasság és tárgyilagosság. A nyomor ellen rablással, fosztogatásokkal lázadó falubeliek (szinte kivétel nélkül románok) vezére, a hadirokkant Blendea a felelősségre vonás elől a hegyekbe, a havasokba menekülve mintha a Jókai-féle senki szigetén élne, törvényt nem ismerő szénégetők között, olyan világról ábrándozva, „amelynek nincs sem jegyzője, sem csendőre, ahol a falusiak a maguk urai. Nem függenek az uraktól, hanem egyes-egyedül a Krisztustól és az ő egyházától.” A szénégetők élén végül bevonul a falujába, itt akad elég „prédálnivaló”, törnek-zúznak, tetteiket a nép utóbb a „forradalmi garázdálkodások” között tartja számon. Innen a városba, Besztercére masíroznak, hogy földet követeljenek maguknak, ám földbe gyökerezik a lábuk, meglátva a főtéren a körtáncot ropó románokat, a sisakos katonákat s mindenütt a piros-sárga-kék zászlókat. Szétszélednek, Blendea otthon büszkén tűnődik: „Három hétig nagyobb úr volt a járásban, mint főszolgabíró.” Szemlér Ferenc 1973-ban „egy három évtizede szunnyadó regényhez” írt előszavában ezeket a lázadókat a kizsákmányolásuk során „komoran egységes tömeggé kovácsolódo”

alakoknak tartja, a regényt „a szemben álló társadalmi erők és mozgások árnyalt művészettel felvázolt rajzaként” méltatva. „Mesebeszéd” – állíthatnánk, szokatlan módon ugyan, ám bátran, mert Filep szavát kölcsönözve, aki talán a hazugság fogalmát finomította ekképp. Tétélesen cáfolva, hogy a regénynek az első, 1939-es kiadása után a „visszatartás és mellőzés volt osztályrésze”, s hogy szerzőjét „a konzervatív író társadalom kivetette magából”. Az ellenkezője történt, bizonyítja: a *Korunk* kritikusa, a szélsőbalos Bányai László marasztalta el, kifogásolván, hogy „a kibontakozásnál, az értelmi magnál, a mindent áthevítő forrongás idején alábbhagy a lendület, halványul a kép, s torz vonalakban élettelen szatírját adja a forradalom napjainak”. A *Korom és korona* ellentmondásos fogadtatása dacára úgy szerepel Filep tanulmányában (*Szenczei László a székely pokolban és mennyben*), mint „a kánonba is bekerült” regény, jóllehet nem tudni, milyen kánon kerül szóba, miután *A halál és tanítványa* elemzésére alig szán teret, ráadásul egy lábjegyzetben elárulja, az életmű „legizgalmasabb rétegének” az 1930-as évekbeli esszéírói-kritikusi-publicista természetét gondolja.

Szenczei harmadik, az Apáczai Csere Jánosról szóló regénye jelenetnek kapcsán – II. Rákóczi György megfenyegeti az enciklopédistát, hogy ledobhatja a toronyból – szó esett Páskándi Géza *Tornyot választok* című drámájáról, amelynek az elemzésére az író 1963 és 1973 közötti korszakát tárgyaló Cseke Péter-kötetben (*Beckett Erdélybe jön*) kerül sor. Az újabb irodalom jelesei közül ő az egyedüli, akinek a pályáját Filep egyik írása, a *Létstiliztikai obligó* az „alakítható, sőt manipulálható” kánonra tekintve vizsgálja, megállapítva, Páskándinak „nemigen van helye” ebben. Hogy miért véli így, igazából kifejtetlenül marad. Gyanúját adja elő: az író áttelepülésekor (1974) „alkalmatlan szellemi közegbe érkezett”, ahol a személyi kapcsolatok s a csoportérdekek voltak „döntő fontosságúak”, s itt – és ezért? – „már nem tartozott a kivételesek közé”. Ezt ugyan jó lett volna bizonyítani, például összevetni színművei bemutatóinak számát másokéval, és aztán rátérni, amint történik is, a kényesebb kérdésre, az „alacsony esztétikai értékű ’illusztráló történelmi drámák’ csoportjára. Mindezekkel együtt is erősen túlzó a kijelentés, miszerint eljutott oda, hogy „mára hívei kis csoportján meg az irodalom néhány fanatikusán kívül szinte a nevére se emlékezzenek”. Úgy lehetne ez igaz, mint mások, klasszikusok esetében – a drámaírók névsora Sarkadi Imrétől, Illyés Gyulától,

Németh Lászlótól, Örkény Istvántól kezdve Sütő Andrásig, Székely Jánosig és még tovább meghosszabbítható. Másik véglet, az első Forrás-nemzedék, benne Páskándi szerepének, jelentőségének túlbecsülése. Az erdélyi (igaz, a jelző akkor a „romániai” volt) magyar irodalomban a nyelvi, formai, tartalmi „megújulás kezdetét” ehhez a nemzedékhez „szokták kötni”, jelenti ki a kritikus, hallgatva arról, hogy többen máshoz kötik. Láng Gusztáv figyelmeztetett: „hamis” tétel volna a hangváltás és a nemzedék „egy-az-egyben történő összekapcsolása”. Mint előőrsöt nevezte meg az „erkölcsi ellenzék”, s nem a Forrás nemzedéke három tagját: Bálint Tibort, Szabó Gyulát és Kányádi Sándort, s velük Páskándit. Szilágyi István példák – szerzők és művek – sorával bizonyította, hogy a hatvanas évek az „értékmegáradás” ideje volt, az „irányváltást” (ezt a fogalmat *használja* a szokásos „korváltás” helyett) különböző korú csoportok vitték végbe. Kétséges tehát az is,, amit Filep állít, hogy Páskándi prózája és lírája „szakaszhatár az erdélyi magyar irodalomban”. Drámái, „abszurdoidjai” kapcsán már felvethető ez, beleágyazva a közép-európai környezetbe. A kritikában nem emlegetett Mrozek vagy Gombrowitz, Havel vagy Hrabal, és persze *Az ablakmosó* és a *Bunker*, az első magyar abszurdok írója, Mészöly Miklós, netán előbb *Az óriáscsecsemővel* Déry Tibor, később Örkény István is többek mellé.

A következő kritikákban, tanulmányokban a kánon kérdése háttérbe szorul, mivel az írók helyét újságírók, szerkesztők, politikusok, tudósok veszik át. Munkásságuk, pályájuk elemzése, hogy érdemesülhetnek-e emléktáblára. Szabó Árpád „az 1943-ban az aradi sziguranca kezén meghalt” újságíró feltétlenül. De – taglalja a róla készült portré, az *Egy mongolképzű székely* – nem mint a kommunista párt mártírja, hanem mint „történeti szociográfiai szempontokat” is alkalmazó tanulmányok, riportok szerzője. Filep a bánási magyarságról, illetve a dévai csángótelepről szóló írásait emeli ki, ezek középpontjában a bukovinai székelek sorsát, akik tömegesen hagyták el szülőföldjüket, megélhetést keresve nemcsak a tengeren túl, Amerikában, Kanadában, hanem a Regátban, Bánágban vagy Erdély közepében is. Gazdasági, vallási, kulturális elnyomatásukról ad, tényekkel igazolt képet Szabó Árpád. A munkásmozgalmi ténykedésének viszont – noha nem akarná kicsinyíteni, szabadkozik Filep – „nem volt súlya, jelentősége és eredménye”, Aradon ő volt „az egyszemélyes MADOSZ és párt”.

Filep telitalálatos címet adott a Magyar Dolgozók Országos Szövetségéről, azaz a MADOSZ-ról szóló kritikájának: *Baltól balig, hátra, előre*. Főcze János e tárgyú monográfiája teremtett alkalmat, hogy feltegye a „provokatív kérdést”: „egyáltalán elképzelhető-e építő baloldali erdélyi magyar hagyomány, vagyis a nemzeti kisebbség szempontjait kifejező, e közösség érdekeit védő, hasznosítható-feleleveníthető szellemi örökség”. A válasz világos: noha 1945 után ez a „szerveződés” vált Romániában a „legkitüntetettebb haladó” magyar (forradalmi) hagyománnyá, valójában sosem volt „politikaalakító tényező, és nem fűződnek hozzá sorsfordító események”. A monográfussal egyetértve hangsúlyozza a szemlélő, hogy a szövetség „közvetlen szálon függött Moszkván”. Szemben állt a magyarországi hivatalos politikával, az „antirevizionizmussal” még a második bécsi döntés után sem hagytak fel bizonyos tagjai. Többüknek pedig, akik 1944 nyarán újjászervezték, majd a Magyar Népi Szövetség néven átalakították, öt év múlva, a kommunizmus kezdetén a börtön jutott osztályrészül. Jordáky Lajos, Kurkó Gyárfás, Méliusz József vagy Balogh Edgár neve biztosan ott fénylik már régóta egy-egy márványlapon, ám nem a MADOSZ – ahogy Filep fogalmaz, ironikusan (?) – „áldozatos és kemény küzdelmeire” emlékeztetve.

Emléktáblák ügyében hasonló a helyzet a függelékbe tett írás, *A Tizenegyek – együtt és külön utakon* esetében: az itt felsorolt írók, költők, kritikusok, *A Tizenegyek* című, 1923-ban kiadott antológia szerzői közül többen az egyetemes magyar irodalmi kánonban is helyet szereztek maguknak. Négyen feltétlenül: Balázs Ferenc és Kemény János, Kacsó Sándor és Tamási Áron. Az volt a céljuk, hogy sorozatot indítsanak, önálló kötettel jelentkezzenek. Amiből semmi sem lett, a csoport már egy év múlva „szétesett”. Hogy kinek-kinek hogy alakult a pályája, milyen irányban, jobbra vagy balra kanyarodott-e el, erről a Cseke Péter szerkesztette, az antológia elő- és utóéletét is részletesen tárgyaló 2003-as kötet tájékoztat – Filep dolgozata voltaképp ennek a méltatása. Legtovább az indulás programjánál időz el, a „székely irodalom” megteremtésének, elméleti keretei kidolgozásának szándékánál. Vallo-másokat idéz. A később majd az Erdélyi Fiatalok mozgalmát szervező Jancsó Béláét. „Minket, távolra került fiait a fajnak, visszavonz anyánk, az elfelejtett, az alig hallott: a székely szív (...) Székely szívtől a világ szívéig: ez a mi utunk.” Tamási Áron hevülete még erősebb: „Addig szagatom a szívemet, amíg az Úristen megparancsolja minden ember-

nek, hogy csodálja és szeresse a székelyt”. Summázat: a csoport több tagja a kultúrateremtés és a társadalomszervezés eltökélt munkása volt.

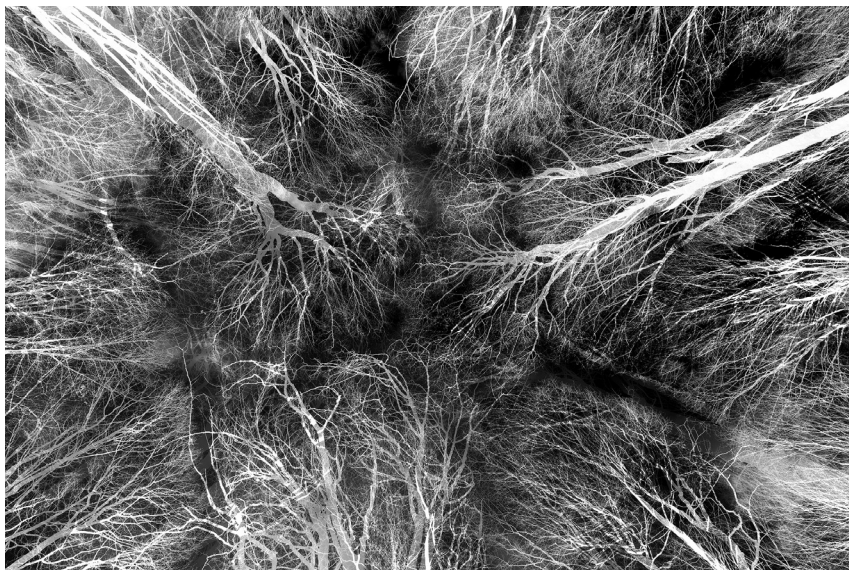
A kötet legizgalmasabb tanulmánya Hlatky Endre életpályájához és életművéhez kíván „adalékokat nyújtani” (*A szó szentsége s a polgári erény*). Néhány adalék politika- és művelődéstörténetünk kivételes jelentőségű és szerepű személyiségének portréjához. Nagyváradon született 1895-ben, Pesten jogot végzett, harcolt az olasz fronton, 1919-ben a Szegeden megalakított ún. ellenforradalmi kormány sajtóelőadója, később Budapesten a külügyminisztérium, illetve a miniszterelnökség alkalmazásában állt, majd Bethlen István személyi titkára lett. A Gömbös-kormány idején, 1933-tól a rádió műsorosztályának igazgatója, 1939-ig. Németh Lászlót ő választotta a rádió irodalmi osztálya vezetőjének, majd Cs. Szabó Lászlót, ők pedig, közreműködőként Babitsot és Kosztolányit, Szerb Antalt, de József Attilát is. Hlatky a Magyar Sajtótudományi Társaság elnöke volt, és a *Sajtó* című folyóirat szerkesztője, tanulmányai jelentek meg Széchenyi sajtópolitikai, illetve Vörösmartynak az első sajtótörvény nyomán támadt eszméiről. 1941-ben nagyot fordult körülötte a világ: Teleki Pál miniszterelnök Nagyvárad főispánjává, egyúttal négy megye és két törvényhatósági jogú város kormány megbízottjává nevezette ki. Magyarország német megszállásáig és a zsidók gettóba zárása előtt történt lemondásáig tartó főispán-sága legjelentősebb kulturális tette Ady Endre és a „Holnap” múzeumának megalapozása volt. 1944 szeptemberében miniszterelnökségi államtitkárrá neveztek ki, ezért október 15-én ő volt a felelős, hogy Horthy proklamációja a háborúból való kilépésről a rádióban elhangozék, s a szöveget az MTI kibocsássa. Hogy mindez milyen feszült légkörben történt, az egykori munkatársak emlékezésein túl Hlatky forrásértékű naplója, *A halál közelében* is érzékelteti. 1944. október 16-tól 1945. május 2-ig jegyzi fel, mi történt vele s mindazokkal, főként magas rangú katonatisztekkel, akiket Pesten a Gestapo letartóztatott, hogy a szovjet csapatok előnyomulását követően Bécsbe, majd egyik helyről a másikra szállítsák, „lágerekörútra” is vigyék őket. Innsbrucktól „útitársuk” lett Kállay Miklós, volt miniszterelnök és az ifjabb Horthy, aztán pedig olyan nevezetes személyiségek, mint Léon Blum, volt francia miniszterelnök, volt osztrák kancellár, vagy Németország egykori pénzügyminisztere. A III. Birodalom „legkülönlegesebb foglyai, 'Sonder-Haftling'-jei” voltak, úgy százötvenen lehettek, Európa tizenhat

országából, szabadulásukat végül a német reguláris katonaságnak köszönhatték. A fogsága utolsó napjait valószínűleg Dél-Tirolban töltötte, de van forrás, amelyik Capri szigetét nevezi meg a szabadulás helyéül. Annyi bizonyos, nem tért vissza Magyarországra, 1945-től haláláig (1957) Rómában élt, szerzetesként, közben 1949-ben Békés Gellérttel megalapították a *Katolikus Szemlét*. Lapalapítás, sajtófőnökség, rádióigazgatóság, politikai, kormány-megbízotti, államtitkári szerepek – meggyőző „adalékok” Hlatky Endre életpályájának kivételesen értékes és tanulságos voltához. Aranybetűs emléktáblát érdemelne. De hol? Nagyváradon, Budapesten vagy Rómában? S minek a falán?

Amennyire szegényes Hlatky bibliográfiája, annyira bőséges a közíró, főszerkesztő, kisebbségi jogvédő, politikus, országgyűlési képviselő Paál Árpádé. Róla „fontos tanulmányok” születtek, Filep Tamás Gusztáv esszéje, a „...*Mindennek van 'azonban'ja*” a szerző *Válogatott írások* című, Bárdi Nándor és Horváth Sz. Ferenc utószavával és jegyzeteivel kiadott kötetének bírálata. „Morfondírozások” – hangsúlyozza az alcím – Paál „néhány kortársáról” is. Így Kós Károlyról, akivel (és Zágoni Istvánnal) 1921-ben társszerzője volt a nevezetes röpiratnak, a *Kiáltó Szónak*, 1924-ben pedig másokkal együtt megalapították az Erdélyi Szépmíves Céhet. Töpreng továbbá Benedek Elek „eszményeinek letéteményesei” közül három (valamiért dőlt betűket használ) *szabadkőműves* író – Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő, Tamási Áron – Paálhoz kötődő, nemegyszer ellentmondásos viszonyáról. Mindennél inkább izgatja azonban, a *Válogatott írások* kellő magyarázattal szolgálnak-e arra a pálfordulásra, hogy a Károlyi Mihály kormányára esküt tett, Jászi Oszkárral jó kapcsolatban álló politikus másfél évtized múltán az Erdélyi Lapok főszerkesztőjeként helyet adott „nácibarát és antiszemita” írásoknak. A felelősség dolgában Filep nem foglal állást, habár közvetetten annak tekinthető Paál 1937-es *Népkisebbségi világnézet* című tanulmányára való hivatkozása, ahol „tétélesen szerepel”, hogy a szerző „a nemzeti szocializmustól, a bolsevizmustól és a liberalizmustól legalábbis egyenlő távolságra áll, mindhárommal szemben”. A kritikus hosszan morfondírozik azon, hogyan foglalja össze Paál legfőbb politikai célját. S arra jut – kölcsönözve a kifejezést –, hogy „népkisebbségi nemzetként” az erdélyi magyarság elismertetése, „otthonterületé”-nek öngazgatása foglalkoztatta. Közvetve Románia „átalakítása olyan nemzetiségi állammá, ahol a nemzetek, társadalomtöredékek (Bibó szavá-

val) 'összeműködnek', és tiszteletben tartják egymást (és egymás hatáskörét)". Garantálása a társadalmi, politikai és gazdasági élet feltételeinek, „az egység mellett a teljesség”, „az összmagyarságnak az új helyzettel való megbékélése, mi több, „a kisebbségi minta alapján a magyarországi társadalom és politika demokratizálása”.

Vágyak, ábrándok, illúziók? A csattanó: Paál a kisebbségi korszak elején is tudta, „mindennek van 'azonban'-ja”. Filep Tamás Gusztáv egy véleményen lehet vele.

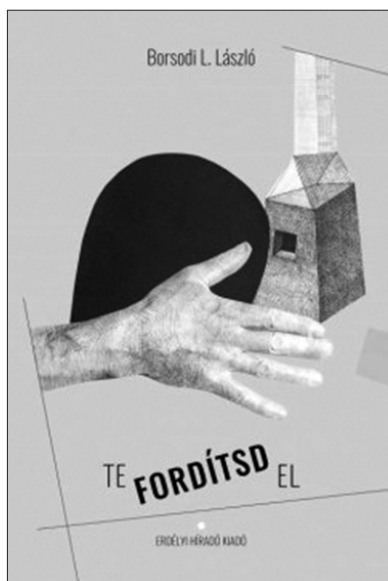

Természeti feszültségek, 2024 (digitális nyomat, 70 x 50 cm)

Tamás Dénes

SZOBORRÁ SZELÍDÜLVE

Az istenhit, de általában is a hit keresése az európai kultúránk egyik nagy állandója. Sőt az is kijelenthető, nem csak egy kulturális állandóról van szó, hanem antropológiáról. Az ember az, akinek hitre van szüksége, aki hinni akar, hinni valamiben, általában Istenben, de a hit tárgya más is lehet, család, nemzet, szerelem, humanizmus, tudás, és még lehetne folytatni a sort, mert hinni azt jelenti, hogy valami nem teljesen kézzelfoghatót magunk fölé emelünk, és érvényét elfogadjuk ránk, életünkre nézve. Ez a hit azonban nem mindig adódik magától. A hitben eleve benne van valami nehézkedés, az önmeghaladás képessége, hisz abban kell hinni, ami nincs ott magától értetődően előttünk, ami nem kézzelfogható, elfogadása ezért keresést, belső munkát feltételez, amihez a kétely, az elbizonytalanodás is hozzátartozik. Hiszem, mert képtelenség – ezt Tertullianus ókori teológus mondta, amivel a hit egyik legalapvetőbb paradoxonát is kiélezte. Eleve az európai kultúrát, ami sokáig vallásos kultúra volt, már régóta egy nagy elbizonytalanodás, törés uralja, amit Nietzsche nevével lehet a legkönnyebben megidézni. „Isten meghalt” – sokan idézik megbotránkozató kijelentését, de annál kevesebben annak folytatását. „Mi öltük meg”, így folytatja Nietzsche a gondolatot, amivel az ember szerepét hangsúlyozza ebben a kulturális exterminációban. Ugyanis, ha mi öltük meg Istent, akkor a mi feladatunk lehet újra megkeresni. Innen pedig adódik a kérdés,

ez a fordulat után, hogyan lehet hiteles módon a hit keresését megfogalmazni. Még vezet-e út, esetleg ösvény ezen a törésen át? Úgy gondolom, ma ezek a kérdések az érvényes vallásos költészet viszonyítási pontjai.

Az erdélyi irodalomban eleve mintha megszorodtak volna az istenkereső könyvek. Most elsősorban Lövetei László *Zakeus fügefája* című verseskötetére gondolok, de ide sorolható Visky András *Kitelepítés* című regénye is, ami szintén alapvető viszonyt tart fenn az istenkérdéssel. Borsodi L. László új verseskötete¹ ebbe a sorba illeszkedik, ugyanakkor képes kiválni is a sorból, teszi mindezt sajátos építkezésével, a hagyomány használatának módjával, beszédmódjának a radikalizmusával. Talán pontosabb, ha prózaversekről beszélünk e kötet esetében, miközben tudjuk, a próza és a líra közötti határ egyre inkább elmosódik, átjárhatóvá változik. Eleve egy nagyon egységes kötetet kell olvasnunk, amiben minden vers egy elem egy nagyobb egészből, az istenkeresés helyzetének, állapotának stációja. Ugyanakkor nem csak a kortárs irodalommal tart fenn párbeszédet a verseskötet, hanem magával a költői életművel is. Az előző két prózaverskötet véleményem szerint egységet alkot ezzel a kötettel, ami egy sajátos irodalmi triptichont ad ki. A 2018-ban megjelenő *Szétszórt némaság* kötet egy szerteágazó sírkőállítás a költő családjának, sokadrangú felmenőinek, egyszerre az emlékezés és a mementó könyve. Ugyanezt az irányultságot folytatja a 2021-ben megjelent *Estére megöregszel* című kötet, amely egy igazi apakötet, egy karakán életsors felmutatása, amiben a huszadik század történelmének nehézsége és rémsége is visszhangzik. Ami mindkét kötetet még összekapcsolja, hogy átüt rajtuk a transzcendencia vízjele. Ha egész életüket sűrít néhány sorba az ember, eleve kérdésként merül fel: miért volt az egész, mi volt az értelme, miért élünk? Mi ad keretet az egésznek? Az istenkeresés előszobájában vagyunk. Innen logikus lehetett, hogy a költő megpróbált belépni a szobába.

A kötet első versével a nulladik pontra érkezünk meg. Sőt még egy kicsivel eléje. Egészében idézem a verset, mert beszédes a tömörsége:

---

1 Borsodi L. László: *Te fordítsd el*. Kolozsvár, 2024, Erdélyi Híradó Kiadó.

EGY IKONRA

-1.

*Szép arcodat összetörtem.**Ne váltson meg semmi isten!*

0.

*Szép arcodat összetörtem.**Nem válthat meg, csak az Isten!*

Ez a kötet utolsó verse is, keretezi a könyvet. Csak éppen a két szakasz sorrendje cserélődik fel a végén. Fontos tartalmi-poétikai mozzanatnak gondolom ezt, ami az egész kötet sugallatát magába sűríti. A nulladik pont előtt a rombolás tette van röviden megidézve. Az ikon a szentségnek, az isteninek a sűrítménye, azt összetörni a legnagyobb szentségtörés, az istenitől való radikális elhatárolódás. „Minden Egész eltörött” – verselte meg Ady a huszadik század elején ezt a léteseményt. Ami nincs kibontva a kötetben, csak a következményeit látjuk. A fojtogató mosogatólé-szürke délutánt, az összetört templomcsendet, a feledés földjét, a befalazott várost, ahol féreggé zsugorodva, magára hagyottan kétségeivel küszködik a lírai beszélő. Íme néhány hasonlat, aminek jeleznie kell a tévelygést, az elveszettséget. Ennek kifejezésére szűkön méri a lírai eszközöket a költő, nem a nyelvi bravúrokon áll a kötet hatásossága. Kopár felsorolások, ismétlések, költői kérdések, meg egy-egy erőteljesebb zárlat alkot egy verset. Erős címek, letisztultság, belső feszültség jellemzi őket. Értékük, jelentőségük nem is önmagukban van, ritkán kérik az elidőzést, hanem mintha csak a jézusi keresztút, a Kálvária állomásai lennének, vezetik előre az olvasót. De nem is előre, a Koponyák hegyére, mert itt tulajdonképpen körbe járunk, hisz mint jeleztem, végső soron odaérünk, ahonnan elindulunk. A nagy kérdés, akkor miért is tettük meg az utat? Mit is ad ki ezen a módon a kötet?

A szerkesztettség mellett még a hagyomány szabad használatát fontos kiemelni. A verseskötet termékeny párbeszédet tart fel mind az irodalmi hagyománnyal, mind a Bibliával, azon belül a Zsoltárok könyvével. Az irodalmi hagyományt itt a jól kiválasztott, hatásos mottók képviselik, Pilinszky-, Babits-, Petri-, Balassi-, Baka-, Ady-sorok. Ezeknek a megidézésével a költő magára veszi ezt a hatalmas költői

hagyományt, jelzi, hogy magát is ennek a hagyománynak a folytatójaként gondolja el. Ennél izgalmasabb, hogyan viszonyul a kötet a Zsoltárok könyvéhez, hiszen a legtöbb vers zsoltárparafrázis, hogy éppen melyik zsoltáré, az jelezve van a versek elején. A parafrázis azonban itt nem kibontást jelent, hanem inkább termékeny párbeszédet, amibe az ellentételezés is belefér. Ami a zsoltárokból egyértelmű, világos, itt, mint egy felkavart tócsa, összezavarodik. Máshol áttételes a kapcsolódás, motívumok vándorlását láthatjuk.

Két alapkaraktere van a verseknek: a viaskodás és a könyörgés. Ez a két szólam nem egymástól elválasztva bontakozik ki, hanem áthatja egymást. Tényleg ennyire kell? Tényleg ennyire hiányzik? – kérdezheti a nem-hívó, aki azonban hosszú évek alatt megértette, hogy Isten tulajdonképpen egy név arra, ami minden emberi életben a jó, a szép, az igaz keresése. Ezek a transzcendentálék, ahogy a középkori filozófia nevezte őket, különböző módokon hathatják át az emberi életet. Lenyűgöző és nyugtalanító érezni ennek a vágnak a mértéktelenségét a könyvben. De végső soron, minden ember keresi élete középpontját, azt a választ, amiben letisztulnak, feloldódnak kétségei. Hogy meddig és hová jut el ezen az úton, az kiszámíthatatlan. Innen véleményem szerint együttrezeghet a kötettel egy ateista is. Mert nincs kinyilatkoztatás a könyvben. Az elveszettség képei negatívan rajzolják körül az áhított feloldás helyét. A visszaröpülésről csak hasonlatok beszélhetnek – mondja Pilinszky az *Egyenes labirintus* című versében. Ahol a színről színre látás nem adatik meg, a nagy vakság marad, mint remény. A szoborrá szelídülés a színtelen örökkévalóságban. (62. o.)

Amikor először olvastam végig a kötetet, volt bennem egy félelem, hogy túl egyszerű lesz minden. Elindulunk a kételytől és megérkezünk a hit megvallásáig. Adta volna magát ez a séma. A végén meg is zavart, hogy nem megérkeztem, hanem körbeértem. De többet és mélyebben tud ez a verseskötet, hogy egy ilyen egyszerű sémába merevedjen. Úgy áll előttem, mint egy hatalmas ajtóra szerelt zár. Erre a kötet szerkesztettségével is rájátszik, hiszen térben is egy ajtózárra hasonlít, amin a nyílás a két ciklus között elhelyezett *Kiben a Csíksomlyói Szűzanyához könyörög* című vers. Ezt a zárat kellene kinyitni, hogy beléphessünk az ajtón. A zárba a költőnek sikerült behelyeznie a kulcsot. De tudja, az góg lenne, istenkísértő hübrisz, amibe a görög drámákba bele is szokás

bukni, ha ő próbálná elfordítani. Ez az a lépés, ami meghalad minket, embereket. Nem rajtunk áll, hogy hívők vagy hitetlenek leszünk. „Te fordítsd el” – kínálja fel a verseskötet címe a megoldást.

Ez a felajánlás a verseskötet legmélyebb poétikai tette.

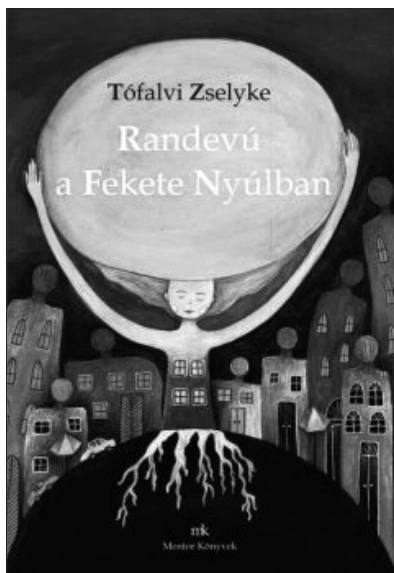

Utazónapló, 2019 (digitális nyomat, 70 x 50 cm)

Biró Annamária

KIK VAGY TOK, NARRÁTOROK?

Tófalvi Zselykének a *Randevű a Fekete Nyúlban*¹ című rövidprózát tartalmazó kötete a Mentor Könyvek gondozásában jelent meg négy évvel az előző, *Amikor hazajössz* című, tárcákat és novellákat tartalmazó kötete után. Bár a szerző Budapesten él, ismerősebb lehet az erdélyi olvasók számára: 2019-ben Látó-nívódíjat kapott, a kolozsvári Szabadság című napilapban volt tárcarovata, és saját bevallása szerint is közelebb állónak érzi magához a vele gyerekkorában megésett élethelyzeteket (1976-ban született Marosvásárhelyen), azok szöveggé formálását, amelyek így valószínűleg azokat érintik meg, akik hasonló tapasztalatokkal rendelkeznek. A kötet cím számomra mégis inkább Krúdyt idézi, éppen ezért tud meghökkenítővé válni, hogy a Fekete Nyúl egykori kávézóból kocsmává változott vendéglátóipari egység talán Marosvásárhelyen, de biztosan egy romániai, magyar lakosú városban található (*Történetek reggel héttől este nyolcig*). De miért foglalkoztathatja az olvasót, hogy egy novellában felbukkanó kávézó-kocsmára behatóan vizsgálható-e a saját valóságában, miért nem maradhat egyszerű fikciós helyszín? Ennek több oka is lehet: egyrészt 2024-ben már olyannyira elterjedt vált az autofikciós próza, hogy különböző folyóiratok körkérdéseket fogalmaztak meg az ilyen típusú irodalmi szövegek határaitól és határtalanságáról, másrészt

1 Tófalvi Zselyke: *Randevű a Fekete Nyúlban*. Marosvásárhely, 2024, Mentor Könyvek.

mert a kötet is küld olyan jelzéseket az olvasó felé, hogy itt sok minden a szerző által megtapasztalt valóságból származik, több esetben maga a narrátor is. A könyv ajánlása például *Anyu és Andris emlékére* szoros összefüggést teremt két szöveg narrátorával is (*Hűtőmágnés, Önmagunk keresése*), amelyekben a beszélő szintén anyja és férje gyors, egymás utáni elvesztése miatt szenved, és akinek a hangja, érzelmi rezdülése, világlátása a többi szöveg narrátorában is felbukkan, így az olvasó újra és újra felteszi magának a kérdést: ki itt az elbeszélő? A narrátor – bár néha alakváltásokon megy keresztül, sokszor az anyanyelvét sem ismerjük, hol férfi, hol nő, hol a múltban, hol pedig a jelenben él, legtöbbször felnőtt, de néha gyerek – szociálisan érzékeny, a napi események forgatagában sodródik, képek, szövegek, zenék váltanak ki belőle érzéseket, a hétköznapi dimenziókból indulunk tehát. Néha ott is maradunk, egyedül a narrátor gondolatai szárnyalnak távolibb összefüggések felé, az ő gondolatkapcsolásait olvassuk, de nincs történet, az élethelyzet váltja ki az elmélkedést: ezek azok a szövegek lehetnek, amelyek korábban tárcaként voltak olvashatók, és keresik a helyüket a novellák között. Ilyen a kötetindító szövegek némelyike, amelyek *Az élet mágnesei* alcím alá szerveződnek. Az *Ősz lett, hirtelen* vonatkozó narrátora, aki szándékosan határhelyzetben levő városba utazik, hogy a változásokat megtapasztalja, a nyárból ősze forduló természetet, a macsóból elhagyott szeretővé változott férfit, akiket csak ráadásként kap, és történetük egy-egy sláger hangulataláfestésévé változik a vonatkozó narrátor fejében. Vagy az *Élet* című szöveg beszélője, akiről nem sokat tudunk meg, de tapasztaljuk, ahogyan egy szoptató asszonyt ábrázoló képet összeköt a netről rászabaduló hírfolyammal, hogy mindez a szociális egyenlőtlenségekről való gondolatfutammá változzon át, és feltegye a kérdést, ki lehet a legboldogabb az életben. A következő szöveg román varrólányai, a Bukarestben idegenként bolyongó romániai kisvárosi magyar lány, vagy a filmbeli Amar, akit a kemoterápiás kezelésen levő nő néz a gondolatai elterelése miatt? Felvillantott történeteket látunk, átérezhető helyzeteket, problémává is alakítható tapasztalatokat, de mindezek kapcsán a szerző csupán felvillantja az asszociatív hálót, amely láttatni engedi, hogy a társadalmi problémák foglalkoztatják, hogy a múlt, a gyerekkorban megtapasztalt diktatúra senkit nem enged el, folyamatosan visszaköszön, hogy a

szabadság megtapasztalásához a zene, a kép, a szöveg mind hozzájárul. Néha ezek a szövegek közel kerülnek ahhoz, hogy didaktikussá váljanak, mintha a szövegek elbeszélője szeretné, hogy az olvasók is hasonló következtetésekre jussanak a felvetett problémákkal kapcsolatban. Vannak viszont köztük olyanok, amelyeket a szerző megment ettől azzal, nem teszi egyértelművé, milyen igazságot képviselnek itt a gondolatfutamok, hanem több bejárható utat is megnyit. Véleményem szerint ezek lesznek a sikerültebbek.

A megtapasztalt élmény a jelenidejűséget képviseli a szövegekben, de ez szinte minden esetben tágul: előbújnak a gyerekkori emlékek (pl. augusztus 20. – augusztus 23. párhuzamában), régi dalfoszlányok új slágerekkel keverednek, ahogyan a nyelv sem homogén, a magyar és román nyelvi emlékek konkrétak, de vannak török, angol vagy be nem azonosítható nyelvű szereplők és narrációk is. Néha bizonytalanná válik az olvasó, nehéz eldönteni, hogy kinek az emlékeiben keresi az utat, vagy egyes villanások, jelenetek hogyan függenek össze. Létezik-e például egy kötetszervező narrációs háló, ahol ezek a megsejtett összefüggések megtalálják a helyüket? Például a már említett Amar nevű szereplőt akár el is felejtethetnénk a kötet végére, miután amúgy is csupán filmszereplőként jelenik meg. De újra felbukkan a név a *Jázmín* című szövegben, itt pedig egy mese főszereplőjévé válik. Korábban csecsemőként kitett lelencgyerek, itt a húgának jázmint kereső háborús árva, ott kemoterápiás kezelésben részesülő nő filmbeli emlékképe, itt illúziókat kergető anya mesebeli, de akár múltbeliként is elképzelhető, a valóság felé törekvő emlékképe. A nevek jelentése így nemcsak a narrátorok számára lesz fontos, hanem az olvasót is megtorpanásra, továbbgondolásra készítenek még akkor is, ha az összefüggés keresés néha bizonytalan eredményekkel járó nyomozással alakul.

A szerző több prózapoétikai eljárással is kísérletezik, és a kötet akkor válik igazán izgalmassá, amikor egyre nagyobb hangsúlyt kapnak ezek a kísérletek. Az első ilyen kísérlethez az első egység végén jutunk el, amikor teret kap a kettős narrátor, az orvosnő és a beteg kislány a *Levélfelhő* című szövegben. Szabályosan mondják el mindketten a történetüket, a kor, amiben élnek szigorú járvány megelőzési szabályokat is követel, végül mégis felhőbe oldódik kettejük víziója vagy illúziója.

A második egységben, mely a *Mozgásban* címet kapta, visszatér a már ismerős romániai magyar narrátor, utaznak meghatározhatatlan vidékeken és London környékén, valóságosan és képzeletben, a kinti világban és online is. És utaznak időben is, ez esetben vissza a múltba, és ami kakukktojássá válik ebben az egységben, minőségben újra kiemelkedik az életképek közül. A múltbeli Jancsika története nemcsak azért válik megrázóvá, mert előhossa a narrátor által elszenvedett erőszak emlékét is, hanem mert a tragikum nemcsak a történetekben rejlik, hanem azokban a dalokban is, Schubert *A pisztrángjában* vagy Záray Márta *Homokórájában*, amik felidéződnek a narrátor múltjából. Az idődimenziók összecúsúsását, az emlékek valósággá válását itt még csak áttételesen jelzi a szerző, de ez egyre meghatározóbb szövegszervező elvvé válik a *Történetek reggel héttől este nyolcig* című egység történeteiben.

Ebben az egységben nagyon jó érzékkel összeválogatott szövegek adnak különféle válaszokat a már címben is jelzett, az idővel, a történetmeséléssel és a múlt–jelen dimenzióinak összecúsúsásával kapcsolatos felvetésekre. Itt válik megtapasztalhatóvá, hogy a szerző leginkább az ilyen jellegű szövegekben tud felszabadulni és megmutatkozni: amikor a múltból származó akár szereplők – mint például az emlékeinek és emlékeiben élő Berta néni –, akár történetek – a nagyapák és dédapák történetei a *Trianoni mesében* –, akár pedig a valósággá váló, és ott beilleszkedni nem tudó múltbeli emlék lesz a szöveg tétje. Ezek a történetek látszólag egymástól távoliak, a narrátorok is lehetnek férfiak, vagy a már ismert romániai magyar származású nő, mégis közel hozza egymáshoz őket az emlékekkel való játék, annak tudatosítása, hogy a múltban élés, a múltbeli események jelen idejűvé változtatása elkerülhetetlenül sérülésekhez vezet, hiszen a múlt mindenki egyéni emlékeinek a darabja, ilyenformán nem megosztható, nem kölcsönös, nem ugyanazok a hangulatok tapadnak hozzá. Így teljesen átérezhető, hogy maguk a narrátorok is elbizonytalanodnak, nem tudnak határt húzni realitás és elképzelt világ között, az emlékeikben élő szereplők ki-be járnak a valóságos világokban is. De ennek számtalan oka és magyarázata lehet, ezekben a történetekben a szerző nyitva hagyja és az olvasói fantáziára bízva az idősíkok szétválasztását vagy egyben tartását, és az illúziók, emlékek, valóság határainak kijelölését. Ez

viszont nem válik zavaróvá, nem hasonlik meg az olvasó, hanem megnyugodva konstatálja, nem fenyeget veszély abban az esetben sem, ha átjárás van a különböző dimenziók között.

A következő egység szövegei tovább távolodnak attól a valóságtól, amit az általam dominánsnak tekintett, a szerző élettapasztalataira leginkább emlékeztető narrátor közvetít. Térben a pusztákba, tanyákra, elfeledett, eldugott, szép lassan el is pusztult környékekre kerülünk, ahol a szereplők befejezik, újrakezdek vagy éppen újraélik történeteiket. Így minden történet mitológiai háttérrel kap azáltal, hogy valamiképpen teremtéstörténetekként is olvashatók. Talán éppen itt, ebben az alegységben van a helye az *Önmagunk keresése* című szövegnek is, bár eltér a többi, az autofikciótól inkább távolodó, és különböző narratori identitásokat létrehozó életképektől. A közös mindegyikben az, hogy a kiindulási helyhez való gondolati vagy valóságos visszatérésben, illetve az attól való térbeli távolodásban lát lehetőséget egy önazonos én megtalálására, aki képes legyőzni a félelmeit, az emlékek diktálta megrözsöttségeket, a kirekesztettség-érzést. Más-más nyelvet talál a szerző ezekhez a kísérletekhez, és úgy tűnik, ezek a nyelvek működőképeseek, megteremtődnek azok a kis világok, amelyekben a magukról sok esetben csak kevés információt eláruló szereplők mozognak.

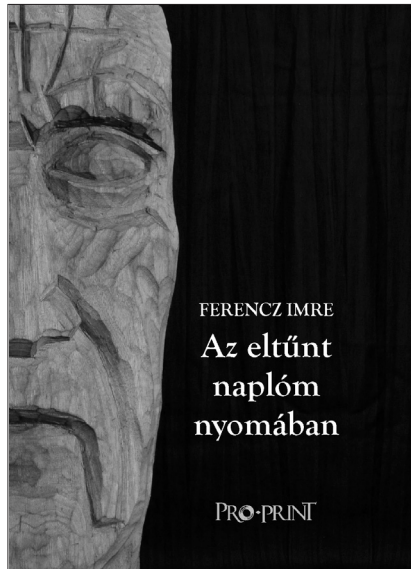
A kötet elolvasása után maradtak hiányérzeteim, elsősorban talán saját magammal szemben: nem vagyok biztos benne, hogy sikerült rátalálni a rejtett összefüggésekre, nem biztos, hogy a megsejtett kapcsolatok valóságosak-e vagy csak az egyéni olvasói tapasztalatomban léteznek. A kötet az egyéni világlátások, tapasztalatok, hálózati rendszerek létmódja mellett érvel sok szövegében, lehet, hogy ez is volt a szándék: örökös elbizonytalanodásra készíteni az olvasót.

Zsidó Ferenc

AZ EMLÉKÍRÁS HASZNÁRÓL

„Jó lenne most az évek során vezetett napló! Úgy emlékszem, hányódó füzetekbe róttam a feljegyzéseket: mondatokat, félmondatokat, szavakat, dátumokat... (...) Ezek a feljegyzések kapaszkodók lehetnének, mint sziklafalba vert szegek az alpinistának” – írja Ferencz Imre költő, újságíró önéletrajzi kötete¹ bevezető részében, jelezve, hogy e feljegyzéseknek nyoma veszett, így a szerző, túl a hetvenötön, e mankók nélkül, elsősorban a mai emlékezet perspektívájából próbálja rekonstruálni a múltat, bemutatni gyermek- és felnőttkorát, a kort, annak tipikus embereit, abban a tudatban, hogy a részletek elveszhetnek, elmosódhatnak, a szálak összegabalyodhatnak, részint a felejtés következtében, részint az emlékezés szelektív, újraértelmező jellege miatt. A szerző célja ezzel a művel: „Utolérni az emlékeimet. Magamat. Aki voltam.”

A kötet írása során végig ott munkálhatott Ferencz Imrében a szkepszis: amint a *Kossuth titkára* című fejezetből kiderül, Kovács Györggyel együtt ő maga is hajlik arra, hogy aki nem jelentékeny személyiség, aki nem Kossuth titkára, annak nem indokolt memoárt írni. A kétely hangját végül az a meggyőződés hallgattatja el, hogy ha csupán utódainak hagy hátra egy családi olvasmányt, akkor sem fáradozott fölöslegesen: „Elszántságom összefügg azzal a hiányérzetem-

---

1 Ferencz Imre: *Az eltűnt naplóm nyomában*. Csíkszereda, 2024, Pro-Print Könyvkiadó.

mel, hogy felmenőimről alig tudok valamit.” Vázlatos életutatót ígér tehát a kötet, emlékmorzsákra, és különféle – például újságírói ténykedésével összefüggő – járulékos feljegyzésekre hagyatkozó, mozaikos pályaképet, amely azért is érdekes, mert benne van az elmúlt hetven év a maga cezúráival, egy korszak a maga történelmi változásaival (az első feljegyzés az 1950-es évek elejéről való, az utolsó a 2024-es valóságra reflektál).

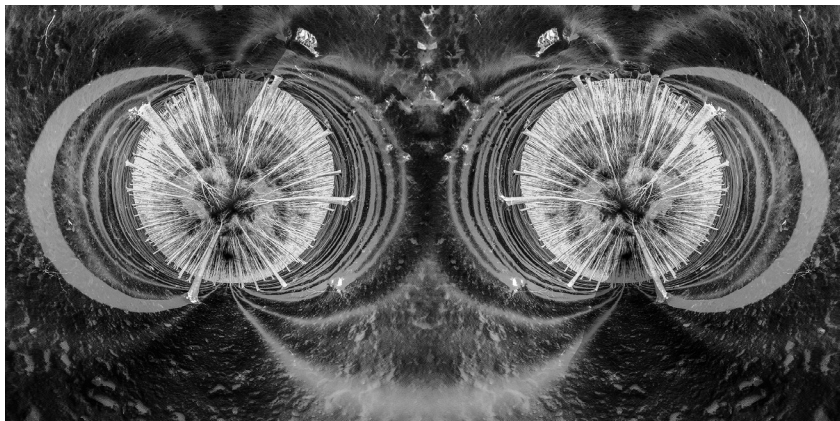
A töredékességet, szilánkosságot az is jelzi, hogy apróbb fejezetekre, részekre van osztva a szöveg, az egyes részeknek önálló címe van, ami az utólagosságból fakadó sűrítésből, csomópont-keresésből fakadhat. Ezek a főbb csomópontok egyébként a mindenkori élet főbb momentumai: iskola, katonaság, szakmai dolgok, munkahelyek, család, stb. Ferencz Imre könyvét az teszi érdekessé, és olvasmányossá azok számára is, akik őt személyesen nem ismerik, hogy a szerző az emlékezésben nem „önző”, nem csak vagy nem elsősorban önmagával foglalkozik, hanem a környezetével, a korszakkal, felvillant fontos életeseményeket, de azokat gyakorta társadalmi-történelmi kontextusba ágyazza, ugyanakkor számos olyan történet is leír, amely csak közvetett módon kapcsolódik a személyéhez, illetve olyan személyeket, személyiségeket is bemutat, megidéz, akik nem csak számára fontosak. A kötet Ferencz Imre újságírói munkásságából is felvillant valamicskét – áttételesen: jó néhány téma, gondolat sajtós múltjából, korabeli cikkeiből fakad.

Eklektikus a kötet olyan értelemben is, hogy sokféle szöveg épül össze egy egészébe benne – például olyan vendégiszövegek is, mint az édesanyja és a lánytestvére neki írt levelei katonakorából, vagy véle készült interjúk. Tetten érhető tehát a dokumentarista igyekezet: amit a fiók még őrzött, ami a szerző múltja szempontjából valamiféle relevanciával bír, az mind bekerült a kötetbe.

Olyan szövegek is találhatóak, amelyek a korszak ismerete szempontjából érdekesek: ilyen például a *Költészet és kényszer* című, amelyben azt foglalja össze, hogyan vett revansot a kommunista cenzúrán Murgu Pál: miután jó néhány pártos, főtítkárt dicsérő verset megírt, egyik újabb, a kondukátor születésnapjára szánt költeményében „bombát” rejtett el: annak első betűit függőlegesen összeolvasva (akrosztichon) az jött ki, hogy: „Költészet és kényszer”. Eléggé elfeledtük már azt a kort, így jobbára kuriózumként hat ez az írás, pedig az erdélyi magyar

értelmiségi mindennapjait alapján határozták meg a kommunizmusnak eme anomáliái. Apropos: több más szövegben is felbukkan az írás témája, megidéződnek szerzők, pályatársak, ilyen értelemben egy kicsit irodalmi láttelelet is Ferencz Imre kötete.

Nem véletlen, hogy az önéletrajzi műveknek általában nagy sikerük van – csak egy párhuzamot említenék: Bereményi Géza Magyar Copperfield című önéletrajzi regényét –, mert ezekben a szerző a személyes átéltség révén olyan mélységekbe, a hitelességnek olyan bugyraiba tud lejutni, ugyanakkor egy korszak rajzát is adva alulnézetből, hogy méltán tarthatnak igényt a nagyközönség figyelmére. Ferencz Imre munkája nem ilyen monumentális, nincs is olyan jellegű fikciós keretben elhelyezve, mint a Bereményié, mégis izgalmas: kellően szókimondó, a problémákat, kényes helyzeteket nem elhallgató, változatos életvilágot bemutató (falu–város, gazdálkodó élet emlékei – városi értelmiségi élet valósága), így egy ellentmondásos korszak keresztmetszetét jelentő mű kerekedett ki belőle. A szerző a záró részben (játékosan: *Utószó*) is szabadkozik, jelezve, hogy munkája nem szépirodalmi igényű életregény, merthogy ahhoz élet is kell, meg író is: „Jómagam csupán törmelékét hordtam össze, néha egy-egy kanál friss maltert csapva a féltéglák közé”, én azonban úgy vélem, így töredékességében, esetlegességében is kerek és fontos kötet született.

Erővonalak, 2024 (digitális nyomtat, 70 x 38 cm)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Andrási Iлона – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Attila – Csíkszereda
Antal István – Székelyudvarhely
Antal Margit – Csíkszereda
Árva Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Bakó Botond – Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília – Gyergyóremete
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázs Zsuzsánna-Erzsébet – Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálinth Erzsébet – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Bán Árpád – Alsóboldogfalva
Barabás Imre – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Bardócz Ferenc – Gyergyóditró
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászonújfalu
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely

Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva
Benkő Levente – Magyarvista
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Bíró Sándor – Gyergyószentmiklós
Blénassy Jolán – Székelyudvarhely
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Júlia – Gyergyóditró
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bogos Zsolt – Csíkszereda
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Bölöni Ildikó – Bikafalva
B. Tomos Hajnal – Négyfalu
Burus János Botond – Csíkszereda
Czikó László – Búzásbesenyő
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy

- Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczy Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József –
Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Doboly Beatrice – Vajdahunyad
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dimény János – Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonzaltíz
Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Fekete István – Csíkszereda
Ferencz Edit – Gyergyóremete
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
Dr. Finta Ella – Szilágyosomlyó
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp László – Csernáton
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás – Majlát
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gagy József – Csíkszentlélek
Gajai Sándor – Árkos
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Galvácsy László – Zilah
Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
Gazda Árpád – Magyarfenes
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Maros-
vásárhely
Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
Györfi Jenő – Nyáradmagyarós

- Györffi Kálmán – Gyergyószentmiklós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcsecső
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Haller Béla – Marosvásárhely
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertz Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Kánya József – Csíkszereda
 Katona Gizella – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplek
 Kelemen Hunor – Csíkszereda
 Kémenes Bernadette – Gyergyó-
 szentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásár-
 hely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
 nya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Kovács Amadé – Cernavodă
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Eszter – Gyergyószárhegy
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Méréfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Éva – Borszék
 Kristó Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyó-
 remete
 Laczkó Szentmiklósi Endre –
 Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 László Csaba – Csíkszereda
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Loghin Gizella – Brassó
 Lórinz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozs-
 vár

- Dr. Makai Magoss Csaba –
Felsőbánya
- Markó Béla – Marosszentkirály
- Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
- Marton Erzsébet – Marosvásárhely
- Dr. Marton József – Gyulafehérvár
- Márton Ferenc – Temesvár
- Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
- Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
- Mátyás Endre – Szováta
- Mester Zoltán – Szováta
- Mihály János – Lövéte
- Mihály Orsolya – Kolozsvár
- Miklós István Csongor – Csíkszereda
- Mikola Éva – Torja
- Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
- Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
- Mirk László – Csíkszereda
- Molnár Csaba – Csíkszereda
- Molnár Endre – Marosvásárhely
- Molnár Vilmos – Csíkszereda
- Murányi János – Székelyudvarhely
- Nádudvary György – Brassó
- Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
- Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
- Nagy Benedek – Csíkszereda
- Nagy Csilla – Csíkszentlélek
- Nagy József – Gyergyóremete
- Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
- Nagy László – Marosvásárhely
- Nagy László – Zilah
- Nagy Melinda – Nagyvárad
- Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
- Nagy Sándor – Székelyudvarhely
- Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
- Novák Sándor – Marosvásárhely
- Oláh Sándor – Csíkszereda
- Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
- Orbók Ilona – Csíkszereda
- Pál Tibor – Kézdiszentlélek
- Pál Zoltán – Csíkdánfalva
- Pálffy József – Csíkszereda
- Papp Zoltán – Zilah
- Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
- Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
- Péntek János – Kolozsvár
- Pénzes Jenő – Bereck
- Péter Éva – Csíkszereda
- Péter Gergely – Csíkszereda
- Péter Péter – Székelyudvarhely
- Petres Sándor – Csíkszereda
- Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete (8
darab egyéves előfizetés)
- Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
- Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
- Ráduly János – Kibéd
- Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
- Rancz Árpád – Csíkszereda
- Rokaly József – Gyergyószentmiklós
- Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
- Sándor Szilárd – Székelykál
- Sántha Emese – Marosvásárhely
- Sárkány Antal – Sepsiszentgyörgy
- Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
- Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
- Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
- Sata Kinga Koretta – Magyarvista
- Sata Klára – Csíkszereda
- Sata Lóránd – Voluntari
- Seprődi József – Dicsőszentmárton
- Silye Béla – Székelyudvarhely
- Siklódi Olga – Székelyudvarhely
- Sóbester Klára – Marosvásárhely
- Sófalvi László – Székelyudvarhely
- Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
- Straub Etelka – Nagyvárad
- Suba Ilona – Marosvásárhely
- Szabó-Biró Brigitta – Csikjenőfalva
- Szabó Attila – Nagyalambfalva
- Szabó Csilla – Marosvásárhely
- Szabó Enikő – Szentegyháza
- Szabó Ferenc – Gyergyóditró

Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkszicsó
 Szabó Magdolna – Csíkszicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentés D. Gáspár – Madéfalva
 Szentés Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely

Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczal Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok Há-
 za – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár –
 Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szóvata
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége

- Hargita Megyei Tanfelügyelőség – Csíkszereda
Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
Iskolai Könyvtár – Szárazajta
Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
Keramika Kft. – Csíkszereda
Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
Kovácsna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
Kovácsna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
Kovácsna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
Községi Könyvtár – Balánbánya
Községi Könyvtár – Barátos
Községi Könyvtár – Bardoc
Községi Könyvtár – Bereck
Községi Könyvtár – Bögöz
Községi Könyvtár – Bölön
Községi Könyvtár – Csernáton
Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
Községi Könyvtár – Csíkkozmás
Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
Községi Könyvtár – Etéd
Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
Községi Könyvtár – Fenyéd
Községi Könyvtár – Galócás
Községi Könyvtár – Gelence
Községi Könyvtár – Gidófalva
Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalu
Községi Könyvtár – Gyergyóditró
Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
Községi Könyvtár – Gyergyóremete
Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
Községi Könyvtár – Hídvég
Községi Könyvtár – Homoródalmás
Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
Községi Könyvtár – Kányád
Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
Községi Könyvtár – Karcfalva
Községi Könyvtár – Kászon
Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
Községi Könyvtár – Kommandó
Községi Könyvtár – Korond
Községi Könyvtár – Kőkös
Községi Könyvtár – Lemhény
Községi Könyvtár – Lövete
Községi Könyvtár – Maksa
Községi Könyvtár – Mikóújfalu
Községi Könyvtár – Nagyajta
Községi Könyvtár – Nagybacon
Községi Könyvtár – Nyárádmagyarós
Községi Könyvtár – Oklánd
Községi Könyvtár – Oroszhegy
Községi Könyvtár – Ozsdola
Községi Könyvtár – Parajd
Községi Könyvtár – Réty
Községi Könyvtár – Románandrásfalva
Községi Könyvtár – Sepsibodok
Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
Községi Könyvtár – Siménfalva

- Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágón
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum – Csík-szereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyószentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnásfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Erdővidéki Szervezete – Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft. – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csík-szereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest

- Beke Mihály András – Budapest
Bereczky Gábor – Budapest
Bíró Miklós – Budapest
Birtalan Ferenc – Budapest
Dr. Botz Lajos – Pécs
Borbás János – Veszprém
Boga Tamás László – Szeged
Burján Pál – Pécs
Czakó Gábor – Budapest
Császár Zoltán – Budapest
Csender Levente – Üröm
Csontó Lajos – Pilisborosjenő
Dávid Ferenc – Szentés
Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla – Szikszó
Demeter József – Ballószög
Demse Márton – Budapest
Dénes Balázs – Szeged
Dr. Dobos László – Budapest
Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán – Veszprém
Fazakas Lehel – Gödöllő
Fazekas Edit – Cegléd
Dr. Fazekas Márta – Budapest
Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
Fejér Istvánné – Szentés
Fekete Béláné – Budapest
Fekete Miklós – Szeged
Ferenz Ernő – Páty
Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
Dr. Ferencz Csaba – Budapest
Ferencz I. Szabolcs – Budapest
Fritsch László – Budapest
Dr. Füleky György – Budapest
Fűrjesi Csaba – Budapest
Füzi Michael Stephan – Budapest
Gál Ildikó – Budapest
Gáll József – Budapest
Gálffy Attila – Budapest
Gátay István – Devecser
Dr. Gottwald Péter – Győr
Guba Pál – Miskolc
György Tünde – Budapest
Gyurka Eta – Budapest
Halász Péter – Csongrád
Hankó Zoltán – Kistarcsa
Harmath Ilona – Baja
Dr. Hartványi Tamás – Győr
Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
Herman Levente – Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
Iancu Laura – Velence
Jámbor Zoltánné – Makó
Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
Juhász Béla – Abasár
Kádár Katalin – Ágfalva
Kántor József – Baja
Karap Ágnes – Budapest
Dr. Kata Mihály – Szeged
Keppel Gyula – Budapest
Kézdi Anna – Battonya
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kosztá Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császár
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely

- Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Kuti József – Tura
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Maczkó Gergő – Pogány
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Marosi Gábor – Budapest
 Márton Károly – Hőgyész
 Márton Lajos – Budapest
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Miakich Gábor – Budapest
 Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
 Miklós András – Miskolc
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Levente – Szigetmonostor
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh István – Százhalombatta
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pados József – Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyszücs
 Péter László – Szeged
 Pintér Henriett – Budapest
 Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Szakó Éva – Budapest
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Száraz Miklós György – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tök János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbecske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
- Algyő

Baka István Alapítvány - Szeged

Bouchal Kft. - Budapest

Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága - Budapest

Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület - Szolnok

Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) - Budapest

Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László - Budapest

Magyar Patrióták Közössége - Budapest

MTA Társadalomtudományi Központ - Budapest

MTA Titkárság - Budapest

Mogyoróssy János Városi Könyvtár - Gyula

Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület - Algyő

Országgyűlés Hivatala - Budapest - 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság - Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged

Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. - Paks

Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs

Páterház Panzió - Szentés

Robinson Tours Kft. - Balatonfüred

Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára - Szeged

Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke - Clifton

Borbély Melinda - Laguna Beach

Farkas Szabolcs - Milwaukee

Fodor Albert - New York

György Ildikó - Highland

Kirják Attila - New York

Kiss István - Hawley

Kovács Árpád - Maryland

Kovács László - Loveland

Ozsváth Ildikó - New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Galvácsy Imola - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Haverinen Varga Katalin - Linz

Franciaország

Buna István - Antony

Dčnes-Pichot Hanga - Chécy

Langrand-Escure Tünde - St. Pèray

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Horvátország

Péter Irén - Várदारóc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultzs Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya
 Benda Török Lívia – Moholgunaras
 Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta

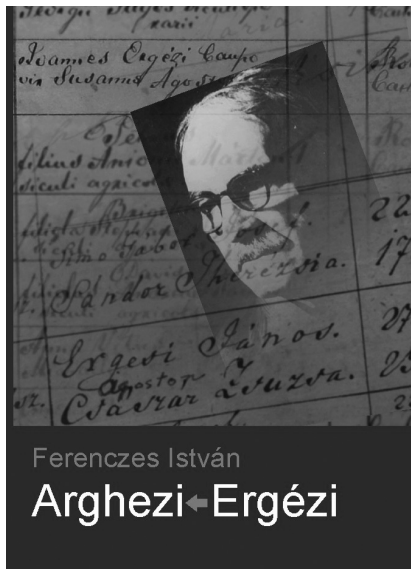
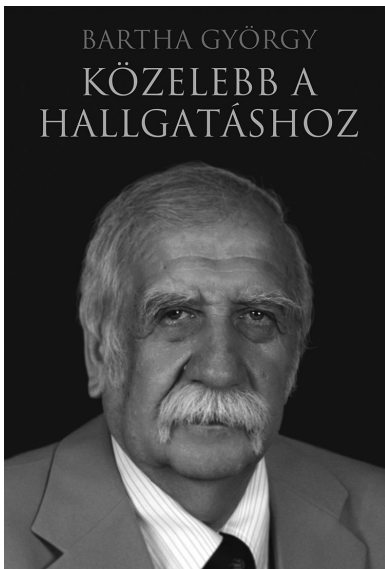
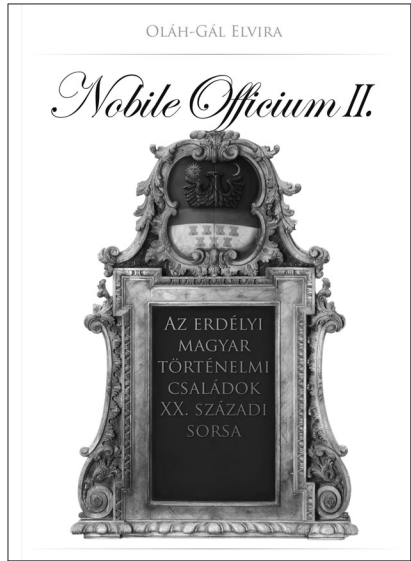
Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Isko-
 la – Magyararkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topolya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab egy-
 éves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Őrös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat
 a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
 1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77

Legújabb köteteink:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 03021

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagyenyesi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. <i>Székely költők az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. <i>Székely írók az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágonyi Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.

• P Á L Y Á Z A T I F E L H Í V Á S •

HEGYEK, FÁK, FÜVEK!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

*„Hegyek, fák, füvek, erdők, haragzöld, azúr menny, szívem rokonai,
kedvesek, emlékeimben látlak szelíden bölintani,
izmaim emlékeznek ernyedőn, erdők, titok-ösvények, farkas szagúak,
lombkunyhók, égboltnyi lombfelhők, csukott szemű lombalagutak;”
(Szilágyi Domokos: *Hegyek, fák, füvek*)*

A számítógép, az okostelefon, a kütyük, a mesterséges intelligencia világában mit jelent nekem a természet? Mit az erdő, a hegyek, fák, füvek, tisztások, pihenők, kaptatók, lombkoronák? Mit a tavak, patakok, források, vizek? Hát az égbolt, a szél zúgása, a fellegek? Jelentenek-e valamit nekem? Megkap-e, elragad-e egy ködös őszi reggel látványa? Vagy ahogy pipálnak eső után a hegyek, mondjuk, a Szent Anna-tónál? Érzeme az ízét a számban a friss erdei szamócának, áfonyának, szedernek, mogyorónak, a gyógynövényekből készült teának, a vadon termő gombáknak? Mit ad, mit adott nekem a természet? Mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Hogyan adom tovább, továbbadom-e azt az utánam jövőknek? Otthon érzem-e magam a természetben? Vagy hol vagyok otthon inkább? Szabad vagyok-e, lebeghetek-e, szárnyalhatok-e kedvemre benne, bennük? Mit jelent nekem ez a szabadság?

Miért fontos nekünk a természet óvása, védeése? Mit kezdetünk felgyorsult világunkban ezzel a természeti örökséggel? Arra kérünk tehát benneteket, kedves középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről!

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (novellát, kisesszét – maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.) vagy a szekelyfold@hargitamegye.ro e-mail címre. A borítékon / e-mailben, kérjük, tüntessétek fel: Pályázat: HEGYEK, FÁK, FÜVEK! Személyes adataitokat se feledjétek megírni: pontos név, életkor, iskola, osztály, lakcím, telefonszám, e-mail cím!

Beküldési határidő: 2025. október 31.

A pályázat díjai:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2025 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.